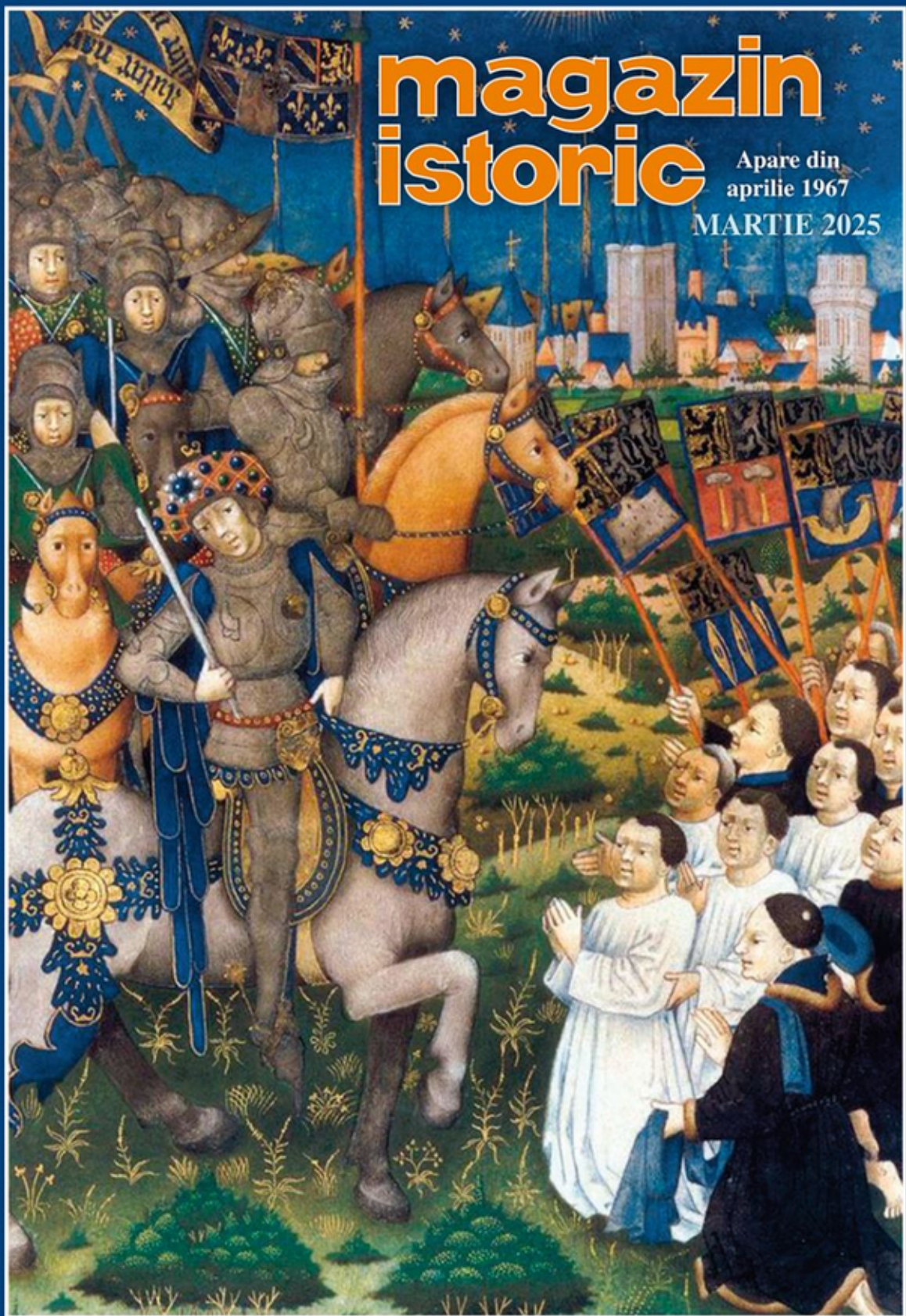


magazin istoric

Apare din
aprilie 1967

MARTIE 2025





ВАСИЛАНТИ
АВРАМОВИЧ
УМЕР 1836



magazin istoric

Anul LIX – serie nouă – nr. 4 (697)
aprilie 2025

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.



1 În 1453, locuitorii orașului Gent, care se revoltaseră împotriva lui Filip al III-lea în 1447, se supun acestuia, predându-i banierile orașului. Miniatura face parte dintr-un manuscris oferit de oraș ducelui Burgundiei în 1458, când acesta a revenit în Gent



2 Biserica Mănăstirii Vicroși a fost refăcută, după cutremurul din 1802, de egumenul Partenie Nica Buligeanu, lucrările fiind continuate de vlădica Samuil Sinadon Tărtășescul, care a reconstruit-o din temelie. Tot prin stăruința acestuia s-a ridicat și capela de cimitir cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Crucea din imagine atestă opera acestuia (sursa: trecator.ro)



3 Casa memorială „Valentin Lipatti” (sus) găzduiește în interioarele sale recitaluri ale unor tinere talente, spectacole de muzică și poezie, precum și concerte de muzică clasică, păstrând vie memoria marelui pianist



4 Pictorița franceză Elisabeth Louise Vigée Lebrun, adorată de Maria Antoaneta, la Curtea căreia a lucrat o vreme, până la Revoluția din 1789, a dedicat o parte a portretelor ei, fiicei, Julie (1780 – 1819) – aici la vârsta de șapte ani, privindu-se într-o oglindă. Mama, neconsolată, îi va supraviețui acesteia 23 de ani, socotindu-i nedrept destinul

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEL,

IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puia Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606



SUMAR

aprilie

2025

4 Paștele va fi când
veți avea pâine de grâu
Pasca

A. GOROVEI

5 Am făcut școală
cu Șerban Papacostea
*Interviu
cu academicianul
Ioan-Aurel Pop*

I.A. MIZGAN



10 Istoria,
disciplină școlară
cu scop civic asumat
M. MANEA

14 În oglinda aliatului
*Cum a ajuns Gustl Süß,
din Divizia Brandenburg,
să păzească
Valea Prahovei*
C.M. FLORIAN

18 Tovarășii
sovietici au lucrat
cu mare grijă
*Demolarea fortificațiilor
de pe aliniamentul
Focșani – Nămolosa –
Brăila*

P. OTU

22 Ca în „Baltagul”
lui Sadoveanu
Crima din pădurea Cehal
G.-V. RUSU



26 Locotenentă
domnească
dorește domnitor
*Culisele aducerii
lui Carol I*
D. NOVEANU

TRAISTA CU POVEȘTI

31 Cum
se falsificau băuturile
acum 100 de ani
C. ȘUMULEANU

33 Recurs
la istorie, într-o lume
în metamorfozare
*Școli de gândire
în politica externă
a României*
M.E. IONESCU

38 Credință,
caritate, cultură
*Femeile ortodoxe române
sprijină învățământul
primar*
M. IONIȚĂ

42 Lenin, fratele
lui Manea Mănescu
T.D. LAZĂR

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

47 Negocieri
cu lecțiile trecutului
învățate
S. RĂDULESCU,
D. PREDA



- 50** O doamnă
a picturii franceze
Elisabeth Vigée-Lebrun
F. DOLGHIN



**POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI**

- 55** La vârsta lui Iisus
E. RADU



- 58** Prefacerile
unei mănăstiri
S. DUMITRU

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ**

- 61** Frăția de cruce
G. ROȘU

- 65** O istorie pe lună

- 66** Biserica
strămoșească
înălțată la rang
de Patriarhie autocefală
P. CHIȚULESCU

EXCLUSIVITATE

- 71** Aventurile
unui negustor vienez
la barbarezi
R. DENNDORF

**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI**

- 76** Mărturii
despre Petrarca Poenaru
O. NOVICOV

- 78** „Taci, idiotule!”
Ultimul duel din Franța
A. DARIE



- 82** Revolta
orașelor flamande
M. BACA

**MODĂ
ȘI ISTORIE**

- 90** Pălăria Panama
**T. STĂNESCU-
STANCIU**



**HOOVER
INSTITUTION**

- 93** Corespondență
din exil

RUBRICI

- 64** Pentru biblioteca
dumneavoastră

- 86** Telex

- 87** În România,
acum 100 ani

- 32; 94; 95**
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

DATINELE NOASTRE PASCA

ARTUR GOROVEI



Creștinii fac pască încă de pe vremea când „Mântuitorul lumii” trăia pe pământ.

Se spune că, pe atunci, călătorind odată Hristos, cu apostolii săi, prin lume, au ajuns într-un sat și s-au aciuat la casa unui gospodar, care era un om foarte cumsecade.

După ce i-a ospătat frumos și i-a găzduit peste noapte, a doua zi, când i-au plecat musafirii, le-a pus în traistă și merinde, ca să aibă pe drum de ale gurii. Între altele, fiecare avea în traistă și pâine de grâu.

După ce au mers ei o bucată de loc, unul dintre apostoli îl întreabă pe Iisus când vor fi Paștele. Iisus le-a răspuns: „Paștele va fi când veți găsi în traistele voastre pâine de grâu”.

Căutând prin traiste, apostolii au găsit pâinea de grâu și au arătat-o Mântuitorului, care le-a zis: „Bucurați-vă, că acum sunt Paștele”.

Și, de atunci, creștinii fac pască.

Pasca se face în formă rotundă, pentru că, se zice, că și scutecele cu care a fost înfășat Domnul Iisus Hristos tot rotunde au fost.

Se mai face pască și în patru colțuri, adică în formă pătrată, pentru că în patru colțuri a fost și mormântul celui răstignit pe cruce.

Pe de laturile pascăi se pune un colăcel, adică o împletitură subțire de aluat, iar, în mijloc, se face o cruce, tot din împletitură de aceea, care se și înfrumusețează în fel de fel de forme. Pasca aceasta care are cruce la mijloc se zice pasca Paștilor.

Deasupra, între zimți de pe margine, se pune brânză de oi, frământată cu gălbenuș de ou, în care se mai amestecă și stafide, precum și frunză de leuștean, care-i dă gust bun și miros frumos.

Gospodinele care țin obiceiurile apucate din moși-strămoși nu aruncă niciodată la gunoi, nici un pun pe foc găocile ouălelor din care au făcut pască, ci le dau pe o apă curgătoare, ca să ajungă până în țara Blajinilor sau a Rohmanilor și să afle și ei că au sosit Paștile.

Unele femei însă, când fac acest lucru, au și un gând ascuns: dacă vor da cojile acestea pe apă curgătoare, apoi cred ele că uliul nu va mânca puii de găină.

Credință deșartă!

Mai înainte de Joia-mare nu se face pască.

Din Joia-mare, până la Sâmbăta Paștilor este slobod a se face.

Prin unele sate se face pască nu numai la Paști, ci și la Sf. Gheorghe, la Înălțare și la Duminica-mare. După Duminica-mare însă, creștinele nu mai fac pască, până în Joia-mare viitoare.



(Albina: Revistă enciclopedică populară, nr. 28 – 29, 6 aprilie 1914)

IOAN-AUREL POP: ȘERBAN PAPACOSTEA ĂVEA ÎN SUFLET O DRAGOSTE GENUINĂ ȘI CALDĂ FATĂ DE TARĂ ȘI FĂȚĂ DE ROMÂNI



În acest an, la 6 aprilie, se împlinesc șapte ani de când academicianul Șerban Papacostea (1928-2018) a trecut spre zărilor veșniciei. Șerban Papacostea s-a născut la 25 iunie 1928 în București, unde a urmat studiile liceale și universitare, în anii studenției fiind deportat într-un lagăr de muncă forțată. În anul 1968 și-a susținut teza de doctorat cu tema Regimul dominației austriece în Oltenia (1718 – 1739). Și-a desfășurat activitatea la Biblioteca Centrală Universitară vreme de trei ani, pentru ca apoi, peste 50 de ani, să fie cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, pe care l-a și condus vreme de peste zece ani. A fost unul dintre cei mai importanți istorici medievști români din veacul al XX-lea și începutul veacului al XXI-lea.

Am apelat la amabilitatea academicianului Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, pentru a evoca marea personalitate a istoricului Șerban Papacostea și pentru a reliefa câteva aspecte esențiale din opera științifică a acestuia.

– Domnule academician, ați avut prilejul să-l cunoașteți îndeaproape pe academicianul Șerban Papacostea. Aș dori să ne spuneți în ce context l-ați cunoscut?

– L-am cunoscut pe profesorul Șerban Papacostea când eram doctorand, prin 1985, în București, în casa de pe strada

Ioan Vodă Caragea nr. 19, care nu fusese confiscată în întregime de statul comunist. Mă trimisese acolo profesorul meu, Pompiliu Teodor, prieten al profesorului Papacostea. De-atunci, m-am dus de mai multe ori, pe la 6 – 7 dimineața, când veneam de la gară cu un autobuz, cu scopul precis de a descifra documente

latine cu ajutorul profesorului Papacostea, de a-mi verifica lecțiile. Mergeam cu documentele la mine – fotocopii sau xerocopii –, făcute cu greu de profesorii mei de la Cluj (studenții nu aveau acces la așa ceva), dar, de cele mai multe ori, cu texte vechi tipărite în colecții rare. Începusem documentarea pentru



Familia Papacostea; al treilea din dreapta, rândul de jos, Șerban Papacostea

lucrarea mea de doctorat despre cnezii români din Transilvania în secolele al XIV-lea – al XVI-lea. Textele erau scrise în gotică, cu litere cursive, cu multe prescurtări. Am discutat multe cu domnul profesor despre cadrul general al Evului Mediu central-european, despre „feudalismul” ungar și despre cel polonez, despre „țările nobilimii numeroase”, despre statutul cnezilor în cele trei Țări Române. Apoi, m-a ținut domnealul și m-am ținut și eu mereu aproape de profesor, până la capătul zilelor sale. De câte ori aveam nelămuriri, îndoeli, chestiuni mai delicate, puneam întrebări, emiteam – la început cu sfială – opinii. Am făcut, cu alte cuvinte, școală cu istoricul Șerban Papacostea, fără să fiu încadrat în vreun sistem oficial. Mi-a fost mereu aproape, mi-a urmărit și îndrumat cariera, mi-a dat cărțile domniei sale cu dedicație, mi-a îndreptat drumul, m-a muștrătat părintește când a fost nevoie și m-a și lăudat adesea. Îi păstrez o amintire neștersă.

– Vă rog să ne oferiți câteva date mai importante din

biografia sa, respectiv câteva detalii legate de familie, anii de studii, relația de prietenie a familiei sale cu generalii Averescu și Rădescu, Octavian Goga și regina Maria, anii de detenție din timpul comunismului și contextul în care a ajuns cercetător la Institutul „Nicolae Iorga” și membru al Academiei Române.

– Nu era prea darnic în astfel de date, dar avea nostalgii și vorbea uneori cu mine despre frânturi din viața domniei sale. Copilăria și o parte din adolescență i-au fost lipsite de griji. Au venit apoi stalinismul și comunismul național, care au schimbat totul. Avea un mare respect față de marii săi profesori și față de marii istorici ai Universității din București. Mi-a vorbit mult de Nicolae Iorga, căruia i-a „salvat” multe judecăți de valoare. Pe atunci era regim comunist și era greu să vorbești despre „națiunea medievală” (doar națiunile apăruseră în capitalism, după „clasicii marxismului”). Nicolae Iorga avea accese de avânt romantic, vorbea despre înțelesul noțiunii de Țară Românească, despre componenta etnico-națională

din momentul fondării sub Basarab, despre moștenirea romană prin „Romaniile populare” și multe altele, criticate de necunoscători sau de marxiști. Șerban Papacostea a explicat și justificat toate aceste aserțiuni, în mai multe rânduri, dar mai ales într-o carte numită *Studii asupra Evului Mediu românesc*, de fapt o ediție de studii ale lui Nicolae Iorga, apărută în 1984. Vorbea frumos despre Gheorghe Brătianu, pe care-l socotea cel mai mare medievist român, deschizător de drumuri în chestiuni importante, precum tradiția întemeierii statelor românești, unitatea românească medievală, Marca Neagră, adunările de stări. Avea cuvinte calde și față de Andrei Oțetea, „șeful” său la Institutul „Nicolae Iorga”.

Mi-a spus odată despre tatăl domniei sale și despre calitatea acestuia de apropiat al generalului și apoi mareșalului Alexandru Averescu. Pe Goga îl socotea un „poeta vates”, un poet-bard, un luptător și îi aprecia la maximum poezia, venită pe filonul patriotic transilvănean. Regele Ferdinand și mai ales regina Maria se aflau între idoli copilariei și adolescenței sale. Profesorul Șerban Papacostea a fost un mare patriot, în ciuda atitudinii sale rezervate. Firește, detesta fanfaronadele patriotarde, vestejea naționalismul exagerat de sub comunism, dar avea în suflet o dragoste genuină și caldă față de țară și față de români. Despre detenție nu vorbea aproape niciodată, ca și cum ar fi vrut să șteargă din memorie acei ani. Mi-a vorbit însă despre detenția de la Sighet a lui Brătianu și despre moartea sa tragică, despre împingerea marelui istoric spre sinucidere.



17 mai 1937, Mamaia; de la stânga:
Șerban Papacostea, Micaela și Andrei Ghișescu

– Ce ne puteți spune despre începuturile activității academice de cercetare a distinsului istoric? Care a fost influența istoricului Gheorghe I. Brătianu asupra tânărului Șerban Papacostea și în ce măsură relația cu acesta i-a marcat destinul istoric?

– V-am spus deja câteva lucruri. Gheorghe I. Brătianu i-a fost mentor în ale istoriei tânărului învățăcel. De altminteri, Șerban Papacostea a reluat și continuat aproape toate temele mari ale istoricului menționat: întemeierile țărilor noastre, Marea Neagră, unitatea medievală explicată prin „națiunea medievală”. A dus mai departe – cu rezultate spectaculoase – cam tot ce începuse Brătianu. Știa în detaliu relațiile lui Brătianu cu Nicolae Iorga, știa spectaculoasa intrare în scenă a tinerilor P.P. Panaitescu, C.C. Giurescu și Gh.I. Brătianu în jurul *Revistei istorice române* și critica adusă de ei lui Iorga, evoluția lor apoi în paralel cu maestrul lor și uneori în contradicție cu el. Dintre toți, pe Brătianu îl considera cel mai corect în relația cu Iorga, mai aproape de direcția lui Iorga și

mai respectuos față de memoria Profesorului, la moartea sa tragică din 1940 și ulterior. Îmi spunea câteodată cât de norocos se considera pentru șansa de a fi cunoscut pe marii istorici români interbelici și apoi și pe ceilalți mari, care au trăit și s-au afirmat sub comunism.

– Domnule academician, în aria dumneavoastră de cercetare figurează în primul rând perioada Evului Mediu, în care academicianul Șerban Papacostea a excelat la rândul lui, în special prin studiile dedicate genezei statului medieval românesc, domnitorului Ștefan cel Mare și situației românilor în secolul al XIII-lea. Vă rog să faceți o prezentare succintă a operei sale științifice, inclusiv a tezei de doctorat.

– Este interesant faptul că Șerban Papacostea și-a început cercetările ca modernist. Cu toții știm azi că secolul al XVIII-lea aparține în mod clar Epocii Moderne, dar atunci, în tinerețea sa, era altfel. Marxismul stalinist stabilise o succesiune rigidă a „orânduiriilor social-economice”, cărora trebuia

să le corespundă câte o epocă istorică. De Evul Mediu era legat feudalismul, iar feudalismul însemna „relații de producție feudale”. Or, la noi, conform acestei concepții rigide și false până la urmă, „relațiile feudale” se terminau la 1821 sau chiar la 1848. Așa că aveam un Ev Mediu prelungit până în plină perioadă modernă. Din acest motiv, Sectorul de istorie medievală de la Institutul „Nicolae Iorga” se ocupa și de istoria secolelor XVII – XIX. Așa era și la institutele din Cluj-Napoca și Iași. De aceea, medievistul Șerban Papacostea s-a ocupat – cu o seriozitate desăvârșită – de Oltenia sub austrieci (1718 – 1739), temă care l-a condus și la teza de doctorat. Ulterior, a coborât mereu spre Evul Mediu propriu-zis. Nu a făcut niciodată sinteze fără studii speciale pricite bine în prealabil. Ba, așa zice că studiile speciale – ca și în cazul unui alt istoric, de data asta de la Cluj, pe care l-a admirat: Francisc Pall – sunt sarea și piperul operei sale, sunt grăunțe de aur ale operei. *Geneza statului în Evul Mediu românesc* este titlul unei cărți care a venit târziu (în 1988), după decenii de studiu al documentelor și al bibliografiei.

A coborât apoi la secolul al XIII-lea, încât cartea numită *Românii în secolul al XIII-lea – între Cruciata și Imperiul Mongol* este de o claritate cristalină. Profesorul pune la un loc datele și construiește edificii importante, plasând realitățile românești de la nord și de la sud de Dunăre într-o ecuație internațională pe care o rezolvă cu inteligență maximă. Nu voi înceta niciodată să laud contribuția originală a lui Șerban Papacostea la analiza

Cruciadei a IV-a, din 1203 – 1204. Perspectiva scoasă din izvoare demonstrează impecabil cum a putut începe pedepsirea „schismaticilor“ din Regatul Ungariei pentru o „eroare“ mutată din sfera schismei în aceea a ereziei și cum a început „darea spre jaf și pradă“ a creștinilor răsăriteni. Epoca lui Ștefan cel Mare i-a mers la suflet, fiindcă avea convingerea forței marii personalități de la Suceava din secolul al XV-lea. A ajuns la concluzia că Ștefan cel Mare a fost cel mai mare conducător român – cu conștiință de român – din întreg Evul Mediu. O carte mai recentă (din 2001) se cheamă *Evul Mediu românesc* și aduce în atenție realități politice și curente spirituale care au traversat lumea noastră cam de la 1200 până la 1600. Unele studii din volum sunt reluări, dar cu accente noi, încadrate în schițe europene noi.

– Din discuțiile pe care le-am purtat cu academicianul Șerban Papacostea, am reținut faptul că a fost fascinat de marea personalitate a domnitorului Ștefan cel Mare, în special de arta diplomației acestui voievod. Ce ne puteți spune despre perspectiva sau viziunea pe care a avut-o istoricul Șerban Papacostea cu privire la acest mare domnitor român?

– Șerban Papacostea este primul istoric român care a realizat o frescă a domniei marelui voievod și care l-a plasat pe Ștefan cel Mare în cadru european. Toate studiile lui Șerban Papacostea despre epoca lui Ștefan cel Mare alcătuiesc un volum consistent, imbatabil până astăzi. Istoricul a dat mo-



1942: Andrei Ghițescu, Gheorghe Ceaușescu, Micaela Ghițescu, Șerban Papacostea
(fotografiile provin din arhiva Micaela Ghițescu)

delul de cercetare a domniei sale de aproape jumătate de secol și a creat problematică istorică pentru urmași, a arătat ce se mai poate cerceta și cum. De exemplu, poziția internațională a Moldovei în a doua parte a secolului al XV-lea și direcțiile de politică externă a lui Ștefan cel Mare rămân ca și cum ar fi dăltuite în marmură.

– Prin ce considerați că s-a evidențiat academicianul Șerban Papacostea la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“, pe care a avut onoarea de a-l conduce între anii 1990–2001, după ce academicianul Ștefan Ștefănescu s-a retras?

– Academicianul Ștefan Ștefănescu a fost retras, ca să fim drepecți, și nu neapărat de oameni care aveau căderea să facă acest lucru, dar așa erau atunci timpurile. Aceasta este o altă problemă. Norocul a fost că după „retragerea“ unui medievist (care slujise partidul și guvernul regimului comunist, dar lămurise, de exemplu, chestiunea Băniei în Țara Românească), a venit la conducerea institutului un alt medievist, de data aceasta

de anvergură internațională. Șerban Papacostea a reluat marile direcții de cercetare care fuseseră abandonate sau neglijate sub comunism, a instaurat cu blândețe un anumit ritm al cercetării, a continuat colecțiile de documente și de texte narative și a reintrodus institutul în circuit internațional. Publicațiile institutului din acea perioadă sunt de cea mai înaltă ținută. De asemenea, au fost aduși prin concurs oameni noi, dintre care cei mai mulți au confirmat pe tăram științific.

– Ce ne puteți spune despre discipolii pe care i-a avut academicianul Șerban Papacostea? Mie mi-a vorbit laudativ despre istoricul Ovidiu Cristea, cel care a și realizat un volum omagial în onoarea sa în anul 2008, căruia i-a și predat ștafeta la institut. Care ar fi ucenicii care duc mai departe munca ilustrului istoric?

– Ucenici prea mulți nu a avut, dar cei pe care i-a avut au fost foarte buni. A colaborat bine în tinerețe cu Florin Constantiniu, care i-a fost inițial prieten.



Șerban Papacostea, Paul Cernovodeanu (în stânga lui),
Olga Cicanci (în spatele lui Paul Cernovodeanu);
fotografie din arhiva Paul Cernovodeanu)

Apoi drumurile li s-au despărțit. A avut dialoguri bune cu Ștefan Andreescu și Constantin Reza-chevici, fără să cadă de acord asupra tuturor problemelor. Dar aprecia farmecul polemicilor constructive. L-a avut elev în ale istoriei pe Virgil Ciocîltan, i-a urmărit în carieră și pe Sergiu Iosipescu, ca și pe Victor Eskenasy. L-a îndrumat bine și pe Adolf Armbruster. Dar elevul de suflet i-a fost, într-adevăr, Ovidiu Cristea, ajuns apoi și director al Institutului „Nicolae Iorga”, un eminent medievist, cercetător pe urmele unor teme trasate de profesor, dar și ale altora, noi.

– O ultimă întrebare: prin ce idei sau concepții originale credeți că va rămâne istoricul Șerban Papacostea în istoriografia română?

– Cred că am răspuns deja în mare parte la această întrebare, pe parcursul interviului, dar „repetiția este mama învățării”. Mai întâi, rămâne Oltenia sub austrieci, temă pe care aproape a epuizat-o. Rămân ca cercetări de pionierat Reforma religioasă în Moldova și

influența husitismului. Chestiunea centrală a preocupărilor a fost geneza statelor noastre medievale din secolele al XIII-lea și al XIV-lea, chestiune ilustrată, de altfel, în cele mai multe cărți și studii. Mai rămân Ștefan cel Mare și secolul al XVI-lea, pentru care este un clasic, adică un model. Vă dau exemplu de o judecată de valoare cu rost de simbol: Țara Românească și-a asumat în Evul Mediu și ulterior misiunea de reconstituire a unității politice a poporului al cărui nume îl purta. Nu am citat, fiindcă acest adevăr e rostit în mai multe locuri, în forme asemănătoare. Dar ce frumoasă și adevărată este această zicere! Șerban Papacostea are și marele merit de a-l fi revalorizat pe Nicolae Iorga în istoriografia și chiar în cultura românească, într-un timp când începuseră să muște cârtitorii, mai ales aceia care nu se pot ridica nici până la degetul cel mic al acestui „cel mai mare” istoric român. Șerban Papacostea nu a stat în umbra lui Nicolae Iorga, ci la lumina lui, și l-a explicat pe acest mare profesor, i-a preamărit concluziile numai

după ce a studiat temeinic trecutul medieval.

Șerban Papacostea nu a fost un istoric comod, a intrat în polemici, dar a ținut fruntea sus mereu. O polemică rămasă de mare anvergură a fost aceea cu Daicoviciu senior, cu marele Constantin Daicoviciu. Acesta din urmă credea că cronicarii moldoveni ajunseseră la convingerea romanității românilor după studiile lor din Polonia, la colegii umaniste (Liov, Bar). Cu alte cuvinte, nu știa, nu accepta că românii au avut în Evul Mediu convingerea propriei lor latinități. Profesorul Papacostea a publicat – dacă nu mă înșel în 1965 – un articol cu tema conștiința romanității românilor în Evul Mediu (în limba franceză, în *Revue Roumaine d'Histoire*), iar Constantin Daicoviciu i-a făcut o recenzie critică. Șerban Papacostea nu s-a speriat, deși cei din jur erau destul de speriați, ci și-a apărut cu demnitate concluziile. Ba, mai mult, a continuat cercetările și l-a îndrumat pe un emul al său, Adolf Armbruster, să facă o teză de doctorat cu tema *Romanitatea românilor – istoria unei idei*. Astfel s-a dovedit fără putință de tăgadă că românii (unii) au știut în Evul Mediu că se trag din romani, de la primul descălecat al lui Traian, și că străinii au aflat de la români despre această origine.

– Domnule academician, vă mulțumesc foarte mult pentru această evocare de suflet a personalității și operei distinsului academician Șerban Papacostea!

**Interviu realizat de
pr. Ion Alexandru MIZGAN**

ESTE NEVOIE DE ISTORIE ÎN ȘCOALA ROMÂNEASCĂ

Dr. MIHAI MANEA

De ce este oare așa de important să vorbim astăzi despre istorie, să redefinim rolul istoriei în societate și în școală? Preocuparea pentru relația dintre evoluția unei societăți – așa cum este ea prezentă în sursele istorice – și problemele curente este adesea implicită și numai arareori este clar formulată (să ne aducem aminte atât de Bălcescu, cu formula sa „Istoria este cea dintâi carte a unei nații”, cât și de avertismentul dat de personajul Cațavencu din piesa *O scrisoare pierdută* susținătorilor săi: istoria poate să ne distragă atenția).



Istoria predată în școală are caracteristici care o diferențiază de altele: are un scop civic asumat, vârsta elevilor afectează selecția conținuturilor și a metodelor de predare – învățare și este puternic influențată de așteptările societății. Mai ales ultimul aspect și-a pus amprenta asupra statutului istoriei în școlile din România, astfel că schimbările generale din domeniul educației au avut un efect specific și asupra istoriei.

De peste trei decenii și jumătate, în școala românească, disciplina de studiu denumită Istorie sau Istoria Românilor își caută drumul sub tirul reformelor dezvoltate de așa de mulți titulari ai portofoliului Învățământului/Educației sau cum se mai numește ministerul. După 1989, eliberată

de chingile ideologice, rigide și foarte dure ale regimului totalitar comunist, istoria ca disciplină de studiu a fost ținta atâtor și atâtor experimente, care au avut loc și ca urmare degingolada modificării numărului de ore. Astăzi, România este singurul stat membru al Uniunii Europene care înregistrează cel mai mic număr de ore în școala preuniversitară (conform datelor înregistrate de instituțiile europene abilitate). Suntem copleșiți de păreri formulate mai puțin de specialiști – cadre universitare, cercetători, profesori de la catedră – cât de nespecialiști – cei mai mulți primesc apelativul foarte elegant de „experți” în educație, dar fără a fi trecut pe la catedra din clasă. Desigur, fiecare are dreptul să formuleze



O lecție nu se poate desfășura azi, în epoca calculatorului, tabletei și a telefonului mobil...

o părere sau un punct de vedere. Dar nu fiecare dintre acestea trebuie și pus în aplicare.

Începând din 1997 – 1998, istoria pierde în școlile din România, în mod constant, număr de ore. Mai apoi, se poartă încă multe și aproape interminabile discuții despre ce trebuie să cuprindă predarea istoriei în școală. Pare să întrunească multe sufragii, în ciuda unor puncte de vedere realiste formulate, ideea conform căreia tot ce se află în istoria de tip academic să fie cuprins aida și în istoria din școală.

În același timp, lumea secolului al XXI-lea este contradictorie în ceea ce privește atitudinea față de istorie. În ultimii ani, tot mai mult, didac-

țienii, dar și practicienii în domeniul istoriei au afirmat că scopul istoriei în școală nu este, sub niciun motiv, o însușire de informații, date, fapte, evenimente, așa cum era ea înțeleasă în didactica tradițională, ci, în primul rând, ar trebui să vizeze formarea capacităților individuale ale elevilor de a înțelege și de a aborda cu gândirea proprie trecutul umanității la nivel local, național, general și universal, de a efectua comparații, de a analiza și formula păreri proprii etc.

Se aude mereu și mereu în dezbateri întrebarea: De ce

învățăm istoria? Răspunsurile sunt extrem de diferite: ca să educăm la elevi și la marele public, în general, sentimente; ca să formăm în rândul elevilor valori și atitudini, deprinderi și abilități de a gândi și formula independent judecăți de valoare.

Așadar, istoria ca disciplină de învățământ contribuie în mod decisiv la formarea personalității elevului, la pregătirea sa pentru a trăi într-o societate democratică. Ca urmare, la clasă nu este nevoie doar de transmiterea de informații cu privire la dezvoltarea societății, ci și de esențializarea faptelor în devenirea lor istorică, cultivarea de sentimente, crearea în rândul elevilor de stări, deopotrivă afective și raționale, formarea de capacități fundamentale de înțelegere și interpretare.

În cadrul lecției de istorie profesorul trebuie să urmărească ce trebuie să realizeze elevii în funcție de conținutul specific adaptat fiecărei unități de învățare din cadrul curriculumului de istorie, ca de exemplu motivarea, cu argumente istorice raționale, a fiecărui moment/fenomen/proces istoric în parte. Metodele de învățământ depind în mare măsură de profesorul de istorie. În consecință, pentru asigurarea succesului orei de clasă profesorul trebuie să îmbine și

... la fel ca în urmă cu peste 50 de ani





*Muza Clio în viziunea pictorului francez
Pierre Mignard (1612 – 1695)*

să utilizeze în mod creator metodele didactice, de preferință cele interactive.

În didactica modernă se pune tot mai mult accent pe funcția formativă a procesului de învățământ. Centrarea demersului didactic pe elev este susținută de mai multe elemente prezente în programele școlare/curriculumul școlar – competențe generale și specifice și activități de învățare. Elevul nu mai este doar simplu receptor, ci și un emițător de păreri proprii. Sunt vizate deopotrivă sursele istorice, terminologia, vocabularul de specialitate, înțelegerea, reprezentarea și interpretarea timpului, spațiului, a faptelor și proceselor istorice, formarea de atitudini și valori. Activitățile sugerate de curriculumul de istorie oferă posibilitatea unor abordări flexibile și deschise, elementele de conținut creează motivație.

Până aici, toate bune și interesante! România a izbutit după 1989 dezvoltarea câtorva generații de manuale alternative de istorie – nu lipsite însă de unele imperfecțiuni –, modificarea de câteva ori a Planurilor-Cadru, structurarea și impunerea unui model de curriculum de istorie, avizarea de către Ministerul Educației a numeroase oferte de cursuri opționale de istorie, pași importanți în formarea continuă a profesio-

rilor de istorie. Doar că numărul de ore, pornind de la diferite considerații, a scăzut. Și orice s-ar spune, nu poți forma competențe doar din unele teme de istorie și în ore cât mai puține.

Trăim o epocă în care despre istorie se vorbește mai ales dintr-o perspectivă ce estompează puțin câte puțin abordarea națională – ca să nu zic că se trece într-o abordare naționalistă, mai mult sau mai puțin. După 1990 s-a discutat imens despre denumirea disciplinei Istorie în școală. Și astfel, s-a ajuns la Istorie și/sau Istoria Românilor, prevăzându-se în acord cu documentele și orientările europene integrarea temelor de istorie națională în cele de istorie universală. Aceasta în condițiile în care documentele europene relevă că în majoritatea statelor istoria predată în școală este dominată de istoria națională.

Nu trebuie uitat nici faptul că istoria după 1989 a cunoscut o transformare radicală în ceea ce privește abordarea tematică. Suntem de părere că raportul dintre istoria națională și universală a pus în lumină necesitatea ca să se dezvăluie și mai mult, cu precădere la nivelul școlii, modul în care un popor, o civilizație s-au dezvoltat într-un context general, în speță, în cadrul celui european – practic, abordarea din perspectiva multiperspectivității, interdisciplinarității.

Un proiect relativ recent inițiat de Consiliul Europei privind „Istoriile Comune” a dezvăluit faptul că locuitorii Europei au avut în comun: a) interacțiuni sau schimburi, ce au avut drept rezultat influențe mutuale; b) convergențe sau evoluții paralele, care au avut ca urmare contacte sistematice directe sau indirecte; c) tensiuni și conflicte și procese de reconciliere; d) evoluții și transformări comune fiecărei regiuni; e) un proces recent de cooperare și construcție europeană, care a adus laolaltă o diversitate de culturi și identități.

Pentru o lungă perioadă de timp abordarea istoriei a fost caracterizată de interpretări unilaterale ale evenimentelor istorice, în special deoarece istoria și predarea sa au servit și încă servesc identităților etnocentrice. Esența conceptului de istorii comune poate fi aflată în jocul dialectic al tuturor actorilor implicați într-un eveniment istoric. Așadar, abordarea istoriilor comune ia în considerare toate aspectele unui eveniment istoric, toate interacțiunile, convergențele și conflictele și, în acest sens, constituie cea mai complexă și productivă abordare metodologică. Această abordare permite deconstrucția stereotipurilor,

miturilor privind identitățile și viziunile negative asupra celuilalt și aceasta poate conduce la un dialog intercultural și la o posibilă transformare.

În majoritatea țărilor europene istoria se predă dintr-o perspectivă națională, iar istoria celorlalte țări apare doar în măsura în care are legătură cu propria istorie. Deși există uneori cursuri denumite Istoria Europei (în România se numește Istorie), majoritatea acestor cursuri cuprind și o solidă componentă națională. Perspectiva națională asupra începutului secolului al XX-lea a fost proiectată în mod anacronic în trecut, în alte epoci și perioade, ceea ce a distorsionat principalele aspecte ale istoriei universale prezentate elevilor și a afectat o perspectivă integratoare asupra istoriei europene. În esență, punctul de vedere național este în continuare prezentat elevilor drept singura perspectivă asupra trecutului.

În Recomandarea 15/2001 se solicita statelor membre ale Consiliului Europei „să adopte o viziune integrată asupra istoriei”. În Anexa la recomandarea sus-numită, la capitolul „Scopurile predării istoriei în secolul al XXI-lea”, este stipulat: „Predarea istoriei într-o Europă democratică ar

trebui să ocupe un loc central în pregătirea unor cetățeni responsabili și implicați activ în viața publică și în cultivarea respectului pentru diferențele între popoare, fiind bazată pe afirmarea identității naționale și a principiilor toleranței”.

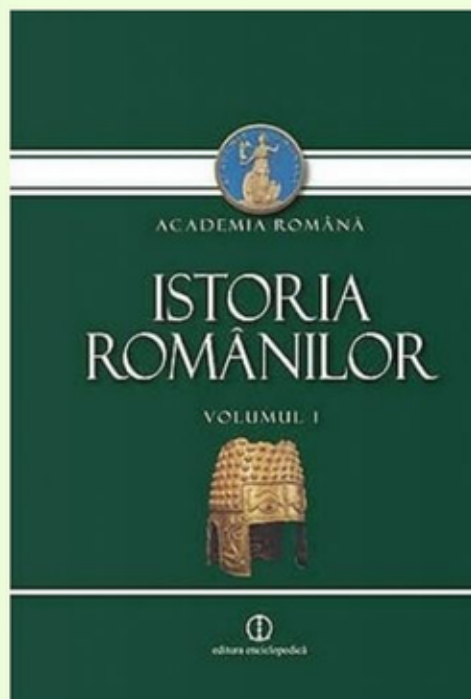
La un moment dat, când se consideră deschis și nu foarte argumentat că modelul predării istoriei, cultivat până în prezent, a produs dăcopați, acesta chipurile fiind un semn al analfabetismului funcțional, cel puțin la nivelul liceului, se insistă asupra faptului că disciplina de studiu istorie nu este același lucru cu istoria academică.

Mai apoi, dincolo de cadrul școlii, tinerii deprind cunoașterea istoriei din familie și mass-media. Dacă se depășește discursul magistral al profesorului la clasă (*ex cathedra*), atât de tradițional, cu un limbaj chiar complicat, un dialog real între elev și profesor, cu un limbaj multidirecțional, extrem de confortabil pentru elev, istoria poate deveni o poveste frumos spusă, o provocare atât pentru cadrul didactic, cât și pentru elev.

Nu trebuie uitat faptul că disciplina de studiu Istorie are o logică interioară proprie, dispune de instrumente specifice – cronologie, termeni, surse istorice de tot felul etc. – și are modalități specifice de evaluare. Abordând problema rolului decisiv și creator al profesorului de istorie, acesta are un rol esențial în activizarea gândirii critice a elevilor, determinând pe elevi să utilizeze termenii istorici în cuvinte puține și simple etc. Nu în ultima instanță, în etapa actuală, este nevoie ca profesorul să lucreze cu elevul la clasă, pentru a-l determina să înțeleagă ce este dezinformare și propagandă și ceea ce nu este.

Disciplina Istorie constituie un element de bază în construcția și consolidarea reperelor de identitate națională, implicit a celor europene. De asemenea, aceasta prezintă o perspectivă mai mult decât necesară dezvoltării tuturor axiologiilor specifice educației culturale a tinerei generații. Ca urmare, un număr mic de ore, așa cum este propus în proiectul Planurilor-Cadru pentru liceu puse în dezbatere de către Ministerul Educației și Cercetării, ar însemna un curriculum în formă scurtată, care nu satisface nevoile societății de azi, într-o democrație tânără, deschizând drum către analfabetismul funcțional al tinerei generații. Dezbaterea lasă loc diferitelor puncte de vedere, implicit o posibilă îmbunătățire a rolului istoriei în școală. ■

Este oare nevoie ca istoria predată în școală să se suprapună identic pe cea de tip academic?



Serviciul de informații și contrainformații al armatei germane (Wehrmacht), cunoscut sub numele generic de Abwehr, a cunoscut maxima dezvoltare în vremea amiralului Wilhelm Canaris, care l-a condus din 1 ianuarie 1935 până la 12 februarie 1944. În aprilie 1945, amiralul Canaris era executat pentru legăturile cu rezistența conservatoare împotriva regimului național-socialist. Era compus din Departamentul Z (personal și finanțe), Departamentul Străinătate (care ținea legătura cu Înaltul Comandament al Armatei Germane (OKW), cu Ministerul de Externe, evalua documentele capturate și alcătuia sinteze din presa și emisiunile de radio străine); Departamentele Abwehr I (spionajul militar); Abwehr II (sabotaj și contrasabotaj); Abwehr III (contrainformații militare).

Departamentului Abwehr II îi era subordonată unitatea de forțe speciale Brandenburg (inițial cu efectiv de regiment, ridicată ulterior la efectiv de divizie). Între misiunile importante care i-au revenit a fost și prevenirea sabotajelor Aliaților în zona petroliferă de pe Valea Prahovei, în anii 1939 – 1940.

Gustl Süss a fost membru al comandourilor trimise în această misiune în România. În 1982 el a publicat volumul *Die Brandenburger – Eine deutsche Kommandotruppe zbv 800* (Brandenburgii – O unitate germană cu însărcinări speciale 800), ediție îngrijită de Helmuth Spaeter (el însuși participant la război în cadrul Diviziei Grossdeutschland, autorul mai multor lucrări de istorie ale unor mari unități germane din Al Doilea Război Mondial).

Calitatea sa de fost agent nu se dezmințe, optând pe alocuri pentru păstrarea confidențialității și a unui văl de mister, chiar și la aproape 40 de ani de la evenimente. Ar fi fost, bunăoară, interesant de știut pentru istoricul român cine a fost acel „domn extrem de reprezentativ”, care, contra sumei de 2 milioane de franci, virat într-un cont din Elveția, a permis Abwehr, în luna decembrie 1939, plasarea în zona petroliferă românească a câtorva membri ai Diviziei Brandenburg.

În cadrul suitei de articole anunțate (Magazin istoric, nr. 2 – 3/2025) cu amintiri ale unor militari și înalți funcționari germani despre relațiile cu aliatul român din Al



Amiralul Canaris (stânga)

Militari din unitatea Brandenburg



Doilea Război Mondial, începem în acest număr prezentarea unor fragmente din carte, care privesc acțiunile militarilor din Divizia Brandenburg trimiși la exploatarea petroliere și rafinăriile de pe Valea Prahovei. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat cu puncte de suspensie pasajele eliminate.

Claudiu Mihail FLORIAN

MISIUNE SUB ACOPERIRE PE VALEA PRAHOVEI

GUSTL SÜSS

● Carol al II-lea și madame Lupescu erau afaceriști iscusiți ● Pe Valea Prahovei își fac apariția nenumărați străini ● De la București la Ploiești, cu taxiul ● Pentru acoperire, pașapoarte cehești ● Moruzov le pune la dispoziție polițiști criminaliști



Regele Carol și Elena Lupescu

Importanța covârșitoare a petrolului pentru purtarea războiului era mai presus de orice îndoială, atât pentru conducerea politică supremă, cât și pentru Înaltul Comandament al Armatei Germane (OKW), încă dinaintea începerii războiului. Nu putea fi vorba despre operațiuni de anvergură, pe întinderi mari, decât cu condiția să fie asigurată o aprovizionare suficientă cu principalele produse din petrol.

Propriile resurse de petrol în Germania, inclusiv producția de benzină sintetică din cărbune, care nu a depășit niciodată stadiul unor succese de început, nu au reprezentat mai mult decât o picătură într-un ocean. Zăcămintul petrolifer important situat cel mai aproape de Reichul German se găsea în România. Iar acest petrol românesc era și de mare valoare calitativă. Era la fel de nimerit pentru carburanți de mașină, ca și pentru benzină pentru avioane. Și lubrifianții extrași corespundeau întru totul cerințelor.

Cumpărătorii de produse petroliere au fost dintotdeauna, în proporție de 80%, germanii. Statele aliate pe timpul celor două războaie mondiale nu procuraseră niciodată din România cantități foarte mari de petrol.

Pentru a proteja bunele relații comerciale cu Reichul german, statul român a emis, cu puțin înainte de Al Doilea Război Mondial, legi severe care erau absolut obligatorii și pentru companiile petroliere străine. Astfel s-a ajuns la situația, probabil singulară, în care englezii și francezii au fost obligați să livreze benzină și petrol germanilor, deși între timp se găseau cu aceștia în stare de război. În caz de neîndeplinire a contractelor de livrare, statul român putea ordona exproprierea fără ezitare și fără despăgubire a societăților petroliere străine.

Însă societățile occidentale au făcut altceva: au redus producția, încă înainte de război. Anterior intrării în vigoare a legilor obligatorii, producția anuală se situa la 9 milioane tone; a fost redusă la 6 milioane tone. Această măsură i-a nemulțumit pe români peste măsură. Au încercat totul spre a atinge din nou cifrele de producție anterioare. Statul avea nevoie imperioasă de veniturile din afacerea cu petrol.

Ca urmare, se extrăgea din nou o cantitate mai mare. Însă în 1939, îndeosebi în urma campaniei din Polonia, Aliații au aplicat alte metode spre a putea sugruma livrările în Germania. Regele

Carol II al României și iubita lui, madame Lupescu, erau amândoi afaceriști extrem de iscusiți. Ambii au luat parte din plin la afacerile cu petrol. Și aveau drept prieteni englezi influenți. În consecință, aceștia l-au convins pe rege ca, uzând de toate mijloacele ce-i stăteau la dispoziție, să determine Guvernul să ridice drastic prețul pentru produsele petroliere ce plecau în Germania.

Această creștere enormă a prețului, la cantitățile despre care discutăm, nu era ușor de suportat, nici măcar de o țară atât de puternic industrializată precum era Germania la acea vreme. Ca urmare, au intervenit diferite oficialități germane spre a obține revenirea asupra creșterii de preț. Însă nici Ministerul Economiei, nici trimisul german în România, Fabricius, nu au obținut ceva.

La București a fost trimis primarul general al Vienei, dr. Neubacher, un cunosător al Balcanilor. El a reușit să negocieze scăderea prețului produselor petroliere livrabile către Germania cu 50%. A fost un succes enorm!

Desigur că Aliații nu au vrut să accepte ușor această situație. Prin urmare, au aplicat alte metode.

La București, în special în zona petroliferă, și-au făcut apariția nenumărați străini.

În țară veneau francezi, olandezi și belgieni, îndeosebi englezi. Ce-i drept, Guvernul declarase zona petroliferă zonă interzisă. Și totuși, pe anumite căi străinii reușeau să obțină permisiunea să intre în zona interzisă. Desigur că autoritățile și-au îndreptat atenția asupra lor. Însă nu puteau întreprinde nimic împotriva acestor străini, atâta vreme cât nu încălcau legile.

Românii bănuiau că ar fi vorba despre militari în civil. Noi, germanii, nu aveam nicio îndoială în privința asta. Noi știam cine sunt acești străini. Doar că trimisul



Hermann Neubacher

german nu reușea să determine autoritățile române să acționeze. De când Germania se afla în stare de război cu puterile occidentale, și românii își făceau griji sporite cu privire la comoara lor cea mai de preț – petrolul. Acest aur negru reprezenta izvorul bunăstării lor. Încă nu uitaseră cum englezii și francezii distruseseră, dinamitaseră și arsaseră în timpul Primului Război Mondial întreaga regiune petroliferă. Chiar și după ani îndelungați de negocieri dintre cele mai dure, Anglia și Franța nu au fost dispuse să compenseze pagubele provocate. Abia în urma unei plângeri a României

în fața Curții Internaționale de la Haga, puterile învingătoare au catadicsit să plătească în sfârșit câteva mici despăgubiri.

Această mare temere a românilor a fost pârgă de pornire pentru Abwehr. Regiunea petroliferă nu putea fi câștigată cu divizii de luptă. Ceea ce conta însă în mod decisiv era ca sondele de petrol și rafinăriile să ajungă nevătămate în mână germană. Chiar și trupele speciale au nevoie de un anumit timp pentru a mărșălui într-o țară străină. Nici intervenția unităților de parașutiști și de trupe aeropurtate cu siguranță nu ar fi putut împiedica incendierea și dinamitarea câmpurilor petrolifere și a rafinăriilor.

Sonde pe Valea Prahovei





Mihail Moruzov

De data asta Aliații erau hotărâți să distrugă zona petroliferă atât de temeinic, încât germanii să nu reușească să scoată nici măcar o tonă de benzină din România.

Prin negociere iscusită cu români aflați în poziții influente – îndeosebi ca urmare a plății a 2 milioane de franci într-un cont bancar secret din Elveția în favoarea unui domn extrem de reprezentativ –, Abwehr a reușit, în decembrie 1939, să strecoare câțiva membri ai unității Brandenburg în zona petroliferă românească.

Secția Abwehr (*Abwehrstelle*) de pe lângă Corpul XVII Armată m-a trimis pe mine, cu mulți lei, leva și niște dolari în buzunar, în zona petroliferă. Prietenii mei, subofițerul Walter Kriegisch și Leo Stöhr, au mers cu mine ca voluntari. La Viena am fost îmbrăcați în civil. Orice aducea fie și de departe a militară a trebuit să lăsăm acolo.

Am ajuns la București în duminica Crăciunului 1939. Misiunea mea era să sondez situația în zona petroliferă, îndeosebi siguranța și paza rafinăriilor, și să pun pe picioare o unitate de contraspionaj din echipele care aveau să urmeze.

Legitimațiile noastre ne permiteau accesul permanent în zona petroliferă, care fusese declarată zonă de restricție. Pentru a nu bate la ochi, ne-am luat pentru moment camere într-un hotel bucureștean, unde locuiau mulți oameni de afaceri străini. Pentru călătoriile noastre – 60 km de la București la Ploiești – foloseam fie trenul, fie taxiul. Că doar

bani aveam destui! Nu închiriam întreg taxiul, ci fiecare doar locul său. Așa se făcea că stăteam în mașină cu tot felul de lume. Cu mai mulți dintre acești co-pasageri străini am avut mai târziu de a face, când a fost vorba de expulzarea lor.

Rafinăriile erau păzite de armata română. Într-una dintre nopțile ulterioare sosirii noastre m-am cățărat, cu ajutorul lui Kriegisch, peste gardul de scânduri înalt de 3 m al Rafinăriei „Unirea”, pentru a cerceta cât de bine era păzită pe interior și mai ales noaptea. Rafinăriile distilau și noaptea.

Cu un blocnotes într-o mână, în cealaltă cu un metru, am cercetat totul și am măsurat până și înălțimea tavanului în clădirea gării. Santinela, culmea, i-a mai și zorit de pe priciurile pe care dormeau pe colegii săi, care erau în repaos. Paznicul de la poartă m-a lăsat să trec nestânjenit; pentru el, eu veneam din interior și prin urmare nu eram suspect.

Legenda pentru acoperirea noastră? Primișem pașapoarte cehești, care ne legitimau drept ingineri cehi. Tații noștri erau prin urmare cehi și, în calitate de ingineri, erau mereu pe drumuri, iar mamele germane, de unde și germana noastră perfectă. În felul ăsta eram asigurați. Și pe urmă nici nu ne arătam împreună.

Misiunea unității noastre, paza zonei petrolifere, era o activitate tipică de identificare și contacare a spionajului și sabotajului inamic, precum și paza obiectivului.

La începutul lunii ianuarie 1940 a fost trimis în zona petroliferă chimistul Pompierilor Profesioniști Vienezi, lt. dr. Drögsler, împreună cu 12 brandenburghezi. În Primul Război Mondial condusesese, în calitate de locotenent chezară-crăiesc, o companie de bosniaci. El era comandantul trupei de comando, eu locțiitorul lui și șeful operațiunilor de intervenție. Ceva mai târziu, Drögsler a fost avansat căpitan, eu locotenent. Curând au ajuns și alte echipe, care din rațiuni de acoperire au fost încartiruite imediat, ca noi toți, în calitate de subchiriași în case particulare.

În scopul mai bunei acoperiri, Moruzov, șeful Serviciului Secret român, a pus la permanentă noastră dispoziție polițiști criminaliști români mai tineri, care stăpâneau și ceva germană. Nouă ne era desigur cât se poate de clar că acești oameni trebuia să ne supravegheze și pe noi.

(Va urma)

SOVIETICII DISTRUG ULTIMELE VESTIGII ALE ALINIAMENTULUI FOCȘANI – NĂMOLOASA – BRĂILA

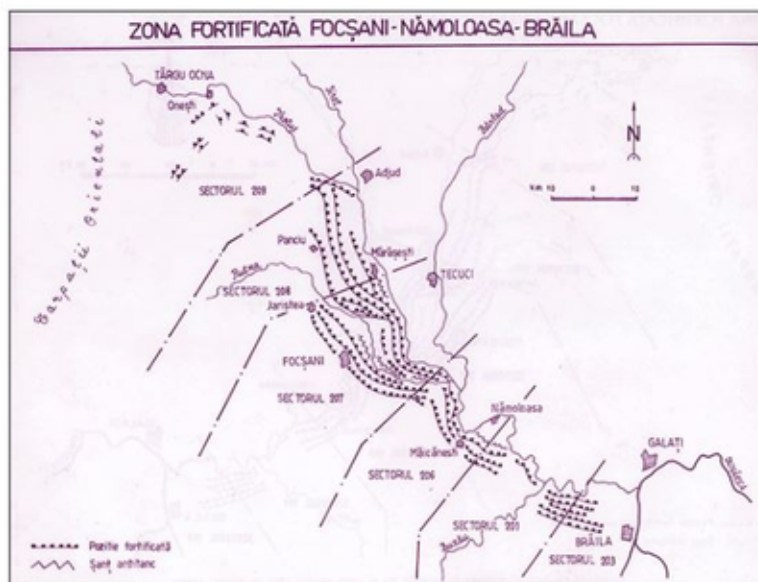
PETRE OTU

În numărul 1 din 2014 al revistei Magazin istoric am publicat un articol referitor la distrugerea în anii 1946 – 1947 a fortificațiilor de pe aliniamentul Focșani – Nămo-loasa – Brăila, construit în anii 1888 – 1893 și care ar fi trebuit să joace un rol esențial în asigu-

rarea securității României în fața unei eventuale agresiuni venite dinspre est. Deși construcția lui a presupus eforturi financiare, umane și materiale foarte mari înainte de prima mare conflagrație mondială și în timpul celei de-a doua, el nu a fost pentru statul român acel scut protector imaginat de planificatorii militari și de liderii politici.

Dezbaterea despre semnificația sa strategică a fost și este una controversată, iar în condițiile agresiunii Federației Ruse asupra Ucrainei nu lipsesc opiniile care aduc în discuție posibilitatea refacerii, prin fortificarea, cu mijloacele secolului al XXI-lea, a regiunii dintre cotul Carpaților și Dunăre, deosebit de importantă atât pentru România, cât și pentru istoria sud-estului continentului european.

Revenim acum cu episodul final al dezmembrării tuturor lucrărilor de fortificații din estul țării, activitate care s-a desfășurat în vara anului 1947, în momentul în care Războiul Rece devenise o realitate a vieții internaționale.



La 9 iunie 1947, generalul Ivan Zaharovici Susaikov, din ianuarie 1946, locțiitor al șefului Comisiei aliate (sovietice) de control în România, aducea la cunoștința Ministerului de Război, printr-o adresă, decizia ca toate fortificațiile rămase intacte sau parțial distruse din regiunile Focșani, Galați și Iași să fie dezmembrate, cu personal și material dat de unitățile sovietice. În acest sens, Susaikov cerea ca departamentul de resort să numească un reprezentant principal și cinci ofițeri, care să fie prezenți în ziua de 12 iunie 1947 la Brăila, pentru ca, împreună cu ofițerii sovietici, să conducă lucrările. Documentul preciza că rămăseseră în stare de funcționare 175 de cazemate, iar 74 erau doar pe jumătate distruse, situație care a suferit modificări când s-au efectuat recunoașterile pe teren.

Graba sovieticilor se explică, după opinia noastră, în primul rând, prin contextul internațional. La 10 februarie 1947, la Paris, se semnase Tratatul de Pace dintre România și Puterile aliate și asociate. El prevedea, la articolul 21: „Toate Forțele Aliate vor fi retrase din România în termen de 90 de zile de la intrarea în vigoare a Tratatului de față, Uniunea Sovietică rezervându-și dreptul de a păstra pe teritoriul român forțe armate care i-ar putea fi necesare pentru menținerea liniilor de comunicație ale Armatei Sovietice cu zona sovietică de ocupație din Austria.” Așa cum s-a analizat în istoriografie, liniile de comunicație românești erau secundare pentru legăturile cu forțele sovietice din Austria, această prevedere având scopul să permanentizeze controlul Moscovei asupra României.

Cum atunci nu se cunoștea data rezolvării problemei austriece – s-a finalizat abia în 1955, cu retragerea trupelor sovietice din Austria –, iar tratatul nu fusese ratificat de România, sovieticii au considerat că este prudent ca în terito-



Imagine din 1916 a unei porțiuni distruse de germani

riul dintre Carpații Orientali și Prut să nu mai existe fortificații. Mai este un alt argument pentru a explica această urgență. Semnarea Tratatului de Pace ducea la încetarea activității Comisiei aliate (sovietice) de control, impusă prin Convenția de armistițiu semnată la Moscova în noaptea de 12/13 septembrie 1944.

De altfel, membrii sovietici ai Comisiei (cei americani și britanici se retrăseseră discret), ce fusese practic timp de doi ani adevăratul guvern al țării, în frunte cu generalul-colonel I.Z. Susaikov, au părăsit România la 1 octombrie 1947. Țara era în acel moment ferm integrată sferei de influență a Moscovei. O spunea deschis și Susaikov în discursul său de rămas bun la ceremonia din Gara Mogoșoaia: „Plecând de aici, purtăm în inima noastră încrederea că poporul român, popor frate poporului rus, va păstra în veci prietenia și recunoștința marelui popor sovietic”. Alexan-

dru Bărlădeanu îl caracteriza pe generalul Susaikov ca „un fel de vice-guvernator al României” și o personalitate „fără de care nimic nu se mișcă” în țară.

Ministerul de Război a consultat structurile subordonate, între care și Marele

Generalul Susaikov (primul din dreapta), alături de premierul Petru Groza



Generalii Costin Ionașcu...

Stat Major, ce avea în frunte pe generalul Costin Ionașcu. La 17 mai 1947, Secția 3 Operații, condusă de colonelul Dumitru Panaitescu, propunea: „Lucrările să nu fie demontate, dacă ele au rămas întregi [nedistruse]”. În schimb, cele afectate parțial, care nu mai erau utile pentru apărare, se puteau dezmembra, materialul recuperat urmând a fi folosit. Argumentul colonelului Panaitescu rezida în prevederile Tratatului semnat la 10 februarie 1947, care nu interzicea existența fortificațiilor. Într-adevăr, articolul 11 al documentului stipula: „Armamentele terestre, navale și aeriene și fortificațiile vor fi limitate strict la cerințele cu caracter intern și de apărare locală a frontierelor”.

Ministerul de Război, condus la acea dată de generalul Mihail Lascăr, fostul comandant al Diviziei 6 Infanterie în bătălia de la Stalingrad și cel care venise în țară în fruntea Diviziei 2 de voluntari „Horia, Cloșca și Crișan”, nu a ținut cont de opiniile subordonaților – era și greu să o facă – și a dispus măsurile necesare solicitate de Comisia aliată (sovietică) de control.

Delegatul Ministerului de Război a fost numit colonelul Ioan Marincu, comandantul Regimentului 2 Pionieri de Gardă, ceilalți cinci ofițeri fiind colonelul Gheorghe Iamandache, comandantul Regimentului 6 Pionieri, locotenent-colonelul Gheorghe



... și Mihail Lascăr

Rizeanu din Corpul 1 Geniu, maiorul ing. Costin Gheorghiu din Arsenalul Geniului, maiorul Dan Zaharescu din Brigada de Căi Ferate și maiorul Demostene Dumitrache. Pe parcurs, componența a suferit câteva schimbări; colonelul Marincu, care a suferit un accident de mașină, a fost înlocuit de colonelul Ion Lepădatu, comandantul Regimentului 5 Pionieri.

La 12 iunie 1947, colectivul de ofițeri români s-a prezentat la comandamentul garnizoanei sovietice din Brăila, fiind primiți de generalul Iurișev și locotenent-colonelul Hitric, desemnat responsabilul principal din partea sovietică pentru această operațiune. A participat și locotenent-colonelul Severinovschi, de la Comandamentul sovietic din Constanța, care poseda datele complete asupra obiectivelor ce urma a fi distruse.

S-au format trei grupe în care au intrat ofițeri români și sovietici, iar lucrările propriu-zise s-au desfășurat în perioada 16 iunie – 16 iulie 1947. Personalul, mijloacele de transport (tren și căruțe) și explozibilul necesar au fost asigurate de partea sovietică. În unele puncte s-a apelat ca mână de lucru și la persoane din localitățile apropiate.

Prima grupă a distrus fortificațiile la nord de Galați, în zona Siret-Brateș; ulterior s-a deplasat în regiunea Iași. A doua grupă a avut însărcinarea de a efectua distrugerile în sectorul de la Moinești (județul Bacău), pe valea Troțușului, până la confluența cu râul Râmnicu-Sărat, iar grupa a treia a acționat pe segmentul Brăila – Nămolosa – Focșani – Jariștea.

Cele trei grupe au procedat la identificarea pe teren a tuturor lucrărilor de fortificații grupate în trei categorii: complet distruse, care au reprezentat majoritatea; parțial distruse și intacte. Ultimele două categorii au fost distruse în totalitate.

În zona fortificată Siret – Valea Troțușului și Focșani – Nămolosa – Brăila au fost distruse 897 de obiective, dintre care 145 de cazemate pentru materialul de artilerie, 284 de cazemate pentru mitraliere, 422 locașe de tragere circulară pentru armamentul automat, două platforme de artilerie, 25 de turele de beton, 16 adăposturi și trei observatoare. În sectorul fortificat Siret – Brateș au fost dezmembrate 130 de obiective (cazemate, amplasamente, depozite etc.). Ele dateau din anii 1888 – 1892 și erau construite după vechiul sistem de cărămidă și beton simplu. În zona Iașului au fost distruse doar șapte cazemate, dintre care una de artilerie și restul pentru mitraliere.



Ruine care se mai pot vedea (sursa: Ziarul de Vrancea)...

Execuția lucrărilor a fost inspectată în zilele de 25 – 29 iunie 1947 de generalul Grigore Ionescu, inspectorul general al Geniului. Generalul Ionescu aprecia că lucrările se desfășurau satisfăcător, probleme fiind la preluarea fierului de Regia Autonomă C.F.R., căreia i s-a concesiionat această operațiune și care nu și-a onorat decât în mică măsură angajamentele asumate. Așa s-a ajuns la situația ca o parte din fier să fie furat de locuitori.

Documentele consemnează că pe timpul lucrărilor nu s-a înregistrat niciun accident, iar pagubele au fost minime, ceea ce ridică unele semne de întrebare, având în vedere că în prima operațiune de acest fel, decisă prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 624 din 16 mai 1946, Regia Autonomă C.F.R., care a fost însărcinată să distrugă fortificațiile, s-a confruntat cu numeroase nemulțumiri și procese în instanță pentru pagubele produse. Este posibil ca autoritățile române să nu le

mai fi consemnat, întrucât lucrările s-au desfășurat, în mare parte, de către autoritățile militare sovietice și s-ar fi „șifonat” imaginea lor.

Generalul Grigore Ionescu menționa în raportul din 20 iulie 1947, înaintat șefului Mare-lui Stat Major, „competența tehnică și grija camarazilor sovietici ca la aceste lucrări să se producă pe cât s-a putut mai puține pagube inerente”. Generalul Ionescu ținea să sublinieze, în mod cu totul special, conlucrarea excelentă ce s-a evidențiat pe timpul lucrului în echipele de distrugere formate din

personal român și sovietic. El a propus decorarea întregului personal sovietic ce s-a distins la aceste lucrări.

În urma operațiilor de distrugere din această a doua etapă, zonele fortificate din centrul și sudul Moldovei (aliniamentul Focșani – Nămolosa – Brăila) pot fi considerate, concluziona comandantul Geniului, complet distruse, prezentând o valoare nulă în ceea ce privește întrebuințarea lor din punct de vedere militar, iar dispozițiile Comisiei aliate (sovietice) de control erau îndeplinite întocmai.

Așadar, din vara anului 1947, aliniamentul fortificat Focșani – Nămolosa – Brăila înceta să mai fie o realitate palpabilă, un mijloc pentru supraviețuirea României, cum a fost mult timp catalogat, devenind doar o pagină de istorie, povestită și răspovestită în deceniile ulterioare.

Se impune și un post-scriptum legat de destinul generalului Grigore Ionescu. A mai rămas comandantul Geniului o perioadă, iar în anii '50, în condițiile războiului din Coreea, a fost însărcinată să conducă lucrările de fortificații de pe litoralul Mării Negre, pentru „respingerea unei iminente agresiuni imperialiste”. În 1953 ele s-au întrerupt, dar pentru justificarea deciziei s-a inventat o acuzație de sabotaj, fiind implicat și el, alături de alți ofițeri superiori. Prin sentința nr. 515 din 19 decembrie 1953 a fost condamnat la 15 ani de închisoare. Peste doi ani, la 8 decembrie 1955, Decretul nr. 535 i-a grațiat pe toți cei în cauză. ■

... și astăzi (sursa: Viața liberă)



CRIMELE DIN PĂDUREA CEHAL

GABRIEL-VIRGIL RUSU

(Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj)

Într-o dimineată răcoasă de martie, trei țărani români din Valea Morii (azi cartier vestic al orașului Tășnad, județul Satu Mare) – Toader Ciobocan, Andrei Pinte și Macavei Denistan – au plecat spre târgul din Crasna, cu intenția de a cumpăra vite. Aveau destui bani la ei și sperau să facă afaceri prospere. Din nefericire, după despărțirea de familii, aceștia nu au mai fost văzuți niciodată vii. Pentru a scurta drumul, au decis să traverseze pădurea Cehal, situată lângă localitatea cu același nume, sperând să ajungă mai lesne la Șimleu Silvaniei. De acolo, până la Crasna, nu mai aveau mult.

Era o ceață deasă și temperatura destul de coborâtă, însă bărbații erau bine

îmbrăcați cu șube, iar mersul pe jos le făcea bine. După ce au străbătut vreo trei kilometri pe un drum forestier, ca de nicăieri, în fața lor apărut un necunoscut, care i-a salutat și a cerut un foc din pipa lui Ciobocan. Acesta, amabil, s-a pregătit să i-l ofere, moment în care pădureanul a scos de sub haine un topor cu care l-a lovit mortal în creștetul capului. Victima s-a prăbușit instantaneu la pământ, într-o baltă de sânge. Văzând teribila scenă, ceilalți doi au dat să fugă, însă au fost încolțiți de alți tâlhari care, ieșind din spatele unor copaci, au tăbărit cu bățele și topoarele asupra lor, ucigându-i. Era în ziua de 5 martie a anului 1855.



Chipuri de tâlhari din Transilvania, secolul al XIX-lea, și imagine din pădurea Cehal, așa cum arată azi

Pentru foarte mulți dintre noi, istoria înseamnă evenimentele politico-militare, aspectele instituționale, performanțele economice sau operele culturale ale celor care au conviețuit de-a lungul veacurilor pe vechiul teritoriu al României de azi. Faptele „malefactorilor”, adică ale răufăcătorilor, sunt aruncate, de obicei, la „groapa de gunoi a istoriei”. Pe cine ar interesa crimele, tâlhăriile, furturile, violurile sau înșelăciunile săvârșite de indivizi de cea mai joasă speță? Fondurile arhivistice abundă în documente, în mare parte necercetate: procese judiciare, audieri de martori, acte de constatare, registre cu persoane urmărite sau alte înregistrări cu caracter procesual-penal. Credem că este de datoria noastră, a cercetătorilor istoriei, de a le scoate la lumină, pentru a avea imaginea complexă și reală a ceea ce s-a petrecut aici în vremurile trecute.

ESTE NEVOIE DE MAI MULTE PROBE

Un document inedit cu titlul „Conținutul faptei, publicat cu ocazia execuției lui A. Vasilică și F. Simion în data de 3 mai 1856, de către Tribunalul Districtual Cezaro-Crăiesc Zalău, privind faptele de omor și tâlhărie din data de 5 martie 1855, din Pădurea Cehal, săvârșite

asupra lui Ciobocan Toader, Pinte Andrei și Denistan Macavei, locuitori din Valea Morii”, impresionează prin cruzime. Din lectura acestuia – redactat în limba maghiară, tipărit și difuzat autorităților locale de pe teritoriul Ungariei și Transilvaniei în scop de informare și prevenție –, rezultă că dispariția celor trei bărbați a trezit îngrijorarea familiilor, precum și a apropiaților din localitate, existând bănuiala că ar fi fost victime ale unor fapte penale extreme. Suspiciunile au devenit tot mai puternice pe măsura trecerii timpului, după ce toate încercările de a le da de urmă au fost zadarnice. În final, neamurile au depus plângere la Jandarmeria Districtuală Cezaro-Crăiască din Tășnad, comisarii începând ancheta. S-a luat în calcul ipoteza că țărani din Valea Morii au putut să fie atacați, jefuiți și uciși de persoane necunoscute pe traseul spre Crasna.

Informația despre dispariția celor trei a ajuns și la subunitatea de jandarmi din satul Cehal, aflat pe traseul respectiv, la circa 15 km sud de orașul Tășnad. Oamenii legii au evaluat persoanele suspecte de pe raza de competență, constatând că numiții A. Toader, A. Vasilică și P. Gligor, persoane de o probitate morală îndoielnică, fără ocupație, violenți și mari consumatori de alcool, de o scurtă perioadă de timp se angajaseră în cheltuieli ce le depășeau posibilitățile financiare. Jandarmii au raportat

Vedere spre satul Cehal





din curtea lui Vasilică a fost găsită o șubă albă și o pălărie neagră, într-o fântână prăbușită din curtea lui Toader a fost găsită o cizmă, iar în grădină, ascunsă într-o vizuină de vulpe, cealaltă cizmă, precum și o traistă din piele care conținea o bucată de țesătură groasă din lână cardată, tutun, silex și oțel, obiecte identificate de rude ca fiind ale celor din Valea Morii, dispăruți.

În aceeași perioadă, jandarmii din Cehal au observat

aceste aspecte autorităților judiciare de la Tășnad, care au dispus efectuarea, de îndată, a unor percheziții domiciliare. La data de 31 martie 1855, oamenii legii s-au prezentat la gospodăriile suspectilor, ocazie cu care au identificat și ridicat pentru cercetări mai multe obiecte vestimentare și încălțări noi, proveniența acestora neputând fi justificată de cei trei. În consecință, Toader, Vasilică și Gligor au fost reținuți, în data de 2 aprilie 1855, fiind depuși în arestul Autorității Districtuale Cezaro-Crăiești din Tășnad. Niciunul dintre aceștia nu a oferit date despre cauză și nici nu a recunoscut faptele imputate. În ciuda mijloacelor dure de anchetă, procurorul de caz se lovea de un adevărat zid. Era nevoie de probe mult mai concludente. Și ele au apărut la scurt timp.

BANII, ÎMPĂRȚIȚI ÎN MOD EGAL

După câteva zile de la actul reținerii, soția lui Toader a mers la Tășnad și a reușit să-și contacteze soțul prin fereastra închisorii, primind indicații de la acesta să distrugă prin ardere anumite obiecte pe care autoritățile nu le descoperiseră la percheziție. Era vorba de câteva haine ce aparținuseră victimelor, pe care femeia le-a mistuit în focul din cuptorul de făcut pâine. Aflând aceasta, consoarta lui Gligor a anunțat imediat jandarmii și activitățile procedurale s-au reluat cu mai multă atenție. Astfel, în fântâna

o modificare comportamentală suspectă în cazul lui F. Simion. Omul afișa o sobrietate ieșită din comun, evita munca și contactul social, părea apăsător de ceva și umbla prin sat fără niciun scop precis. Cunoscut ca bețiv și scandalagiu, prieten la cataramă cu Toader, Vasilică și Gligor, el a fost condus la post și anchetat, la 10 aprilie 1855. În urma audierii, acesta a recunoscut faptele comise în pădurea Cehal, indicând și o a cincea persoană participantă la crime, un anume A. Anton, și el cunoscut ca un pierde-vară, hoț și bețiv. Ambii au fost imediat arestați. Puși în fața noilor probe, Toader și ceilalți și-au schimbat mărturiile mincinoase, prezentând faptele reale.

În cursul lunii februarie, la o întâlnire în crâșma satului, suspjecții, presați de nevoi financiare, au decis, la propunerea lui Toader, să își organizeze în secret o tabără în pădurea Cehal, în zona drumului care duce de la Tășnad spre Crasna, cu scopul de a jefui călătorii în zilele în care se organizau târguri. Trebuie spus că niciunul dintre aceștia nu fusese anterior infractor, niciunul nu mai fusese cercetat și nici condamnat penal. Cu alte cuvinte, nu erau recidiviști. Erau doar niște bețivi amărâți, bănuți de furturi mărunte de subzistență, ce urma să acționeze instinctual. Tâlharii profesioniști se ghidează după coduri, au complici și informatori eficienți, plasează și valorifică bunurile furate și își creează alibiuri solide, fiind greu dovediți de autorități.

După mai multe incursiuni în pădure, banda lui Toader s-a fixat în zona numită „Culmet-Lunga” (Culmea Lungă), punctul cel mai înalt al zonei, aproape de intersecția cu drumul către satul Camăr. Pădurea Cehal, întinsă azi pe o suprafață de circa 650 ha, de-a lungul văii cu același nume, se învecina odinioară cu satul, dar din cauza defrișărilor necontrolate din ultimul secol este mult retrasă spre sud-est. Populată îndeosebi cu specii de gorun, stejar, fag și salcâm, ea putea oferi o bună protecție proscrisilor.

La 26 februarie, tâlharii au observat câțiva oameni care treceau prin pădure, dar, recunoscându-i pe unii dintre ei, au renunțat să îi atace. În zorii zilei de 5 martie 1855, au revenit înarmați cu bâte și topoare, grupul devenind mai numeros, prin cooptarea lui Simion. Ajunși pe Culmea Lungă, au mâncat bine și s-au cinstit cu palincă, pentru a prinde curaj. Apoi au așteptat. În curând au apărut pe drum nouă – zece călători, dar erau prea mulți, așa că tâlharii nu au avut curaj să-i atace. Apoi s-au ivit Ciobocan, Pinte și Denistan, care au fost uciși cu sălbăticie în condițiile prezentate mai sus. Cel care a lovit primul cu toporul a fost Simion, iar instanța de judecată a ținut cont de acest lucru la pronunțarea sentinței. Agresorii au lovit celelalte două victime cu bâtele și topoarele, până s-au convins că nu mai erau în viață, după care trupurile mutilate au fost târâte adânc în pădure și depozitate de haine și de bunuri. Suma de 375 de forinți, găsită asupra țăranilor din Valea Morii, a fost împărțită în mod egal. Așa se explică faptul că suspectii aveau bani destui pentru a face acele cheltuieli nejustificate, observate de jandarmi.

AMINTIREA FAPTELOR, DUPĂ 150 DE ANI

După împărțirea prăzii, autorii au făcut un rug mare din lemne uscate și crengi, apoi au așezat pe el cadavrele, dându-le foc. Au stat o vreme în jurul focului, pentru a supraveghea arderea trupurilor, după care s-au întors la Cehal. A doua zi, Vasilică i-a trimis pe Simion și pe Anton în pădure pentru a aduna rămășițele carbonizate și a le ascunde în scorbura unui copac bătrân. În data de 6 septembrie 1855, Simion a condus jandarmii și echipa de cercetare a tribunalului la locul faptei, unde a fost identificată o suprafață

cu iarbă arsă pe o arie de șapte – opt picioare (un picior = 30,48 cm) și fragmente de oase carbonizate. Ulterior, suspectul a indicat și scorbura unde au fost ascunse resturile. Un medic avizat a stabilit, fără tăgadă, că sunt umane. În baza semnalmentelor victimelor descrise de făptași prin mărturiile lor, Marișca Ciobocan și Oana Pinte din Valea Morii i-au recunoscut pe soții lor: Ciobocan Toader, respectiv Pinte Andrei, iar Denistan Floare, din aceeași localitate, l-a recunoscut pe tatăl său, Denistan Macavei.

Cei cinci criminali au fost trimiși în judecată pentru comiterea infracțiunilor de omor și tâlhărie, fiind condamnați la moarte prin spânzurare de Tribunalul Districtual Cezaro-Crăieșc din Zalău, conform prevederilor Codului Penal austriac din anul 1853. Instanța a mai hotărât și despăgubirea rudelor victimelor, inclusiv returnarea bunurilor și sumelor de bani recuperate de la autori. Condamnarea a fost confirmată de Tribunalul Suprem, precum și de Înalta Curte de Casație și Justiție, instanțe superioare la care condamnații au făcut degeaba apel. A. Toader nu s-a mai întâlnit cu călăul, deoarece a murit în temniță înainte de a-și primi condamnarea definitivă, probabil din cauza rănilor provocate de instrumentele de tortură. Pedepsa lui P. Gligor a fost preschimbată, prin grațiere, în detenție pe viață, de consilierul apostolic cezaro-crăieșc, în timp ce A. Anton a primit 20 de ani de temniță grea. F. Simion și A. Vasilică au fost executați, prin spânzurare, la Zalău, în ziua de 3 mai 1856.

Interesant este că la mai bine de un secol și jumătate de la comiterea acestor abominabile infracțiuni, mentalul colectiv local din satele Cehal și Cehăluț a păstrat fragmente de amintiri despre faptele bandei lui Toader. Oamenii cu care am stat de vorbă în documentarea noastră au auzit despre „Crimele de pe Culmea Lungă” de la părinții și bunicii lor, oferindu-ne detalii care în bună parte coincid cu documentul judiciar. Aceasta înseamnă că la vremea respectivă evenimentele au produs emoții mari la nivelul comunităților de pe Valea Cehalului.

Speța prezentată în acest articol este doar una dintre miile de fapte penale descoperite, judecate și condamnate de autoritățile judecătorești, de-a lungul veacurilor, în Transilvania. Multe documente inedite, aflate încă în răcoarea fondurilor arhivistice, își așteaptă cercetătorii. ■

Continuă povestea prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, începută în numărul trecut.

PE SCENA ȘI ÎN CULISELE ADUCERII PRINCEPULUI CAROL I

Dr. DAN NOVEANU

Carol de Hohenzollern-Sigmaringen

Conferința care trebuia să decidă viitorul Principatelor Unite a debutat la Paris, la 26 februarie/10 martie 1866. Partea română, reprezentată de delegația formată din Vasile Boerescu, Ludovic Steege și Scarlat Fălcoianu, a ajuns la Paris cu câteva zile înainte de ședința inaugurală a Conferinței. Misiunea ei era de a pleda în capitalele occidentale, dar în primul rând în fața Conferinței, cauza principelui străin. Ion C. Brătianu, brusc marginalizat, a rămas un executant de valoare al unor misiuni delicate „de teren”, cu rol și implicări de reprezentare, utilizând un sistem relațional alcătuit de alții, dar folosindu-și din plin calitățile de organizator și mobilizator. Și i-au mai stat sporadic alături Carol Davila (Magazin istoric, nr. 1/2024) și George Știrbey. De mare ajutor s-a dovedit și bunul prieten al cauzei române A. Ubicini (Magazin istoric, nr. 7 – 9/1989).



Din mai sus-pomenita delegație de trei, decanul de vârstă, Ludovic Steege (1813–1872), un partener de discuție dificil de combătut, se distingea prin cunoașterea la perfecție a limbii franceze și stăpânirea profundă a limbii și culturii germane și a mediului de viață cultural și social vienez, prin studii strălucite de Medicină și Drept făcute la Paris, München și Viena. În capitala Austriei reprezentase Moldova între 1856 – 1858, mai apoi Principatele Unite în

Comisia Riverană a Dunării, prilej cu care stabilise numeroase relații cu diplomația vieneză. În plus, vastele cunoștințe economice făceau din el un partener real de discuție.

Al doilea membru al delegației în ordinea vârstei era Scarlat Fălcoianu (născut în 1828), cu studii de Drept la Paris și fost ministru de Justiție sub Cuza. Al treilea, Vasile Boerescu (născut în 1830), de asemenea cu licență și doctorat la Paris, era profesor la Facul-

tatea de Drept din București și fusese ministru de Justiție, al Instrucțiunii Publice și Cultelor și vicepreședinte al Consiliului de Stat sub Cuza.

Bălăceanu fusese ales dată fiind experiența sa de când se aflase în Franța în tot anul 1858, cu ocazia Conferinței speciale a Marilor Puteri privind problema românească, mai apoi fusese agreeat și primit de Napoleon al III-lea, la începutul anilor 1860, când era delegat în Franța și milita pentru recunoașterea dublei

alegeri a lui Cuza, de care era însărcinat și cu anumite misiuni secrete pe lângă împărat. Atunci colaborase cu Iancu Alecsandri, fratele mai mic al marelui poet, acum însă a trebuit să-l înlocuiască în funcție.

Vreme de cam cinci săptămâni era încă neclar dacă prințul de Flandra a refuzat sau nu oferta. Nu a refuzat-o de la bun început, iar când a făcut-o, se pare că împăratul Napoleon al III-lea nu era defel străin de decizia sa. Refuzul lui a fost formulat cu titlu particular de contele Charles Rogier, ministrul de Externe belgian, și a ajuns la București la 14 februarie, unde nu a fost interpretat ca un refuz absolut. Refuzul oficial din partea Guvernului belgian a fost primit de Locotenenta Domnească abia la 18 martie 1866 și trimis de partea belgiană doar la sugestia insistentă a lui Drouyn de Lhuys, ministrul francez de Externe.

EVENIMENTELE SE PRECIPITĂ

La 26 februarie/10 martie începea Conferința de la Paris dedicată exclusiv situației create prin vacanțarea Tronului Principatelor. Era compusă din reprezentanții Marilor Puteri, anume: Franța (Drouyn de Lhuys), Imperiul Otoman (Mehmed Esad Savfet Pașa, ambasadorul Imperiului Otoman în Franța), Rusia (baronul Andreas Ludwig Karl Theodor de Budberg, ambasadorul Rusiei în Franța), Anglia (lord Henry Richard Charles Wellesley Cowley, ambasadorul Marii Britanii în Franța), Prusia (contele Robert Heinrich Ludwig de Goltz, ambasadorul Prusiei la Paris) Italia (contele

Lorenzo Annibale Constantino Nigra di Castelnuovo, ambasadorul Italiei în Franța) și Austria (baronul Karl von Eder).

Consulul general al Vienei atunci în funcție la București, baronul Karl von Eder, a ocupat postul peste 10 ani, până în 1868. Era la post și în 1857. Era un perfect cunosător al politicii Principatelor. Datoria lui la Conferință era să adopte o atitudine de desființare a Unirii și să se manifeste împotriva domniei unui prinț prusac din dinastia domnitoare a Prusiei, cu care Austria era în pragul războiului.

Conferința s-a remarcat doar prin amânări succesive, ultima fiind la 23 martie/4 aprilie. La Paris, trimișii Guvernului român susțineau, prin alocuțiunea lui Scarlat Fălcoianu, se pare chiar în prima ședință a Conferinței, în fața delegaților, ulterior și pe lângă împăratul Franței, varianta candidaturii prințului străin la tronul României.

La scurt timp evenimentele s-au precipitat. Apăruse știrea refuzului oficial din partea Guvernului belgian (18 martie) a ofertei făcute prințului Filip, conte de Flandra, de a deveni domn al Principatelor. A doua zi, Poarta anunța că nu era de acord cu un principe străin în fruntea Principatelor Unite. Brătianu era presat de timp și de evenimente.

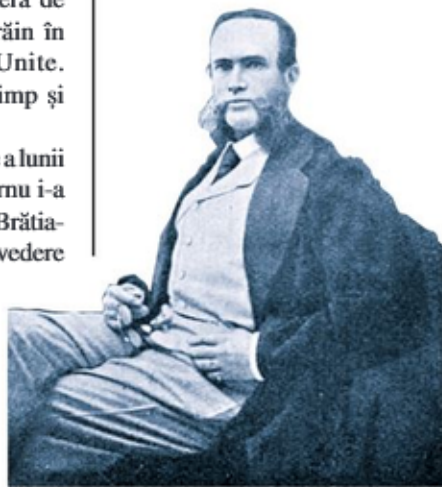
Undeva în a doua parte a lunii martie 1866, doamna Cornu i-a cerut lui Uricini, nu lui Brătianu, să-i aranjeze o întrevedere cu recent numitul (14 februarie 1866) agent diplomatic român la Paris, Ioan Bălăceanu. Cel din urmă a scris în memoriile sale: „Într-o zi, doamna Cornu a



Mehmed Esad Savfet Pașa

venit să mă vadă”, fapt care ar fi contravenit flagrant normelor elementare de etichetă ale timpului. Dialogul, care a inclus celebra întrebare: „Ce ar crede Guvernul român despre candidatura prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen la tronul României?” (*Magazin istoric*, nr. 10/1998), era purtat de o persoană împluternicită neoficial de „arbitrul Europei” al acelor ani și a putut avea loc între 10/22 februarie și 12/24 martie. Urmare a convorbirii cu doamna

Baronul Andreas Ludwig Karl Theodor de Budberg





Contele Lorenzo Annibale
Constantino Nigra di Castelnovo

Cornu, Bălăceanu a beneficiat aproape imediat de onoarea unei audiențe imperiale, în timpul căreia împăratul îl autorizează neoficial pe Bălăceanu să anunțe Guvernul român că Franța ar fi de acord cu candidatura prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Telegrama a ajuns la București la 14/26 martie. Documentul a implicat ministerul francez al Afacerilor Străine și a dat astfel impresia unui act oficial.

Contele Robert Heinrich
Ludwig de Goltz,



Ioan Bălăceanu îi scria lui Ion Ghica: „Drouyn de Lhuys ar dori un candidat și ar voi să cunoască candidatul Guvernului român, pe care l-ar propune imediat. Mă autorizați a numi pe Carol de Hohenzollern? Aceasta ne-ar înfățișa sub un aspect foarte favorabil în ochii lui Napoleon al III-lea“. În aceeași zi, Ion C. Brătianu, conjugând în stil propriu situația, îi scria lui Ion Ghica: „Anglia are de asemenea convingerea că un principe străin e posibil. Candidatul Angliei este Hohenzollern“.

Telegrama din 14/26 martie a lui Ioan Bălăceanu către Ion Ghica pare a nu lăsa dubiu asupra apropiatei conlucrări de culise dintre Bălăceanu și ministrul de Externe al Franței, cu toate că, în memoriile sale, agentul român dădea de înțeles că totul s-a desfășurat fără știința lui Drouyn de Lhuys. Răspunsul, sosit a doua zi de la București, suna sec: „Comunicați împăratului că principele Carol a și devenit candidatul oficial al Locotenentei Domnești la tronul României. Sperăm să-l ridicăm fără dificultate pe tron, mulțumită sprijinului împăratului“. Textul i-a fost remis imediat lui Napoleon al III-lea.

La 17/29 martie, Locotenenta Domnească dizolva Corpurile Legiuitoare; la 18/30 martie sosea pe calea ferată la Düsseldorf, venind de la Paris, Ion Brătianu, în calitate de trimis al Guvernului român.

Conform protocolului, a depus o scrisoare adresată principelui Carol-Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, tatăl tânărului Carol, solicitând o audiență. Dată fiind noua conjunctură, Brătianu nu s-ar fi îndreptat spre Prusia fără asenti-

mentul împăratului Napoleon al III-lea, ținut la curent de doamna Cornu și de Bălăceanu.

A fost primit a doua zi, înainte de prânz. S-a prezentat, nu fără un anume aplomb, știind că era purtătorul unei opinii imperiale pozitive, pe care o poate invoca fără rezerve, iar prin aceasta, cuvintele și atitudinea sa aveau o siguranță în plus. Audiența a durat trei ore. Brătianu a prezentat intenția Locotenentei Domnești de a propune poporului drept principe pe tânărul Carol, ca emanând de la Napoleon al III-lea și cu deplinul acord neoficial al acestuia. Brătianu a fost reținut la masa de prânz, semn de înaltă prețuire protocolară. Subiectul discuțiilor au fost Principatele, despre care amfitrionii doreau să știe cât mai multe. Iar Brătianu era pe deplin în măsură să le răspundă întrebărilor. Din nou, conformându-se protocolului, Brătianu remitea prin intermediar tânărului principe solicitarea unei întrevederi, care are loc în după-amiaza aceleiași zile.

ACCEPTUL PRINȚULUI CAROL

La sosirea pe teritoriu german, Ion Brătianu a avut, pentru prima oară de la plecarea din București, ocazia de a-și etala calitățile de om politic, de istoric, de abil diplomat și îndrumător în premieră al principelui Carol asupra situației la zi a Principatelor. Era conștient că era persoana competentă să-i țină tânărului prinț o lecție de istorie politică moldo-valahă. Modul în care s-a prezentat ilustrul emisar român l-a impresionat și influențat pe prinț în mod deosebit: stăpânirea perfectă



Ioan Bălăceanu

a istoriei și economiei Țărilor Române, a limbii franceze, ca și faptul că Brătianu venise la prinț cu asentimentul împăratului și al doamnei Cornu, persoane respectate și dragi amintirilor sale, atât din copilărie cât și recente (*Magazin istoric*, nr. 9/1998). Sigur că Brătianu a știut să stârnească în ilustrul său interlocutor și spiritul de aventură al vârstei.

Ion C. Brătianu i-a mărturisit principelui că la Paris i s-a vorbit mult despre el. I-a oferit neoficial Coroana României, rugându-l să ia o decizie favorabilă. Prințul a răspuns că are un asemenea curaj, cu toate că misiunea aproape că-i depășea forțele, dar că depindea de decizia regelui Prusiei.

A patra ședință a Conferinței, 19/31 martie, s-a amânat pentru 23 martie/4 aprilie. Poarta anunța și insistă că nu era de acord cu un prinț străin pe tronul României. La 20 martie/1 aprilie Brătianu pleca de la Düsseldorf spre țară, prin Berlin, de unde trimitea către Ion Ghica: „Carol de Hohenzollern-Sigmaringen primește coroana fără condițiuni. S-a pus imediat în relațiune cu Napoleon

al III-lea“. Brătianu a trimis, tot de la Berlin, o telegramă cifrată la Paris, lui Bălăceanu, al cărei text acesta s-a grăbit a i-l trimite integral doamnei Cornu (*Magazin istoric*, nr. 10/1998): „Doctorul Charles acceptă tratamentul fără nicio condiție. A trecut imediat la consultări cu celebrități medicale din Paris și Berlin. Brătianu.“ Fie-ne permisă opinia conform căreia doamna Cornu era interesată în primul rând de obținerea coroanei române pentru protejatul ei și doar în al doilea rând de „cauza românească“.

La 24 martie/5 aprilie Conferința de la Paris își reia lucrările. În aceeași zi, Carol-Anton îi scria regelui Wilhelm al Prusiei. A folosit argumente diplomatice și măgulitoare, dar și ferm expuse, încât nu puteau să nu-l convingă pe Wilhelm să fie cel puțin neutru în acest adevărat complot la cel mai înalt nivel european posibil. Tot atunci, tatăl tânărului principe Carol primea o scrisoare de la contele de Bismarck, care îi comunica știrea că agentul Guvernului român la Paris l-a înștiințat pe ambasadorul Prusiei la Paris (contele de Goltz) că „acel guvern dorește să ofere Coroana României unui membru al familiei de Hohenzollern cu învoirea M.S. regelui“, conform și preferinței împăratului Napoleon. În aceeași zi, tânărul principe era anunțat că a fost înaintat în grad, comandant de escadron.

Tot la 23 martie/4 aprilie, principele Carol-Anton îi scria regelui Wilhelm al Prusiei. Îi aducea la cunoștință noutatea, dar pomenea despre

sprijinul imperial ca despre o deducție a sa personală: „Din convorbirea cu dl Brătianu am căpătat siguranța că n-a putut să-mi pună această întrebare confidențială decât cu anume aprobare a împăratului Napoleon.“ Scrisoarea se încheia cu o diplomatică stimulare a orgoliului destinatarului: „Situațiunea europeană a Prusiei nu poate decât câștiga dacă pe calea [...] Conferințelor [...] ar putea da Coroanei prusiene o influență mai înaltă, fără a-i produce [...] dificultăți de natură periculoasă.“ Și tot la 23 martie/4 aprilie, a avut loc ședința a V-a a Conferinței din Paris, în cursul căreia s-a aprobat propunerea Imperiului Otoman ca Principatele să poată alege doar un domnitor pământean.

POLITICA FAPTULUI ÎMPLINIT

La 24 martie/5 aprilie, cam la o săptămână după ce au primit vizita lui Ion C. Brătianu, principele Carol-Anton și cel

Ion Ghica



Regele Wilhelm
al Prusiei



de-al doilea său fiu, Carol, s-au deplasat la Ramersdorf, lângă Bonn, la baroneasa de Francq, prietena intimă și colega de clasă a vicontesei Mathilda, soția ministrului de Externe a Franței, Drouyn de Lhuys, pe care cei doi o roagă să afle care ar fi atitudinea oficială a Franței față de oferta ce se făcuse tânărului prinț. În acea vreme conta enorm să știi cu precizie cui anume îi treci pragul: tatăl vitreg al baronei provenea din familia aristocratică de Salm, iar străbunica paternă a tânărului candidat la tronul Principatelor era Amelie Zephyrine de Salm-Kyrburg (1760 – 1841), căsătorită cu Anton Aloys de Hohenzollern-Sigmaringen (1762 – 1831). Mite Kremnitz (scriitoare și traducătoare germană, care a locuit în România) citează dintr-o scrisoare a tatălui lui Carol către fiul său (1878): „Ramersdorf este pentru tine și pentru noi un loc istoric“, ceea ce înseamnă, vom vedea, că rezultatul primit a fost unul interpretat drept pozitiv, contribuind

hotărâtor la decizia prințului de a porni spre viitorul său regat.

La 27 martie/8 aprilie, Carol se afla la Berlin, la regele Prusiei. A avut o audiență la Wilhelm și la alți membri ai familiei regale, după care îi scria tatălui său, printre altele: „Regele nu a vorbit cu mine un singur cuvânt despre chestiunea românească“, de unde deducem rezerva în care s-a menținut constant Wilhelm I. Două zile mai târziu, baroneasa de Francq primea, prin vicontesa Mathilda Drouyn de Lhuys, o notă provenind din cancelaria imperială, foarte posibil înmănată ei de doamna Cornu, pe care se va fi grăbit s-o transmită principelui Carol-Anton: „Nicio alegere nu ar putea fi mai plăcută împăratului ca aceea a persoanei în chestiune, [...] dar Franța întâmpină [...] mare opunere“. Opunerea era a Conferinței.

La 30 martie/11 aprilie Ion Ghica îi scria lui Ioan Bălăceanu că Ion C. Brătianu era la București. Îl autoriza pe Bălă-

Vasile Boerescu
(sursa: Muzeul Național
de Istorie a României)



MNIR

ceanu să-i propună oficial lui Carol coroana. Guvernul propunea Locotenentei plebiscitul.

Brătianu revenise în țară la 24 martie/5 aprilie – 28 martie/9 aprilie și face ce știa mai bine: mobilizează! Catalizează energic efectuarea plebiscitului (2/14 – 8/20 aprilie), factor dovedit decisiv în hotărârea lui Carol de a accepta coroana, după care pleacă spre Paris, via Düsseldorf. Locotenenta Domnească dădea proclamația către popor prin care recomanda alegerea Prințului Carol în fruntea Principatelor Unite, imitată de Guvern la 2/14 aprilie.

Delegația celor trei trimiși ai Guvernului român, Vasile Boerescu, Ludovic Steege și Scarlat Fălcoianu, a înaintat plenului Conferinței, la 3/15 aprilie, un memoriu în care se pleda pentru prinț străin și pentru respectarea drepturilor Principatelor. La 7/19 aprilie, Bismarck îl sfătuia pe Carol să aplice politica faptului împlinit.

La puține zile după plebiscit, 16 aprilie, au fost primiți de prințul Carol, pentru a-i prezenta rezultatul votului. Au primit de la el acceptarea Tronului Principatelor. I-au înmănat tânărului Carol de Hohenzollern titlul de „Principe suveran al Principatelor Unite Române“, conferit de români. Aceeași delegație nu era primită de regele Prusiei, cu argumentul că nu exista încă o decizie fermă a Conferinței Puterilor Garante. În aceeași zi, prințul Carol îi comunica tatălui său „hotărârea nestrămutată“ de a primi Coroana României și de a pleca, în contra voinței Conferinței de la Paris, direct la București.

(Va urma)

CONTROLUL CALITĂȚII PRODUSELOR ALIMENTARE, ACUM UN SECOL

Dr. C. ȘUMULEANU,
Directorul Institutului de Chimie din Iași

Controlul alimentelor, băuturilor și a celorlalte produse industriale, ce interesează sănătatea publică, se face, în comunele urbane, de primari, medici comunali și alți delegați ai primarilor și de capii poliției; iar, în comunele rurale, de medicii de circumscripții, împreună cu primarii sau inspectorii comunali.

Probele de la debitanți și fabricanți se trimit spre analiză unuia dintre cele două Institute de chimie din București și Iași. [...]

Foarte mulți cârciumari falsifică vinul chiar în momentul în care îl pun în consumațiune. Și această constatare am făcut-o personal, cu prilejul inspecțiilor din cursul anului curent. Numai în puține pivnițe nu am găsit, alături de butoiul cu vin, și o sticlă cu rom, soluție de colorant roșu sintetic, câte un sifon cu apă gazoasă și apă gazoasă dulce sau o sticlă cu sirop de zahăr și, când lipseau acestea, presupun că se află ascunsă în altă parte sticlă cu soluție de zaharină. Cu aceste ingrediente și cu diferitele esențe, ce se află la îndemâna oricui, cârciumarul iscusit poate să-și desfacă vinul său cel acru, din unicul butoiș ce-l are în pivniță, ca vin nou sau vechi, alb sau roșu, de Cotnari, Odobești, Drăgășani etc., fără grija de a fi descoperit. [...]

Uleiurile comestibile, în mare parte, au fost găsite neregulate, fiind râncede sau falsificate cu uleiuri de specii inferioare (ulei de bumbac, sesam, jir etc.). [...]

Probele de apă luate de la câteva restaurante, cofetării, pitării și de la câțiva sacagii din Iași au fost găsite în mare parte încărcate cu murdării. [...]

Până se va ajunge însă ca toți fabricanții să devină conștiincioși și ascultători regulamentelor sanitare, e de datoria publicului consumator să observe cu atențiune conținutul sifonului, înainte de a-l bea. Accentuez asupra faptului acesta, motivat



Băuturi falsificate...

de împrejurarea că în timpul din urmă am constatat la o fabrică din Iași și la o alta din Piatra Neamț că se pun în consumațiune sifoane cu apă gazoasă ce conțin bucăți de sticlă de diferite mărimi, provenind din sfărâmurile capacului tubului dinlăuntrul sifonului și în toate cazurile experimentate în mod oficial am constatat că bucățile de sticlă mai mici sunt târâte cu apa gazoasă în pahar. [...]

Cea mai mare parte dintre probele de limonadă gazoasă au fost găsite neregulate, fiind încărcate cu murdării (muște etc.). Unele probe au fost aromatizate cu esențe nepermise și foarte multe îndulcite cu zaharină. [...]

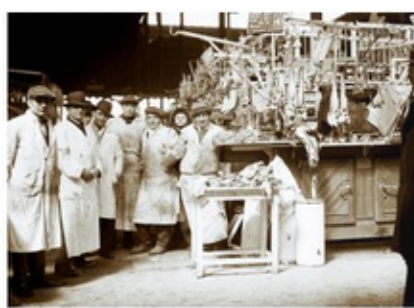
Înghețata a fost controlată foarte rar. În luna iunie a anului 1902, observându-se fenomene de intoxicație la mai multe persoane care mâncaseră

înghețată în bufetul grădinii publice din Iași și trimițându-se din acea înghețată la analiză, s-a constatat că înghețata de vanilie și de fisticuri conținea cantități mari de zinc.

Multe dintre probele de cafea crudă au fost găsite neregulate, fiind colorate artificial cu indigotina [indigotina este derivată din gudronul de cărbune și aparține familiei coloranților

care oferă culoarea albastru-indigo – *n. red.*] sau cu ultramarine [colorant mineral sau sintetic, obținut prin topirea unui amestec de caolin, carbonat de sodiu, cărbune de lemn și sulf, care are diverse culori după condițiile de preparare, cel mai cunoscut fiind de culoare albastră – *n. red.*], spre a se da unor cafele stricate sau avariate aspectul cafelelor de bună calitate.

Cafeaua măcinată, vândută de băcani, cafegii etc., e în mare parte falsificată cu materii amidonoase. De asemenea, s-a constatat că cutiile originale ale unei fabrici din București, sub firma „Véritable



... carne vândută în hală,
unde condițiile igienice
nu erau pe primul plan

Café-Turk de Frank“, și ale unei fabrici din Iași, sub firma „Veritabila cafea arabică extra-fină“, conțineau, în realitate, o veritabilă cafea falsificată cu materii amidonoase (una, cu orz și alta, cu năut).

Din probele de ceai analizate, câteva au fost găsite neregulate, fiind falsificate cu frunze străine sau amestecate cu ceai deja extras.

Aproape 50% din ceaiul ce

se importă e de o calitate cu totul inferioară, din cauză că conține puține frunze, iar restul, cozi. [...]

Piperul măcinat s-a găsit falsificat cu făină de porumb sau cu substanțe argiloase. O fabrică din Iași a fost descoperită că expediasă la Galați vreo 40 de lăzi cu piper măcinat, care, în realitate, nu era decât făină de porumb stricat, înnegrită cu cărbune de oase și amestecată cu puțin piper.

(*Natura. Revistă științifică de popularizare,*
volumul I, octombrie 1905 – iulie 1906,
București)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 mai 2025, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Ce vers lăutăresc a reținut și consemnat locotenentul
Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel,
când suedezii au campat la trei mii de Iași?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din februarie 2025 este:

„*țarul Ferdinand I al Bulgariei și cei doi fii*“

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul George Mihai Pricopi**, din **Sibiu**, jud. **Sibiu**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2025.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

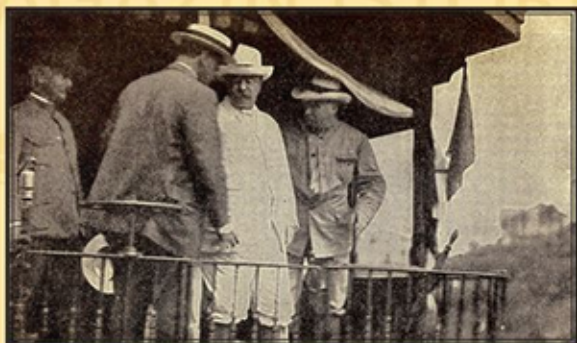
Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

ALBUM ISTORIC

Pălăria Panama a devenit foarte cunoscută nu numai datorită calităților sale. Au contribuit și persoanele publice – oameni politici sau vedete – care au adoptat-o. Vă prezentăm câteva exemple.

*Președintele american
Theodore Roosevelt
vizitează
șantierul viitorului
Canal Panama,
în 1904*



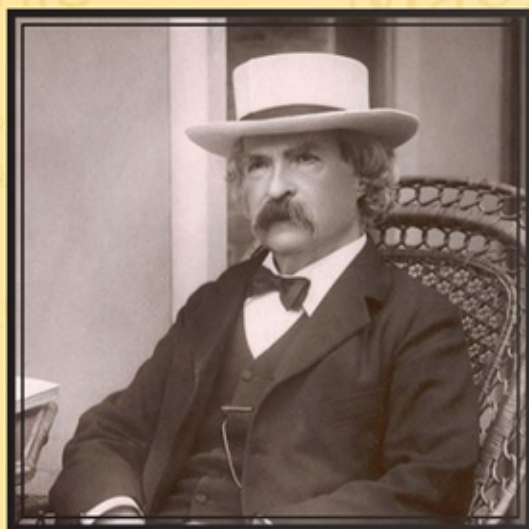
*Președintele Turciei Mustafa
Kemal Atatürk
a apreciat-o și el*

*Vicepreședintele S.U.A.,
pe atunci, Richard Nixon
și senatorul republican
Prescott Sheldon Bush,
tatăl viitorului președinte
George H.W. Bush
și bunicul lui George W. Bush,
își admiră reciproc pălăriile*





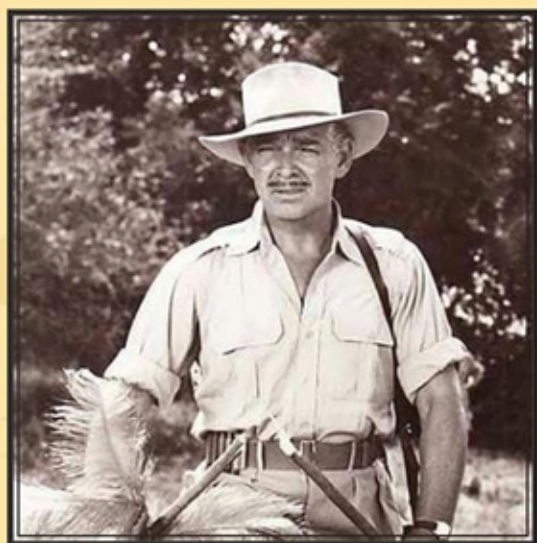
*Președintele S.U.A.
Franklin Delano Roosevelt
și premierul britanic
Churchill,
în timpul celei de a doua
Conferințe de la Québec
(septembrie 1944)*



*Scriitorii
americani
Mark Twain...*



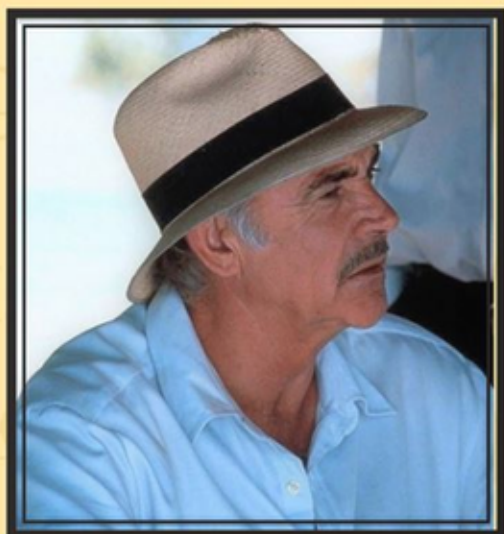
... și Truman Capote



Actorii Clark Gable...



*... Gregory Peck
(în centru)...*



... Sean Connery...



*... și Paul Newman
au purtat
și ei celebra pălărie*

*Solistul formației britanice
The Rolling Stones,
Mick Jagger*



*Un cap regal,
prințul moștenitor
(în acel moment)
Charles*

Războiul Crimeii (1853 – 1856) a fost socotit de fruntașii Revoluției de la 1848 un moment prielnic pentru ca românii să își cucerească libertatea cu arma în mână (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1 – 12/2024; 1 – 3/2025).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Mărturia lui Ion Ghica anterior menționată nu este singura cunoscută privind acest episod al planificării unei insurecții generale românești în Moldova și Muntenia împotriva ocupației rusești, intervenită la începutul lunii iulie 1853, prefăcând „Războiul Crimeii”. Tangențial, dar fragmentar și cu imprecizii de date, memoriile sau corespondența unor contemporani pot întregi o narațiune coerentă despre acest plan. Indicii revelatoare pot să fie în arhivele imperiale ale Turciei sau în cele britanice, pentru că întreaga acțiune, deși secretă, a avut gir oficial, protagoniștii principali fiind ministrul de Externe otoman, Reșid pașa, și ambasadorul britanic la Poartă, lordul Redcliffe. Potrivit lui Ion Ghica, au fost implicate și alte autorități otomane – marele vizir, de exemplu –, inclusiv prin cheltuieli financiare guvernamentale. Ion Ghica menționează că proclamația redactată de el pentru a fi adresată națiunii române la intrarea oștirii otomane în Principate a fost tipărită, iar ordinul de numire a lui Magheru ca guvernator (caimacam) la București, deși nu a fost emis, fusese deja elaborat de Guvernul otoman. Urme documentare ale acestui episod istoric însemnat sunt așadar identificabile prin alte cercetări.



*Stratford Canning,
viconte Stratford de Redcliffe (1786 – 1880),
în două rânduri ambasador la Poartă
(1825 – 1828 și 1842 – 1858)*

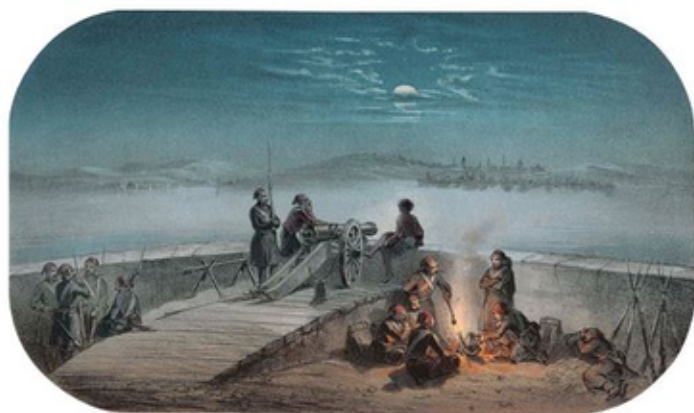
Din perspectiva noastră însă, mărturia lui Ion Ghica este crucială privind viziunea strategică a generației pașoptiste și, nu mai puțin, percepția acesteia asupra realităților românești. La întâlnirea acestuia cu Reșid pașa, demitarul otoman și ambasadorul britanic aveau în față broșura intitulată *Ultima ocupație rusească a Principatelor*, publicată sub pseudonim de Ion Ghica la Paris, după trecerea Prutului de armata rusă (2 – 3 iulie 1853). Conținutul ei trebuie să includă neîndoiește elemente care au determinat decizia anglo-otomană de a sprijini o insurecție armată română împotriva ocupației ruse. Că această opțiune era discutată la nivelul diplomației otomane și britanice o arată măsurile luate chiar cu ocazia reuniunii (chemarea generalului Magheru de la Viena la Istanbul, pe cheltuiala Guvernului otoman, pentru elaborarea planului de acțiune, ceea ce a și avut loc; elaborarea și tipărirea proclamației sultanului către români la intrarea trupelor

otomane pe teritoriul național, deopotrivă îndeplinită; elaborarea firmanului de numire a generalului Magheru ca guvernator al ambelor Principate; concentrarea exilaților/proscrișilor români de după Revoluția de la 1848, aflați în Imperiul Otoman, în tabăra de la Șumla a generalului Omerpașa, de la sudul Dunării, pentru acțiune comună pe teritoriul românesc). Nivelul interaliat cel mai înalt al deciziei privind insurecția română nu era încă atins, întrucât se desfășurau convorbiri diplomatice cu Rusia și Austria pentru soluționarea pașnică a crizei. *Revue des deux mondes* consemnează, la 14 decembrie 1853, că opinia publică din Prusia și Austria s-a modificat în favoarea intereselor europene, în pofida alianței lor cu Rusia, iar flotele Angliei și Franței se aflau deja în Marea Neagră, în fața Istanbulului, ca descurajare față de flota rusă din acvatoriu. Pericolul unui război general nu scăzuse defel, iar situația geopolitică a Rusiei se agravase.

Identificarea unui exemplar al scrierii lui Ghica a fost relativ anevoioasă, dar a meritat osteneala pentru că parcurgerea ei vedește o serie de realități privind societatea românească, organizarea și proiectele ei, situația economică, socială și demografică, orientările opiniei publice. În spațiul cibernetic se află două adrese care identifică un exemplar digitalizat al acestei scrieri, unul la Biblioteca Universitară din Iași, iar altul la o bibliotecă din München.

De la bun început, autorul – care semnează scrierea cu anagrama numelui său – G. Chainoi – menționează: în Principate „nici domnitorii, nici boierii, toți cei care profită de statul actual [...], nimeni nu se mai îndoiește de o schimbare [...], nimeni nu mai crede posibil *status quo*-ul”, iar „criza nu va întârzia să se producă”. În acest scop, „va încerca să redea aspirații ale țării și să expună moduri diferite de a rezolva situația, potrivit opiniei publice și partidelor”. Ghica arată în continuare că evenimentele din 1848 – 1849 au modificat Europa, „au trezit mai presus de toate spiritul de naționalitate, de la Rin până la Adriatică și la Marea Neagră”. Iar naționalitățile, deși „atât de pătrunse de drepturile lor istorice”, „sunt atât de amestecate, atât de suprapuse în ordinea politică și morală”, încât lupta „pentru emanciparea unei națiuni subordonate” cere un mare curaj. Ghica, realist, experimentat în afacerile internaționale, afirma că idealurile de libertate de la 1848 – 1949 nu pot fi atinse nesocotind Rusia, Austria, Imperiul Otoman

*Tun otoman străjuiește Dunărea la Calafat
(Max Beeyer, litografie color)*



– așadar imperiile multinaționale –, primele două membre în „concertul de putere“, iar ultimul, suzeran. El afirma că „fără tradițiile istorice“ ale naționalității respective, așadar legitimitatea revendicărilor ei, libertatea e greu de obținut. În cazul românesc, el arăta; „Sunt bărbați și în Principate, precum și în celelalte țări românești, [...] care, fără a fi desprinși de viața practică, visează pașnic la un regat daco-român, de la Tisa și Dunăre și până la Marea Neagră, cu un prinț german ca rege. Desigur, un stat de zece milioane de locuitori, cu un teritoriu la fel de mare ca al Franței, pământ bogat și fertil, care cu o bună organizare, cu o armată bine încheată, sprijinită de Carpați și afirmând originea sa latină, ar forma în foarte scurt timp o barieră bună între Rusia și panslavism“. Acest regat ar cuprinde „țări ca Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat și Principatele Moldovei și Valahiei“, așadar întreg arealul etnic românesc, organizat politic.

Avem în rândurile de mai sus expusă întâia dată marea strategie a generației pașoptiste, Ghica neuitând să sublinieze că acest scop corespunde realității și că se vrea a fi atins pașnic, sugerându-se chiar inevitabilitatea fapturii lui pe termen lung în temeiul potențialului demografic, mărimii teritoriului și utilității geopolitice. Această mare strategie este exprimată abil, fără detalii, cu multe precauții, întrucât era strict contrară ordinii europene pe care România nu o putea înfrânți singură și împotriva căreia nu voia să dea



*Bătălia de la Oltenița dintre ruși și otomani
(4 noiembrie 1853), soldată cu victoria Porții
(gravură color de Matthias Trentsensky,
gravor austriac)*

semne că o nesocotește.

În condițiile particulare sistemice ale anului 1853 orientarea geopolitică a demersului era clară: împotriva Rusiei, fără a ieși din legătura de suzeranitate cu Poarta, și solidaritate cu marile puteri occidentale ale „concertului de putere“, Anglia și Franța, partizane ale integrității teritoriale a Imperiului Otoman. Afirmând că Rusia este principalul inamic al existenței Principatelor, se subliniază că „suzeranitatea otomană a fost, până în 1812, cel mai sigur garant al existenței Principatelor, fiind cel mai remarcabil exemplu de stat mic, trăind patru secole în umbra unui stat mare, fără motivul ascuns al vreunui, fără neîncredere între ele“. Rusia a schimbat, din cauza slăbiciunii otomane, raporturile Principatelor cu Poarta, țarul devenind protector al acestora încă din 1774. Soluția situației existente atunci era văzută în

„readucerea Principatelor în exercițiul deplin al drepturilor lor, conform „capitulațiilor“ (unele reproduse integral în lucrare), lipsind astfel „Rusia de orice motiv de garantare sau protecție“. De asemenea, se subliniază imperativul de „a uni cele două Principate sub un singur prinț, ales cu o listă civilă modestă, având controlul printr-o adunare formată din reprezentanți ai proprietarilor, cuprinzând atât boierii, cât și a treia stare“. Demersul este foarte direct privind relația care trebuia să guverneze raporturile otomano-române: „aceasta este soluția; asta ar trebui să urmărească Poarta“. Așadar, relația Imperiului Otoman cu românii trebuie să cunoască o schimbare radicală, întrucât Principatele „au nemulțumiri justificate împotriva Porții“. Mai mult chiar, „Imperiul Otoman nu ar putea supraviețui fără ei [românii – n.n.]. Prutul, deopotrivă cu Dunărea



Christian Tell

și Nistrul sunt frontiere geologice și geografice; Prutul, dar și mai bine, Nistrul formează o graniță politică pentru Turcia, pentru că există, de la aceste râuri până la Dunăre, o naționalitate vie pe care Rusia nu poate s-o calce în picioare". Se precizează chiar concepția care trebuie să guverneze Istanbulul în această schimbare neapărată față de Principate: „pentru ca această barieră, această graniță să devină de netrecut, nu este nevoie nici de cetățile Bender, Akerman și Kilia, nici de trupe turcești; conduita Porții trebuie să fie cu totul diferită de cea de până acum, astfel încât să nu mai permită românilor să o considere un cadavru, iar Rusia ca unic punct de contact". Pericolul reprezentat de Rusia pentru viitorul națiunii române este deopotrivă pentru întreaga Europă, realitate demonstrată de faptul – aluzie la motivul aparent al crizei orientale la acea vreme, anume disputa religioasă privind controlul locurilor sfinte ale creștinătății

de la Ierusalim revendicat de Rusia – că, dacă întregul continent în secolele trecute a luptat deseori cu Poarta cu acest scop, acum el este alături de aceasta în fața amenințării rusești. Așadar, răsturnare geopolitică considerată fără precedent: „niciodată, de la începutul lumii, nu a fost o astfel de transformare. Acest fapt este unic în bogăția întregii istorii".

Aici avem înfățișată, geopolitic și istoric, concepția generației pașoptiste, finisată în marea ridicare din 1848 împotriva imperiilor absolutiste, dar adaptată condițiilor sistemice constrângătoare stabilite la Viena în 1815: unirea Principatelor, restituirea Basarabiei și Nistrul ca hotar în fața Rusiei, păstrarea suzeranității otomane ca garanție de securitate, domn străin controlat de o adunare cu reprezentare a tuturor claselor sociale („boierii și starea a treia"). Mai mult, împrejurarea că ministrul de Externe al Porții

citise lucrarea arată *ipso facto* că el era de acord cu punctul de vedere românesc privind relațiile bilaterale. Or, această soluție corespunde pentru situația ce va interveni pe harta politică europeană la sfârșitul Războiului Crimeii. Programul preconizat, afirmat răspicat de Ghica (sunt mărturii că și alți exilați au luat parte la elaborarea proclamației sultanului, care făcea referiri la acest viitor al românilor), răspundea unei alte exigențe urmărite de „concertul de putere", aflat pe cale de schimbare. În întreaga Europă, mai ales în rândul imperiilor multinaționale, exista o teamă majoră, instilată în 1848 – 1849, că elitele naționale afirmate atunci urmăresc libertatea, deci schimbarea hărții politice continentale, trăsând una nouă, neconvenabilă puterilor absolutiste, fidele *status-quo*-ului geopolitic. În scrierea sa, Ghica a încercat amortizarea împotrivirii lor prin ambiguitatea limbajului folosit, lăsând istoria să-și spună cuvântul decisiv treptat, iar atât soluția menținerii suzeranității otomane, chiar dezideratul alegerii unui prinț străin în fruntea României serveau acestui scop.

Mai mult decât atât. În demersul său, Ghica arăta că exista o elită conducătoare a acestei evoluții istorice. „La începutul acestui secol s-a format în țară un partid național. Acest nou partid, alcătuit la început din câțiva tineri boieri, a avut un viitor, pentru că avea înscris pe steagul său: drepturi legitime ale țării și respect pentru suzeranitatea otomană. Acest partid, în 1821, a acționat independent de marii

boieri, aproape toți membri ai Eteriei grecești, și, în loc să declare independența Principatelor, așa cum a dorit atunci partidul greco-rus, a proclamat unirea strânsă a Principatelor cu Turcia și restabilirea dreptului străvechi de a alege prinți autohtoni. Numește pe acești tineri, ca poziție socială, „boieri ei înșiși sau fii de mari boieri”, mult mai puțin numeroși decât marii boieri sau cei mici „de dată recentă”, burocrăția de funcții. Acești „revoluționari” sunt „oameni cu idei înalte, patriotice și liberale, [...] plini de aspirații generoase spre progres”, care au știut să țină în frâu posibile acțiuni stihinice determinate de împilarea socială pe care o consfințea Regulamentul Organic privind relațiile agricole care îl frustrau pe țăran de pământ, făcându-l ținta vexațiunilor permanente, deși se proclama libertatea lui personală.

Pasajul în care e descrisă noua elită a tinerilor „un pic revoluționari” este lămuritor pentru cel puțin două concluzii privind scrierea lui Ghica. Mai întâi, este vorba despre scopul urmărit de publicație. Ținând cont de relațiile foarte apropiate pe care le avea familia Ghica cu Reșidpașa (vizite și mese intime la locuința pașoptistului), nu e greșit a spune că punctele de vedere expuse în scriere erau împărtășite și de diplomația otomană. Ceea ce nu este deloc surprinzător, mai ales anumite accente din demers fiind destinate să liniștească celelalte mari puteri privind orientările noii generații de lideri români: absența exceselor mazziniste („un pic revoluționari”),

neagreate de cercurile conservatoare britanice și nu mai puțin franceze, dar făcând implacabilă ostilitatea Austriei, amenințată de pan-românismul declarat de pașoptism, și ar fi întărit alianța ei cu Rusia; în același timp, „strategia de parcurs” a construcției României a acestor tineri lideri, înfățișată în broșură (unirea celor două țări extracarpatică românești; menținerea suzeranității otomane, prinț străin, guvernare responsabilă și chiar stabilirea noii granițe cu Rusia după război „pe Prut sau mai bine pe Nistru”) se aliniază aceluiași deziderat. A doua concluzie se referă la chestiunea relațiilor agrare în România, cvasi-eternă istoric prin inegala distribuție a proprietății asupra pământului. Dezbaterile în divanele ad-hoc în anii următori Războiului Crimeii vor releva ambiguitatea liderilor pașoptiști – pentru care construcția statului național era primordială – față de această chestiune socială, care va ridica mari probleme interne în realizarea „Regatului daco-român”.

Omențiune documentară care întărește opinia că statul român modern a fost rodul acțiunii preponderente a elitei române, și nu un „dar” al Europei, o identificăm în corespondența lui Christian Tell, căruia i se scria din Istanbul, la 5 iunie 1854, în contextul planificatei insurecții române împotriva ocupației rusești, că tocmai chestiunea construcției statului națiune fusese aprig disputată în rândul pașoptiștilor, fiind deja evidentă „o dezghinare” în două tabere: una realistă, cealaltă radicală. „D. Magh[eru] –

comunica Alexandru Christofi, participant la Revoluția din 1848, generalului Tell – este foarte furios și mâhnit [...] că] unii din Frăție tună și fulgeră, zicând că binele nu este bine când (vine) de la streini și nu vine de la nație, prin oameni[i] nației”. Generalul Magheru nu adera la această tendință maximalistă, susținând „că măcar, chiar supt muscali, români[i] trebuia să se bată, ca să se deprinză la arme, ca să poată ceva și să strălucească în ochii străinilor, făcând nației un nume”. Magheru combate afirmațiile „că români[i] s-ar putea bate și împotrivi în contra muscalilor, a turcilor și a nemților cu ajutorul munților, de unde nu i-ar putea scoate lesne cătețele puterile”, practicând un „război de partizani”. Știind dificultățile logistice și handicapul lipsei de sprijin extern, Magheru afirma că „fără bani, fără arme și provizii [...], nu poți face nici măcar un pas; pe urmă, chiar ajungând în munți, nu s-ar putea cineva ține mult timp [...] nefiind „sprijinit de nicio putere; și pe urmă, ar fi mai întâi nemții [care] te-ar lua de la spate, fiindcă munți[i] îi cunosc ei, atât de bine cât și țărani[i] noștri”.

Așadar, scrierea lui Ghica anunța Europei apariția unui nou stat națiune, construit „prin noi înșine”, dar deopotrivă în mod realist și ținând cont de realitățile sistemice prielnice sau constrângătoare. Combustia internă preponderentă nu se putea sustrage în acea vreme, chiar dacă unii lideri o voiau totală, unui sprijin extern.

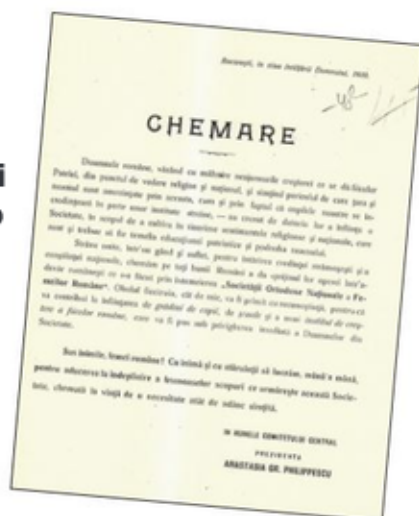
(Va urma)

SOCIETATEA ORTODOXĂ NAȚIONALĂ A FEMEILOR RÔMÂNE ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

Dr. MIOARA IONIȚĂ

La sfârșitul primului deceniu al secolului trecut, în peisajul bucureștean apărea o nouă formațiune, care se va dovedi a avea o influență benefică asupra vieții sociale și culturale românești. Este vorba de Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române (S.O.N.F.R.), ale cărei baze s-au pus în ziua Înălțării Domnului, 9 iunie, din anul 1910. Avea ca scopuri declarate, încă de la înființare, „a da copiilor acestei țări o educațiune națională bazată pe principiile de morală creștinească ale religiei noastre naționale”, dar și combaterea propagandei

catolice în România, atunci când ea îmbrăca forme nedorite. De fapt, activitatea acestei societăți a fost marcată de cei trei „C” care o defineau – credință, caritate, cultură –, iar corelarea și îmbinarea perfectă a celor trei coordonate menționate s-a făcut simțită în ceea ce au întreprins membrele și membrii ei pe tot parcursul existenței sale. Inițiativa au luat-o patru doamne din înalta societate bucureșteană: Anastasia Filipescu, mama omului politic conservator Nicolae Filipescu și prima președintă a noii societăți, Zoe Romniceanu, soția doctorului Grigore Romniceanu, socotită capul limpede al noii societăți, Maria Glogoveanu, fiica lui Dimitrie Butculescu, promotor al mișcării cooperatiste, și Alexandrina Cantacuzino, soția lui Grigore G. Cantacuzino, fiul cel mic al omului politic conservator Gheorghe Gr. Cantacuzino, supranumit „Nababul”. Lor li s-au alăturat, încă de la început sau în timp, imprimând societății un caracter oarecum elitist, Elena Odobescu, Ana Florescu, Esmeralda Manu, Elena Perticari Davila, Maria Blaremborg, principesa Olga Sturza, devenită președinta filialei ieșene după înființarea acesteia în 1916 și vicepreședinta Societății, Adina Vineș, Maria Timuș, Elena Săulescu, Aristia Disescu, Eufrosina Costandache, Ella Filitti, Calipso Botez, Maria Soare, ultima președintă a Societății Ortodoxe înainte instaurării comunismului în România.



*Apelul pentru înființarea
Societății Ortodoxe Naționale
a Femeilor Române*

Organizarea Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române era menită a veni în sprijinul Bisericii Ortodoxe, ba chiar subordonată ei, devenind un fel de misionară a acesteia, căci în afara Comitetului său Central funcționau filiale pe lângă toate parohiile bisericești din București și din țară, iar hramul ales și sărbătorit, mai ales după înființarea capelei Institutului de Domnișoare al Societății, era Duminica Ortodoxiei (prima duminică din postul Paștelui). Cu toate acestea, în cuvântarea sa la congresul Societății din 1930, la 20 de ani de la înființare, Alexandrina Gr. Cantacuzino, devenită președinta formațiunii după moartea Anastasiei Filipescu, în noiembrie 1918, își exprima regretul că nu s-a reușit determinarea unei mișcări religioase creștin-ortodoxe și stabilirea unei colaborări active cu clerul ortodox. Ea preciza cu amărăciune: „Avem în toate comitetele reprezentanți ai bisericii, suntem sub prezidenția ÎPS Patriarh, a mitropoliților, a episcopilor, însă aceasta este numai o formă. Foarte puțini vlădici se interesează de mersul operei noastre“.

COPII SĂRMANI

Și dacă este să remarcăm doar două dintre realizările Societății Ortodoxe Naționale a

Elena Săulescu



Elena Odobescu

Femeilor Române, acestea ar fi, după părerea noastră, activitatea pentru îngrijirea răniților și a prizonierilor din lagărele bucureștene în timpul Primului Război Mondial în București ocupați, ca și în Iașul suprapopulat de refugiați, dar și în Al Doilea Război Mondial și înființarea unor școli particulare de toate gradele. La realizarea acestei importante opere reformatoare Societatea Ortodoxă a pornit la nici un an de la debut în Capitala țării, începând cu grădiniile de copii (școlile de copii mici), Institutul de Domnișoare din strada Principatele Unite nr. 63, Externatul Secundar și Comercial de Fete „Zoe Romniceanu“ din Calea Moșilor nr. 148, precum și Școala „Țesătoarea“ de pe lângă Societatea cu același nume. Înființată de regina Elisabeta în anul 1907, „pentru încurajarea și dezvoltarea culturii gândacilor de mătăsă și produsele lor în România“, Școala „Țesătoarea“ s-a aflat, după Primul Război Mondial, „sub Înalta Ocrotire și Direcțiune a Majestății Sale regina Maria“.

La aflarea și înțelegerea resorturilor și importanței activității Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, a implicării ei în viața socială și culturală a societății românești înainte și între cele două războaie mondiale, cu rezultate remarcabile, ne-a fost de un real folos studiarea documentelor din bogatul fond S.O.N.F.R. de

la Arhivele Naționale Istorice Centrale și documentele, pe aceeași temă, aflate la Biblioteca Națională, Fondul Saint Georges.

Definind una dintre laturile activității societății pe care o conducea, prima ei președintă, Anastasia Filipescu, ținea să precizeze: „Nu suntem o societate de binefacere, ci o societate culturală, cu deviza prin noi înșine, adică să căutăm să dezvoltăm cultura națională și patriotică, în toate păturile sociale, și în acest scop am înființat întâi grădini de copii... În aceste localuri se adăpostesc 600 de copii sărmani, aparținând clasei muncitoare...”. Despre un al doilea scop al înființării grădinilor de copii aflăm de la Ecaterina Gh. Cantacuzino, care donează 2.000 de lei pentru grădina de copii de la Ploiești, la a cărei inaugurare participă, la 2 octombrie 1911, subliniind necesitatea de a fonda „cât de curând în orașele cele mai populate și unde școlile străine [în speță catolice – n.a.] fac mari propagande, grădinile noastre ortodoxe, ca copiii să poată crește în principiile sfintei noastre credințe”. În sfârșit, scopul final și cel mai important este menționat, la 24 mai 1914, de Esmeralda Manu, într-un raport al său privitor la situația la acea dată a grădinilor de copii, „unde copilașii din cartierele mărginașe vor primi elementele de educațiune și o îngrijire devotată pe când părinții lor sunt la lucru”.

DOUĂ MESE ȘI DOUĂ GUSTĂRI

Doamnele din Societatea Ortodoxă vedeau într-adevăr o prioritate în a înființa grădini de copii în cartierele mărginașe și sărace ale Bucureștilor, unde funcționau cele mai multe fabrici, iar în timp ce părinții erau plecați la lucru de dimineața până seara, copiii acestora vagabondau pe maidane, fără supraveghere, nemâncați, zdrențuiți și deprinzând, de cele mai multe ori, rele obiceiuri precum furtul, vorbirea suburbană, bătaile. Între 1911 și 1913, sub directa conducere și supraveghere a Esmeraldei Manu, membră a Comitetului Central al S.O.N.F.R., care răspundea de acest sector de activitate, s-au înființat în București trei grădini de copii: nr. 1 Floreasca, având în îngrijire 78 de copii, dintre care veneau regulat 50 – 60, și drept „conducătoare” (echivalentul educatoarelor de astăzi) pe Elena Nicolaide; nr. 2 din cartierul



Alexandrina Cantacuzino

Dulgheri-Dușumea, înființată din inițiativa Mariei Blaremburg, cu 67 de copii înscriși, dar frecventată doar de 35 – 40, conducătoare Elvira Panaitescu, și nr. 3 în cartierul Cărmidarii de Jos, cu 60 de copii înscriși, dintre care doar 40 o frecventau, conducătoare fiind Laura Călin.

Printre neajunsurile întâmpinate de conducătoarele de grădini erau localurile neîncăpătoare, închiriate în case lipsite de condițiile necesare – spațiu insuficient pentru clase, teren de recreere și joacă – și care deci nu permiteau înscrierea unui număr mai mare de copii. De altfel într-un raport adresat ministrului Instrucțiunii Publice Spiru Haret, la 11 iunie 1911, de inspectorii ministerului trimiși pe teren pentru a constata care sunt condițiile de desfășurare a activității grădinilor de copii, se remarcau „neîndestularea localurilor puțin igienice și de mai multe ori neîncăpătoare îndeșt și nepotrivit alese pentru a conține un număr mare de copii”, precum și faptul că majoritatea dintre ele „n-au grădină nici curte măcar unde ar putea copiii să respire aeru și să alerge în voie bună”.

Pe de altă parte conducătoarele de grădini reclamau „lupta zilnică cu părinții lipsiți cu totul de cultură [ce] se îndoiesc de foloasele acestor școli”. Drept consecință, nu le permit copiilor



Zoe Romniceanu

lor cu vârste cuprinse între 4 și 7 ani să frecven-teze grădinile, deși acolo ei beneficiau zilnic, în limitele unor sume modeste, variind între 0,50 lei și 4 lei, de hrană – dimineața, la prânz și una sau două gustări –, precum și de o minimă pregătire pentru a merge apoi la o școală primară. Deși intenția conducerii societății era aceea ca meniul zilnic al copiilor preșcolari, aflați în creștere, să conțină, măcar la prânz, un fel de mâncare cu carne, această condiție nu putea fi întotdeauna respectată, având în vedere fondurile disponibile. De cele mai multe ori ele constau din cei 10.000 de lei (vor ajunge după Primul Război Mondial până la 70.000 de lei) alocați de Primăria Bucureștilor pentru toate grădinile existente, bani cheltuiți în mare parte pentru procurarea pâinii necesare hranei copiilor ca și pentru lemnele ce foloseau la încălzirea clădirilor care-i adăposteau, donații în bani, ca și în alimente și îmbrăcăminte. În principiu, copiilor li se servea dimineața o bucată de pâine cu lapte sau ceai, la prânz o supă sau o mâncare cu carne, legume și pâine, iar la gustarea de la ora

10.00 și la cea de la orele 16.00 sau 17.00, înainte de plecarea acasă, pâine cu fructe sau brânză. Între masa de dimineață și masa de prânz, copiii primeau și minime cunoștințe de bună purtare, făceau exerciții de vorbire, învățau poezii, cântece, jocuri ce le dezvoltau inteligența, desenau. După masa de prânz și somnul de după-amiază, copiii erau antrenați în lucrări manuale, folosindu-se de bucăți de hârtie, de lemn, pietricele ș.a.

CU CĂMĂȘULE APROAPE ZDRENȚE

Conducerea Societății Ortodoxe a încercat permanent să îmbunătățească activitatea grădinilor de copii, dorind, în măsura în care putea asigura prezența benevolă a unor conducătoare, să țină deschise un număr de grădini și pe timpul verii. De asemenea, s-a îngrijit de instruirea și perfecționarea conducătoarelor de grădini, intenționând chiar să înființeze o școală pentru pregătirea lor. În acest sens, printr-o adresă din 21 mai 1913 către Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, era solicitată aprobarea înființării unei „școli speciale pregătitoare pentru conducătoare, care să fie alipită” pe lângă una dintre grădinile de copii ale Societății. La rândul lor, conducătoarele de grădini solicitau în martie 1914 Primăriei Capitalei creșterea salariului servitoarelor din grădini de la 35 la 50 de lei. Cererea le era motivată de faptul că, „pe lângă curățenia locului și celelalte servicii ce le dă [acestea], mai sunt obligate a supraveghea mai de aproape pe copii, deoarece la aceste școli sunt copii mici între 4 și 7 ani”. Întrucât majoritatea acestor copii continuau să vină „la școală cu cămășulele aproape zdrențe”, la 6 septembrie 1920 Societatea Ortodoxă se adresează Ministerului Industriei solicitând „1.500 m de pânză necesari confecționării de cămăși pentru copiii adăpostiți în grădinile de copii”. Dar despre adoptarea unei uniforme școlare va fi vorba abia în 1935. Astfel, la 22 noiembrie 1935, președinta Societății Ortodoxe trimitea o circulară către toate conducătoarele grădinilor de copii, prin care dispunea ca, începând cu data de 10 noiembrie 1935 „toți copilașii grădinilor sale de copii să fie îmbrăcați cu șorțuri noi, de culoare albastră, procurată de noi, care va fi de acum înainte culoarea de uniformă a tuturilor școalelor Societății Ortodoxe”.

(Va urma)

O BIOGRAFIE SUB VREMI

TRAIAN D. LAZĂR

În mai 1919, Păunica, soția lui Constantin Mănescu, vechi și cunoscut militant socialist, ucenic al lui Ștefan Gheorghiu și prieten al lui Panait Istrati, a născut al patrulea copil, tot un băiat. În timp ce mama își revenea după travaliu, tatăl se pregătea să-și înscrie fiul în rândul cetățenilor, declarând nașterea la Primărie. Trebuia să-i dea un nume, dar care? De obicei se alegea un nume de sfânt, dar pentru Constantin Mănescu (Magazin istoric, nr. 6/2024) avea prioritate nu religia creștină, ci religia socialistă. Iar cel mai de seamă sfânt socialist al epocii era Lenin, conducătorul revoluției socialiste din Rusia, din 1917, și șef al Guvernului Rusiei în acel moment. Nu încăpea ezitare, s-a decis, îl va numi Lenin! Însoțit de trei prieteni, s-a prezentat la Oficiul Stării Civile din Primăria Ploiești.



Lenin Mănescu (1919 – 1991)...

Urmând cursul normal al vieții, copilul ajuns la vârsta de șapte ani a fost înscris la Școala primară din localitatea de domiciliu, Moreni. După absolvire a devenit elev la Școala comercială din Ploiești.

CU FRATELE, O RELAȚIE SPECIALĂ

La terminarea celui de al patrulea an de studii la Școala comercială elementară (1935), Lenin și-a continuat studiile

în aceeași instituție, la cursul superior.

Aproțiați ca vârstă, între frații Manea (n. 1916) și Lenin (n. 1919) s-a format o legătură mai strânsă decât cu ceilalți frați, o relație specială. Manea

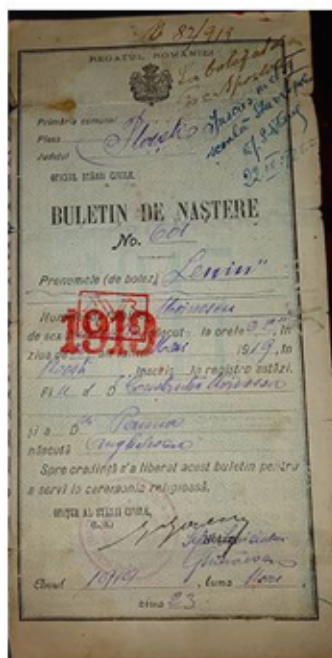
(*Magazin istoric*, nr. 12/2023), viitorul prim-ministru în anii 1974 – 1979, era student la Academia Comercială din București, avea bursă și obținea câștiguri suplimentare din meditații și din salariul de subșef de birou la Ministerul Muncii, post ocupat din 1939, cu sprijinul unui profesor al său (după cum reiese dintr-o scrisoare a lui Manea Mănescu adresată părinților, după 13 septembrie 1939), probabil Virgil Madgearu, apoi ca asistent universitar la Academia Comercială. Având resurse, și-a ajutat cu bani părinții și frații, mai ales pe Lenin, numit cu diminutivul Lencu sau Lenuș. Și-a ajutat fratele să învețe pentru bacalaureat și, prin relații, îi pregătea admiterea la Politehnică sau la Academia Comercială din Cluj, cu condiția să obțină minimum nota 7 la bacalaureat. „Am toate promisiunile ca să te bag la Politehnică”, îi scria Manea lui Lencu la 21 noiembrie 1938. Iar în septembrie 1939 îi anunța schimbarea planului: „Am aranjat ca să obții o bursă la Cluj, la Academia (Comercială)”.

Lenin era o fire sensibilă, lipsit de energie, nerezistent la efort, puțin dispus să îndure mizeriile vieții de elev la internat și de student. Era, ca să folosim o expresie consacrată, „băiatul mamei”! Dintre cei cinci băieți ai ei, Păunica Mănescu îl prefera pe Lenin. Atunci când acesta, absolvind cursurile Școlii Comerciale Superioare, a plecat la București, ca să se pregătească pentru bacalaureat cu Manea, Nica îl implora pe Manea, într-o scrisoare din 7 mai 1939: „Copilul ăsta e viața și fericirea mea, te rog când va pleca de la mine tu să fii părintele lui

spiritual. Mama ta”.

Spre dezamăgirea lui Manea, Lenin a obținut o medie mică la bacalaureat (6,08). Planul admiterii la Cluj a căzut: „Am rămas foarte surprins de microscopica medie ce ai obținut la bacalaureat – îi transmite Manea fratelui într-o carte poștală din 18 septembrie 1939. Nenorocita asta de medie ne-a stricat soluția pe care o dădeam în chestia ta. Eu mă așteptam să ai o medie cel puțin peste 7. Profesorului, care urma să-ți aranjeze bursa la Cluj, am avut curajul să-i spun chiar că ai 8. Eu mă așteptam după câte ai știut să obții o medie mare. Dragă Lencule, cu media asta, mi-a declarat-o și profesorul, nu se poate obține bursa. Deci lucrurile se contramandază. Eu nu te mai pot trimite la Cluj fără să fii sigur că obții bursa.

... și câteva documente personale:
Actul de naștere
emis de Primăria Ploiești...



Vino imediat cu tot ce ai la București și vei urma cu mine aci Academia”.

În timpul studenției, Lenin Mănescu a devenit membru al U.T.C. (Uniunii Tineretului Comunist din România), ceea ce confirmă faptul că i se făcea atribuția o misiune revoluționară subînțeleasă prin numele primit.

Începând din septembrie 1939, Lenin Mănescu a urmat cursurile Academiei Comerciale din București, taxele școlare și întreținerea fiind asigurate de fratele său, Manea, părinții având venituri insuficiente.

MAMA, ÎNAINTE DE ORICE

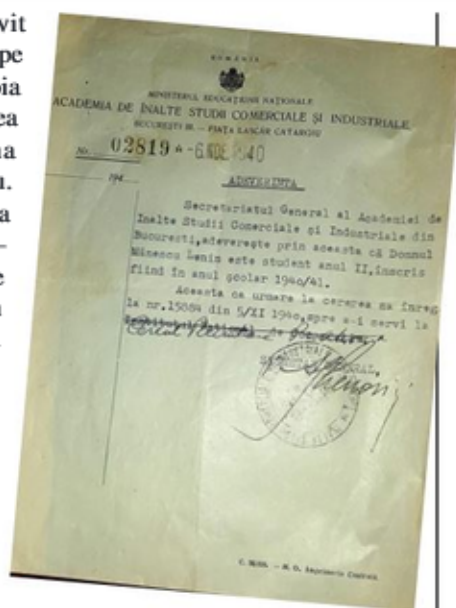
Familia Mănescu a avut, în acel timp, dificultăți financiare, Manea fiind solicitat să acopere și nevoile materiale ale părinților. Din toamna anului 1939, fiul Racovschi [Cocu] Mănescu a fost condamnat la cinci ani de închisoare pentru activitate comunistă. În octombrie 1940, tatăl, Constantin Mănescu, vechi lider socialist și sindical, a fost internat în lagărul de la Caracal de regimul legionaro-antonescian. Mama, Păunica Mănescu, a rămas fără mijloace de trai. O ajutau fiii ei, Manea și Nelu.

Student în anul II la Academia Comercială din București, Lenin scria mamei la 7 februarie 1941: „Ceea ce regret foarte mult este faptul că nu-ți putem încropi ceva bani să-ți trimitem și să mai scapi de grijile care te frământă. Timpurile sunt atât de grele aici, încât cu mare greu putem face față cheltuielilor care cresc din zi în zi. Plus de asta, meditațiile în care își pusesese Manea toată nădejdea merg foarte prost”.

În acest moment s-a ivit o situație care l-a alarmat pe Lencu: Manea Mănescu voia să se căsătorească. Viitoarea soție era Constanța Ioana Ruptureanu, din Târgu Jiu. Pentru Lencu asta însemna diminuarea resurselor financiare pe care Manea i le acorda lui, dar și mamei. Din București, Lencu îi scria mamei la 30 martie 1941: „Astăzi nu mai sunt ca acum nouă ani, când am venit [de la Moreni – n.a.] la Ploiești, gata să înfrunt orice mizerii, nu mai sunt adolescent să fiu cu mintea plină de idealuri, astăzi am devenit om în toată puterea cuvântului, fără posibilități însă de a mă manifesta ca atare.

Educația pe care am primit-o de la Dumneata cum și ideile nobile pe care Dumneata [subliniat în original – n.a.] ai știut să ni le infiltrezi ne-au făcut totdeauna să ne mândrim că avem o asemenea mamă.

Primesc imputări că nu activez, deși port numele unui om genial, al unui uriaș între uriași. Am tăcut din gură și nu am răspuns acestor imputări. Dumitale pot să-ți răspund. Știi care sunt riscurile unei asemenea acțiuni, oricare ar fi idealurile care mă călăuzesc în viață, oricât de puternică ar fi argumentația științifică, totuși glasul conștiinței mele îmi dictează ca mai presus de toate acestea să pun ființa Dumitale și nu pot trece peste ea chiar dacă Dumneata însăși mi-ai porunci. Consider că datorita mea supremă este să port grijă de Dumneata și [fratele mai mic] Bujorel. Mai presus de această datorie nu voi trece niciodată”.



... Adeverință de student în anul II la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale...

DUPĂ 23 AUGUST, PE FRONT

La 1 noiembrie 1941, Lenin Mănescu, student în anul III la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale București, a fost încazarmat/mobilizat, împreună cu ceilalți colegi, ca elev T.R. la Școala de ofițeri de rezervă infanterie Ploiești. Era scutit de frecvență,

dar putea să se înscrie la examene, după cum reiese tot din corespondența lui cu familia. În aprilie 1942 era deja avansat frunzaș. În septembrie 1942 Lenin Mănescu a absolvit Școala de ofițeri de rezervă din Ploiești, a primit gradul de plutonier și a plecat cu unitatea din care făcea parte, Regimentul 4 Vânători Auto (adică mecanizat, cu deplasa-re auto) la Chișinău. Se afla acolo în februarie 1943. De la Chișinău, elevul plutonier T.R. Lenin Mănescu a fost transferat la Centrul de instrucție al infanteriei, cazarma Radu Negru, Făgăraș, unde se afla în martie 1943.

Cât timp a fost la Școala de ofițeri de rezervă Ploiești, Lenin Mănescu nu a putut să urmeze cursurile anului III de studii (1941 – 1942) la Academia Comercială. Ulterior, serviciul militar (1942 – 1943) i-ar fi permis să-și dea examenele, dar a neglijat. Sesiunea de examene din toamna 1943 era ultima șansă de a se menține ca student, dar a ratat, nefiind învoit de la unitatea militară.

Lenin Mănescu a avut dificultăți în raporturile cu comandantul unității militare din

... și legitimația de acces în anii 1940 – 1941 la Institutul Francez



Făgăraș, din care făcea parte, din cauză că avea doi frați la închisoare, unul ca membru al Uniunii Patrioților (Manea), iar celălalt al P.C.R. (Racovschi).

În perioada octombrie 1943 – ianuarie 1944, Manea Mănescu a fost anchetat și închis, întrucât Siguranța descoperise că organizația Uniunea Patrioților (alte surse spun Coaliția Patriotică a Frontului Antihitlerist), din care făcea și el parte, era finanțată de Petru Groza, care a fost, de asemenea, judecat și condamnat la închisoare. „Noi cei tineri eram pe post de poștași, dar nu cu scrisori, ci numai verbal, pentru că așa erau vremurile atunci”, își amintea Manea Mănescu mai târziu.

Evenimentele de la 23 august 1944 l-au prins pe Lenin Mănescu internat în spitalul din Târgoviște. În acele împrejurări, regimentul său a fost mutat la București.

Conform convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944, România trebuia să participe alături de Națiunile Unite la războiul contra Germaniei naziste. La 10 decembrie 1944, Regimentul 4 Vânători de Munte din care făcea parte Lenin Mănescu a primit ordin de plecare pe front. În această unitate militară se manifestau disensiuni între pro-sovietici și pro-anglo-americani. Primii voiau să participe la război alături de sovietici cu cât mai multe forțe trimise rapid pe front. Ei acuzau pe adversari că sabotau această acțiune. Sublocotenentul Lenin Mănescu acuza pe comandantul regimentului de târăgănarea plecării pe front, întrucât trenul unității militare a parcurs în 12 zile distanța București – Brazi (Ploiești). În plus, ofițerii



*Constantin Vasiliu-Rășcanu, ministrul de Război
(în picioare, al patrulea din stânga),
singurul care putea semna condamnarea la moarte*

unității îndemneau soldații să dezerteze. Toate acestea au fost aduse la cunoștința conducerii organizației P.C.R. din Ploiești. Faptul a creat tensiuni grave între comandantul și ofițerii regimentului, pe de o parte, și Lenin Mănescu, pe de altă parte.

Regimentul a ajuns pe front și a luat parte la luptele din Cehoslovacia. Lenin Mănescu, aflat pe front în Batalionul 10 Vânători de Munte, în zona satului Luborec, Slovacia, a devenit prizonier al trupelor germane la 15 ianuarie 1945.

În amintirile sale, Bujor Mănescu scrie că fratele său, Lenin (Lencu), ar fi fost deținut în lagărul din Brennen, lângă Salzburg, împreună cu prizonieri sovietici, englezi și americani. Știind engleza, din liceu și facultate, a stabilit relații prietenești cu prizonierii englezi și americani, care l-au ajutat cu hrană și îmbrăcăminte.

La 7 martie 1945, Curtea Marțială a Corpului 4 Armată l-a condamnat în contumacie pe sublocotenentul Lenin Mănescu din Batalionul 10 Vânători de Munte, Divizia 2 Munte: „a) la

moarte, confiscarea averii, degradare militară pentru crima de dezertare la inamic; b) doi ani închisoare corecțională pentru risipirea de efecte militare”.

La 22 aprilie 1945, un extras din această sentință a fost trimis Poliției Ploiești, pentru a fi afișat pe ușa ultimului domiciliu al lui Lenin Mănescu.

TATĂL INTERVINE LA GHEORGHIU-DEJ

Luând cunoștință, fratele său, Manea Mănescu, care era profesor la Școala Comercială din Ploiești, și-a asumat sarcina de reprezentare și apărare a fratelui său, Lenin. Spera să reușească, având în vedere că la conducerea țării se afla Guvernul Petru Groza. Îl cunoștea pe premier de la procesul acestuia din 1943 – 1944.

La 20 mai 1945, Manea Mănescu, din Ploiești, str. B.P. Hajdeu, nr. 1, a adresat o cerere ministrului de Război solicitând clarificarea situației fratelui său. Manea Mănescu a scris în cerere că fratele său a fost victima fasciștilor ce existau



Generalul Dumitru Petrescu, fost comisar politic în Divizia „Tudor Vladimirescu”, i-a cerut lui Lenin Mănescu să-și schimbe prenumele

în armata română și după 23 august 1944, aducând ca argumente originea muncitorească a lui Lenin Mănescu și poziția sa antifascistă, dovedită înainte și după 23 august 1944: „Mănescu C. Lenin se trage dintr-o familie de muncitori, vechi luptători socialiști, cunoscuți în mișcarea muncitorească. El a primit de mic o educație antifascistă, iar ca simbol al luptei ce trebuia să ducă a primit numele marelui Lenin”. Încă din liceu a luptat pentru popor, iar „în 1939 activează clandestin în celula Tineretului Comunist de la Academia Comercială din București și al cărei membru este și astăzi.”

Cercetând cazul, șeful justiției militare, generalul magistrat Em. Stănescu, a conchis că bănuiala exprimată de prof. Manea Mănescu că Lenin Mănescu „a fost curățat de fasciști din

armată nu este întemeiată”, pentru că dezertarea s-a produs în masă, iar „condamnarea lui nu a fost făcută pentru convingeri politice, ci pentru infracțiuni prevăzute de legiurile penale militare”. Cazul sublocotenentului Lenin Mănescu a fost închis.

Bujor Mănescu, într-o notă ce însoțește documentele familiei, scrie că Lenin Mănescu a fost eliberat din prizonierat în mai 1945. Știind limba engleză, a fost folosit ca ofițer de legătură între comandamentul român de la Viena și armatele aliate. Lenin cunoștea bine limba engleză, din facultate, și franceza, pentru că, în 1940 – 1941, frecventase, ca student, cursurile Institutului Francez din București.

În noiembrie 1945, Lenin Mănescu a revenit în țară, trupele române fiind demobilizate. „Se pare că în Consiliul de război al frontului comun român-sovietic, el [Dumitru Petrescu, comisar politic din Divizia „Tudor Vladimirescu”, formată din români foști prizonieri la sovietici – n.n.] a insistat, ca un veritabil stalinist, ca ofițerii români (căzuți prizonieri) să fie judecați după Decretul lui I.V. Stalin”. Acest decret, din 1941, prevedea ca militarii armatei sovietice care cădeau prizonieri, indiferent în ce condiții, să fie condamnați, la întoarcerea acasă, la moarte sau la închisoare. Ca urmare, Lenin Mănescu a fost judecat și condamnat, la sfârșitul lunii noiembrie 1945. Tatăl, Constantin Mănescu, vechi militant socialist, s-a adresat lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, unul dintre fruntașii P.C.R., ministru în Guvernul Petru Groza. Așa

scrie Bujor Mănescu. Noi adăugăm că recurgerea la ajutorul lui Gheorghiu-Dej s-a făcut și pentru că fiul lui Constantin, Racovschi Mănescu, stătuse împreună cu Dej în lagărul de la Tg. Jiu și îl însoțise când evadase în august 1944. Dej s-a adresat ministrului de Război, Constantin Vasiliu-Rășcanu. Conform legislației române, doar ministrul de Război putea semna condamnarea la moarte a unui ofițer, dar în urma unei decizii a Curții Marțiale. Rășcanu a dat ordin să nu se aplice sentința de condamnare a lui Lenin Mănescu și să se rejudece procesul. S-a constatat că Lenin Mănescu și militarii care au căzut prizonieri odată cu el au luptat până la epuizarea armamentului din dotare și, fiind copleșiți de numărul inamicilor, au ajuns prizonieri. Cum în legislația română nu exista un act juridic similar Decretului lui Stalin, Lenin Mănescu și ceilalți ofițeri au fost reabilitați.

LA 30 DE ANI ȘI-A SCHIMBAT NUMELE

La 8 noiembrie 1945, Lenin Mănescu a revenit la Ploiești. Deși i se propusese să facă parte din Comisia aliată pentru Austria, nu a acceptat. A devenit șeful Economatului pe județul Prahova. Instituția avea atribuții de combatere a speculei și corupției, de aprovizionare a populației cu produse agroalimentare. Era, totodată, profesor de economie politică și Constituție la Liceul „Sf. Petru și Pavel”.

(Continuare în p. 63)

Continuăm cu ultima parte a analizei negocierilor purtate cu Rusia pentru intrarea României în Primul Război Mondial (Magazin istoric, nr. 3/2025). Reamintim că fragmentul face parte din volumul Acțiunea diplomatică a României în anii neutralității 1914 – 1916, care apare la Editura Cavallioti, cu o prefață de prof.univ.dr. Adrian Năstase, în îngrijirea lui Dumitru Preda.

NEGOCIERI SUB SEMNUL MEMORIEI ISTORICE

SAVEL RĂDULESCU

De ce Rusia nu a ajuns la încheierea lor, cu toată bunăvoința României? Pentru că în Rusia se făcea un dublu joc. Cabinetul din Petrograd spunea atunci, însuși ministrul de Externe Sazonov afirmă în notele sale diplomatice trimise la Paris și București, dorința Rusiei ca România să intre în război alături de Antanta, iar Marele Cartier General (M.C.G.) rusesc a luat poziție de la început contra acestei idei; voi da ulterior probele, acum mă mulțumesc să arăt că Sazonov, deși dădea pe atunci note diplomatice afirmând dorința intrării României în război alături de Antanta, îmbrățișase, totuși, opinia M.C.G. rus, căci el singur spune în memoriile sale: „Participarea României la războiul european provoca o divergență de opinie între Puterile Triplei Antante. În ochii Cabinetului din Petrograd, scopul principal al politicii Antantei ar trebui să fie ruptura României de la Puterile Centrale și menținerea neutralității sale mai mult decât participarea ei directă la război.”



Savel Rădulescu (stânga) și Ion Pillat

Vasăzică post-mortem [sic!], Sazonov mărturisește vederile sale din 1914 – 1916, dar atunci își exprima față de Puterile Antantei dorința de a ajunge la un acord cu România; în realitate însă nu voia, căci îmbrățișa opinia M.C.G. rus. Acum se înțeleg foarte bine cauzele întârzierii României de a intra în război alături de Antanta. Se poate afirma, cu cea mai mare siguranță, că [sic!] Cabinetul din Petrograd a fost nesincer și cu toată această lipsă de sinceritate, Sazonov aruncă vina întârzierii de a intra în război asupra României. O mai mare lipsă de sentiment al dreptății, nici că se poate.

Din cele ce vor urma, se va evidenția fără mare greutate și numai pe bază de documente scrise, buna credință a României, care a adoptat, la 18 septembrie 1914, o linie de pe care nu s-a abătut deloc până la 14 [27] august 1916, când a intrat în război alături de Antanta, Rusia admitând la acea dată, adică după un an și 11 luni, ceea ce ceruse România la 18 septembrie 1914. Din cele ce vor urma se va putea [astfel] desprinde atitudinea leală și francă a României, cât și atitudinea nesinceră a Rusiei.

Tratatul diplomatic cu Antanta, din 1914 și 1916. Între Puterile Antantei a fost de la început neînțelegere relativ la participarea României; în special Franța dorea foarte serios și sincer ca România să intre în război alături de Antanta; aceasta corespundea și dorințelor României; Rusia însă nu dorea acest lucru, ea voia să rupă România de Puterile Centrale și apoi să se pună în neutralitate, fără a lua parte directă la război. Această diplomatie a Rusiei avea drept scop:

a) Ca România să nu mai furnizeze grâu și produse petroliere Puterilor Centrale;

b) Prin neutralitatea ei să se apere sigur flancul stâng al frontului rusesc;

Constantin Diamandy și I.G. Duca
(sursa: gallica.bnf.fr)



Aleksandr
Mihailovici
Gorceakov



c) După terminarea războiului probabil că urma să nu se dea României nimic din revendicările sale naționale, sub motiv că nu a luptat, că nu a vărsat sânge.

Prin urmare, rămânerea în neutralitate până la sfârșitul războiului era o greșeală, intrarea în război alături de Antanta, fără garanții serioase și sigure, ar fi fost o altă greșeală. Guvernul român din anii 1914 – 1916 avea în față sa o foarte mare problemă de rezolvat; pe de o parte, marele interes național, anume unirea tuturor românilor, care nu se putea realiza decât prin participarea la Marele Război, iar pe de altă parte, lipsa de prieteni apropiați. Totuși, îndemnată de interesul național superior, România, în urma tratatelor urmate, încheie cu Rusia Convenția din 18 septembrie 1914. În acest scop Sazonov, ministrul de Externe al Rusiei, adresează lui Diamandi, ministrul României la Petrograd, următoarea notă: „Ca urmare la conversațiunile noastre, am onoare a vă face declarațiunea următoare: Rusia se angajează să se opună la orice atingere a *statu quo*-ului teritorial al României în fruntariile actuale. Ea se obligă, deopotrivă, să recunoască României dreptul să-și anexeze părțile din Monarhia Austro-Ungară locuite de români. Cât privește Bucovina, principiul naționalităților va servi de bază la delimitarea teritoriilor anexate de către Rusia și de către România. Această delimitare va fi săvârșită după constatările făcute la fața locului. Pentru aceasta, o comisiune inter-administrativă va fi numită și ea va primi instrucțiuni pline de spiritul împăciuitoare de care sunt însușite ambele guverne. România poate ocupa teritoriile mai sus-menționate când va judeca mai bine. Rusia se obligă să facă să fie aprobate de către Cabinetele din Londra și din Paris instrucțiunile de mai sus. Este înțeles, că declarațiunea de față va fi ținută secretă până în minutul când România va anexa teritoriile cari sunt menționate într-însa.”

În aceeași zi de 18 septembrie 1914, ministrul



Generalul francez Maurice Sarraill, cel care ar fi trebuit să conducă ofensiva corpului aliat din Grecia, pentru a susține intrarea României în război, în august 1916

Diamandi a răspuns de primirea notei, adăugând: „În schimbul acestei declarațiuni, sunt autorizat de către domnul Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri al României, să vă spun că România se angajează din partea ei să păstreze o neutralitate amicală față de Rusia, până în minutul când dânsa va ocupa părțile din Monarhia Austro-Ungară locuite de români.”

Să se noteze că această Convențiune s-a făcut la 18 septembrie 1914, cu „știrea și consimțământul regelui Carol” (după cum a afirmat și Ion I.C. Brătianu, la 16 decembrie 1919 în Camera Deputaților). Cum însă și interesul național împingea România ca să se alipească de Antanta, lipsa de pregătire militară a României o făcea să fie precaută, mai cu seamă vecinătatea Rusiei îi dădea motive de mare grijă. Dacă în locul Rusiei ar fi fost Franța sau Anglia [Marea Britanie], România desigur nu ar mai fi stat la îndoială și nici nu ar fi insistat cu atâta persistență ca să i se dea toate asigurările necesare. În adevăr, România, prin situația defavorabilă geografică în care se găsea, nu putea intra în Marele Război, fără să fi luat toate garanțiile de oportunitate și de siguranță strategică. În acest scop, ea trebuia să țină seamă:

1) Că războiul în care intră nu-l făcea dintr-un interes imperialist, revendicările teritoriale ce le pretindea nu aveau de scop stăpânirea de teritorii cu populațiuni străine, ci numai desrobirea populației românești ce era ținută de secole sub călcâiul străin. România cerea toate provinciile românești ce erau pe nedrept sub stăpânirea Austro-Ungariei.

2) Experiența de vecinătate, cum și experiența istorică învățase[ră] România să cunoască foarte

bine Rusia. România nu putea uita că, după ce Rusia îi garantase integritatea teritorială prin tratatul din noiembrie 1876, după ce dăduse Rusiei un ajutor efectiv și real la Plevna, i se luase Basarabia de Sud prin Tratatul de la San Stefano, din 19 februarie 1878, iar când România a protestat [Aleksandr M.] Gorceakov, cancelarul imperiului, a spus generalului [Iancu] Ghica, trimisul României, următoarele: „Împăratul [...] m-a însărcinat să vă spun, spre a fi comunicat Guvernului dvs., că dacă aveți intențiunea să protestați sau să vă opuneți articolului [8 al Tratatului de la San Stefano], va ocupa România și va dezarma armata română.” Aceasta se chema cuvânt împărătesc rusesc, care, după ce ne garantase integritatea, ne răpește o parte din trupul țării, apoi ne și amenință. Congresul de la Berlin a consfințit răpirea Basarabiei, dându-ne în schimb Dobrogea și Gurile Dunării.

Se putea oare ca România să uite toate acestea, și cum principiul repetiției în istorie este stabilit, România nu putea și nu trebuia să uite învățătura de la 1878; de aceea ea cerea garanții, iar nu vorbe goale și promisiuni vagi.

3) România, nefiind țară industrială, nu putea ca să-și permită intrarea în război, fără să aibă asigurată aprovizionarea cu material și munițiuni în vederea unui lung război. Această aprovizionare arată a se face numai prin Rusia.

4) Cunosând lipsa de unitate în acțiunile operative ale Antantei, România era în drept să ceară ca, atunci când armata ei va intra în acțiune, să aibă luate toate garanțiile de oportunitate și de siguranță strategică, cerând ca Antanta să execute acțiunea de la Salonic, care avea de scop să înlănțuie libertatea de acțiune a Bulgariei și să atragă forțele ei militare spre sud.

Acestea au fost ideile ce au călăuzit Guvernul român din 1914 – 1916 în tratativele ce a urmat cu Antanta, pentru intrarea în război. Dacă cererile legitime ale României ar fi fost satisfăcute și asigurate, ea ar fi intrat imediat în război, Rusia însă era aceea care făcea toate dificultățile, fiindcă-i lipsea sinceritatea față de proprii săi aliați și față de România; sunt dator să adaug că dificultățile erau mai mari și pe față din partea Comandamentului rus, decât din partea diplomației rusești; aceasta în aparență, și față de Anglia și Franța, avea aerul că sprijină și insistă ca România să intre în acțiune alături de Antanta, dar în realitate era cu totul de acord cu Comandamentul rus; o duplicitate foarte caracteristică. ■

ELISABETH VIGÉE-LEBRUN SCAPĂ DE GHILOTINĂ

FLORENTINA DOLGHIN

„Urcam Muntele Cenis, la fel ca mulți alți străini care îl urcau, când un șef de poștă se apropie de mine: «Doamna ar trebui să ia un catâr, îmi spune, pentru o așa doamnă este prea obositor să urce cu piciorul.» Îi răspund că eram o muncitoare, foarte obișnuită să merg pe jos. «Ah! Nu!», reia el râzând. «Doamna nu e muncitoare și noi știm cine e.» «Ei, ia zi, cine sunt?», îl întreb. «Sunteți Doamna Lebrun, cea care pictează la perfecție, și suntem foarte onorați să știm că sunteți departe de ticăloșii ăia.» Nu am putut niciodată să-mi dau seama de unde știa numele meu acest om, dar asta mi-a dovedit câți emisari aveau iacobinii. Din fericire, nu mă mai temeam, eram în afara puterii lor execrabile. Eram lipsită de patrie, dar mă duceam să locuiesc acolo unde înfloreau artele, unde domnea urbanitatea. Mergeam să vizitez Roma, Neapole, Berlin, Viena, Petersburg...”

Am citat un fragment din Amintirile în trei volume, apărute în 1835, ale lui Elisabeth Vigée-Lebrun, născută în 1755, o mare portretistă franceză a timpului ei și printre puținele femei membre ale Academiei de Arte Frumoase din Paris. Pictoriță la Curtea Franței lui Ludovic XVI și a Mariei Antoaneta și la Curțile mai multor țări europene, a fost o regalistă convinsă.



Elisabeth-Louise Vigée-Lebrun, cu pălărie de pai, autoportret, aproximativ 1782, tablou aflat la National Gallery, Londra

Revoluția din 1789 îi marchează indelebil destinul. Este momentul relatat în fragmentul de mai sus, când, la numai 34 de ani, împreună cu fetița ei de nouă ani, foarte speriată, părăsește Franța, de teama eșafodului, într-un incognito total: îmbrăcată, cum spune, ca o muncitoare, cu o broboadă până la sprâncene, cu numai 2.000 de livre asupra ei, smulse unui soț avar, și o guvernantă. Se îndreaptă spre Savoia, pentru a ajunge la Roma, prin pasul Cenis din înălțimea Alpilor, calea de trecere dintre Franța și Italia, veche de sute de ani, din vremea lui Carol cel Mare.

„VEI FI PICTORIȚĂ, COPILA MEA”

Viața acestei femei înzestrate cu harul de a picta chipuri expresive este numai muncă. De la câțiva anișori desenează compulsiv, ce-i trece prin cap,

uitând unde se află și pe cine are în preajmă. Desenează pe caiete, ale ei și ale colegilor, pe nisip, pe pereții dormitorului de la pension. Uneori e pedepsită.

Familia ei erau tatăl, Louis Vigée, pictor de pasteluri, mama, Jeanne Maissin, fiică de negustor, pioasă și cu un caracter auster, și un frate mai mic cu trei ani, Etienne, care va deveni scriitor. Elisabeth pleacă la pension la vârsta de șase ani, rămânând acolo până la 11.

Se bucură mult când se întoarce acasă lângă un tată vesel, cel care, văzând un desen al ei, un bărbat cu barbă, îi revelează talentul precoce: „Vei fi pictoriță, copila mea, niciodată nu vei fi altceva“. Elisabeth își adoră părintele, pentru că este un om plin de bunătate și îngăduință, cu simțul umorului, iubitor de familie, dar mai ales distrat, ca și ea. Într-o zi, povestește fiica, tatăl a pornit să onoreze o invitație la prânz, îmbrăcat adecvat, cu sabia la brâu și peruca pe cap, s-a întors brusc acasă să facă un

retuș ce nu suferea amânare la un pastel, aruncându-și mai înainte peruca de pe cap și înlocuind-o cu nelipsita-i scufie, apoi, după ce a operat modificarea pe pânză, a plecat mulțumit spre locul unde era așteptat. Așa cum se afla. Cu scufia pe cap. Întâmplător, un vecin l-a întâlnit nu departe de casă, s-a mirat de ținuta-i stranie și astfel l-a salvat de ridicol.

Dar bucuria fetei nu va dura decât un an. Un an însă în care tatăl se ocupă de educația ei artistică, dându-i zilnic lecții de desen. Când ea are 12 ani și fratele ei nouă, Louis Vigée moare, la 9 mai 1767, la numai 52 de ani, în urma unui accident stupid. Înghite un os de pește care, fixat în stomac, îi provoacă mari dureri. Pacientul suferă câteva intervenții chirurgicale, este îngrijit exemplar de medici, dar moare de septicemie după două luni de suferință, sub ochii copiilor și ai frumoasei lui soții, pe care a adorat-o, „ca pe o divinitate“, va scrie fiica mai târziu.

Cel mai bun prieten de familie, Gabriel-François Doyen, un pictor axat pe teme istorice, este următorul ei profesor, apoi un altul, Gabriel Briard, membru al Academiei regale de pictură și sculptură. Sub îndrumarea lor, tânăra, foarte avidă de cunoștințe, „ca o albină“, ne spune ea, ajunge la Joseph Vernet, celebru în toată Europa, care, conștient de talentul adolescentei, îi consacră mult timp: „Copila mea, nu urma niciun sistem de școală. Consultă numai



Scriitorul Etienne Vigée, fratele cu trei ani mai mic decât ea, pictat de sora lui în 1773, ca elev

operele marilor maeștri ai Italiei, ca și pe cele ale maeștrilor flamanzi; dar mai ales lucrează cât de mult poți după natură; natura este prima între maeștri“.

Portretele au fost marea ei pasiune. Primul este al mamei, în 1770. El face să se vorbească în cercurile înalte despre arta domnișoarei Elisabeth Vigée. Apoi altele și altele, despre care se comentează admirativ în societatea pariziană, așa încât tânăra primește comenzi după comenzi, pe care le onorează muncind până la uitarea de sine. Devine celebră și este plătită generos.

MARIA ANTOANETA, MODEL ȘI PRIETENĂ

După moartea tatălui existența ei este dificilă. Trebuie să acopere cheltuielile casei, să-l întrețină pe Etienne, ceea ce o și determină să picteze multe portrete la comandă. Mama ei este încă tânără și frumoasă. Se căsătorește foarte curând, la 26 decembrie 1767, cu un bijutier bogat, François Le Sèvre, pe care

Domnul Joachim de Chastellier-Dumesnil, militar și diplomat francez la Curtea lui Friedrich II, tablou de Louis Vigée, tatăl pictoriței (1744)



Elisabeth îl detestă. El îi reține toate câștigurile, îi rezervă un spațiu mic în casă, îi limitează plimbările și culmea! poartă hainele tatălui ei, cel al cărui răsfaț îi lipsește, fără măcar să le retușeze! Iar mama nu conținește să-și exprime vădit dragostea pentru fratele ei mai mic; cu fiica este destul de rece și intolerantă.

Tânăra capătă încredere în forța talentului ei și în puterea de seducție. Este frumoasă, desenează, pictează, cântă acompaniindu-se la chitară. Nu are speranțe să devină membră a Academiei regale de sculptură și pictură, o instituție de mare prestigiu, dar conservatoare, pentru că este foarte tânără și este femeie. Așa că își prezintă mai multe tablouri Academiei „Saint-Luc“, a cărei membră devine la 25 octombrie 1774.

În 1776 îl pictează pe contele de Provence, fratele regelui, viitorul Ludovic XVIII. Face apoi multe replici, contra unor sume substanțiale: 12 numai după tabloul viitorului rege, care le comandă pentru a le oferi celor apropiați.

Dacă, în frageda adolescență, era nemulțumită cât de nereușită fizic era sau fusese, acum constată cu bucurie: „Am uitat să-ți spun, draga mea prietenă – despre prințesa Kurakin este vorba, căreia îi dedică amintirile, sub formă de scrisori –, că am devenit draguță. Mulți dintre cei cărora le place cum arăt îmi comandă portretele lor în speranța că voi ajunge să îmi placă mie de ei“. În 1775 François Le Sèvre, tatăl vitreg, își abandonează magazinul de bijuterii și se mută cu familia pe strada Cléry, în pensiunea Lubert,



Soțul, pictorul
Jean-Baptiste-Pierre Lebrun
(1748 – 1813),
autoportret, cca 1795

unde principalul locatar este un anume domn Lebrun, negustor de tablouri, critic de artă și, se spune, descendent al celebrului Charles Lebrun (1619 – 1690), prim pictor al lui Ludovic XIV. El laudă coplesitor talentul tinerii. Iar ea nu poate răspunde decât amabil. Șase luni mai târziu, la 11 ianuarie 1776, Elisabeth

Vigée îi devine soție. Tânăra ezită la început. Nu are decât 20 de ani. Câștigurile îi permit să mai aștepte. Dar învinge dorința de a scăpa de tatăl vitreg. O convinge și mama, care crede că Lebrun este „foarte bogat“. Contractul de căsătorie dovedește însă că nu are întru totul dreptate. Jean-Baptiste-Pierre, soțul, este un băiat frumos, galant, care debutează însă în căsnicie prin a-i cere soției ca, deocamdată, să nu divulge mariajul lor, pentru că el ar pierde o afacere cu un olandez cu a cărui fiică trebuia să se căsătorească. Este momentul când prietenii fetei încearcă să o convingă să renunțe la acest contract. Ele îi conturează un portret deloc flatant domnului Lebrun, dar ea nu pleacă urechea la asemenea bârfe.

În fine, în 1779, la 24 de ani, primește comanda de a o picta pe Maria Antoaneta. Se apropie foarte mult de regină și de anturajul ei. Au aproape aceeași vârstă, amândouă sunt mame – pictorița aduce pe lume o fetiță, pe Juliana, „fericirea vieții ei“, la 12 februarie 1780 –, copilele lor sunt apropiate ca vârstă, regina o înțelege când nu poate ajunge la Versailles din pricina suferinței provocate de o sarcină avansată și, altă dată, chiar îi adună de pe jos pensulele căzute, precum Carol Quintul lui Titian.

Această regină îi deschide și porțile Academiei regale de pictură și sculptură, în condițiile în care prim pictorul Curții nu o place. Mai ales că în acest for nu pot intra membri care fac comerț de artă. Or, soțul ei este negustor de tablouri. Regele nu rezistă insistențelor reginei și astfel,

Elisabeth Vigée-Lebrun cu Julie, fetița lor,
autoportret (1786), tablou aflat la Luvru



la 31 mai 1783, el consimte. Apoi Elisabeth Vigée-Lebrun are dreptul să expună la toate Saloanele de artă, în 1785, '87, '89, și expune tablouri mitologice, portrete, între care ale ei cu fiica.

RĂTĂCIND PRIN EUROPA

Elisabeth Lebrun va realiza repede că soțul cheltuie mai mult decât câștigă și că banii de menaj se duc pe plăcerile lui cu alte femei. Își însușește sumele generoase obținute din munca soției, care nu mai prididește cu onorarea comenzilor. Prețurile ei cresc, lumea trebuie să se programeze deja pentru un portret. Ducea de Chartres își așteaptă rândul 12 luni. Lucrează cam 30 de portrete pe an, uneori chiar mai mult. Soțul îi impune să ia și elevi pentru a-i instrui. Ceea ce la început o amuză, apoi blestemă orele petrecute să corecteze buze și urechi. Și, cum datoriile cresc,

se întrevede o separare a bunurilor celor doi. Oricum, ea redactează o jalbă adresată Magistraturii Parisului, în care își expune decepțiile. Nu pare a mai păstra vreo umbră de tandrețe față de acest soț frivol și risipitor.

Pentru Elisabeth Vigée-Lebrun bucuriile, afecțiunea vin din afara vieții private. Este primită în cea mai înaltă societate, dar nu e fericită. Primește și ea în fiecare seară prieteni, organizează concerte în salonul ei, îi sunt apreciate „sunetele cristaline ale vocii” – cum notează un memorialist – de oameni care o respectă pentru talentul și munca prodigioasă.

Făcând parte din intimită



Portretul reginei Maria Antoaneta, cea care a înțeles-o în perioada sarcinii

Curtii, ca pictoriță a reginei, este și ea subiect de critică, calomnii, intrigi și bârfe, exact ca regele și regina. Este invidiată pentru câștiguri, deși ele nu sunt decât dovada muncii tenace, a comenzilor de tablouri, pe care le onorează cu o disciplină de fier. Este și ea antrenată în valul de

Unul dintre portretele succesive făcute fiicei, Julie Lebrun (1780 – 1819): ca Flora, zeița florilor și primăverii la romani (1799)



impopularitate a Curtii regale, peste care se va rostogoli Revoluția, cu cruzimile ei. Se simte hăituită, scrie în memorii că își simte casa urmărită, vede pumni strânși de cum apare la fereastră. Evenimentele se precipită: cade Bastilia, grupuri înarmate străbat străzile; decide să părăsească Franța la 5 octombrie 1789, când mulțimea silește familia regală să se mute de la Versailles la Paris.

Se oprește la Lyon, la niște prieteni regaliști, apoi se îndreaptă spre Savoia. Pe drum la fiecare oprire se îngrozește de ce aude despre ce se petrece la Paris și, odată ajunsă la Florența, trecând prin Torino, Parma, Bologna, se consideră salvată.

La Florența este în lumea ei artistică. Se extaziază în fața marilor colecții ale operelor marilor maeștri, își umple sufletul de genialitatea realizărilor lor, apoi, în noiembrie 1789, ajunge la Roma, considerată de trei

secole „madre delle belle arti”. Sunt mulți confrăți regaliști acolo, și ei în exil, dar pe unii nu-i frecventează, pentru că în Franța are părinții, fratele și prietenii. E prudentă.

În Italia se așterne pe muncă. Începe prin a-și picta propriul portret pentru colecțiile Florenței. Va fi unul dintre cele mai bune tablouri ale doamnei Lebrun. La Roma se bucură de celebritate: „Mi se spune doamna van Dyck, doamna Rubens, primesc versuri pline de elogii, sunt invitată insistent să rămân timp îndelungat la Roma. Neapole, unde sunt așteptată, vrea de asemenea să aibă mângălelele mele”, scrie unei prietene.

Părăsește Cetatea Eternă în aprilie 1792, încercând să se apropie de casă. Așadar, Torino, dar veștile ce parvin îi interzic să-și continue traseul. Pleacă la Viena, în vreme ce Franța străbătea perioada terorii revoluționare, și rămâne acolo doi ani și jumătate. Află dintr-un ziar francez că mulți prieteni i-au fost executați și refuză să mai citească presa, așa că află despre moartea regelui și a reginei, în 1793, dintr-o scrisoare primită de la fratele ei. Preferă să se concentreze pe pictură.

CA ÎNTR-UN ROMAN DE BALZAC

În 1794 soțul cere divorțul, oricum un fapt împlinit. La 15 aprilie 1795 Elisabeth Vigée părăsește Viena, hotărâtă să ajungă la Ecaterina II a Rusiei. La 15 iulie este la Sankt Peterburg, unde țarina avea deja tablouri pictate de ea, achiziționate de oamenii ei din Europa. Și acolo pictează fără odihnă: 48 de portrete.

În aprilie 1800 îi moare mama. Dar mai ales mariajul fiicei îi provoacă o mare durere. Sub influența guvernantei sale, încet-încet fata, cu o bună educație, se detașează de mamă. Ruptura se produce în Rusia. Acolo, în august 1799, Juliana se căsătorește cu un anume domn Gaetan-Bernard Nigris (1766 – 1831), pe care mama îl găsește „ridicol”. Nigris este secretarul contelui Grigori Cernișev, directorul Teatrului imperial din Sankt Peterburg.

Cu o oprire la Berlin, doamna Lebrun se întoarce la Paris, la 18 ianuarie 1802. Nu înainte ca fostul soț să reușească, la 5 iunie 1800, cu mare dificultate, ștergerea ei de pe lista emigraților



*Regele Franței
Carol X (1824 – 1830),
mult așteptat de pictorița
ce și-a părăsit țara
în timpul Revoluției
(tablou de la încoronare,
pictat de François Gérard)*

(întocmită în 1792, prin care aceștia își pierdeau drepturile civile). Primirea o fletează. La un concert, toată lumea o aplaudă. Dar ea nu poate alunga amintirile. Se retrage o vreme la țară, apoi în Anglia, pentru trei ani. Revine acasă, în speranța unei înțelegeri cu fiica – înțelegere eșuată –, și de acolo merge în Elveția.

Reîntoarșă în Franța, își cumpără o casă la Louveciennes. În 1813, moare fostul soț, moment ce o întristează moderat, urmate de altele: pierderea fiicei, în decembrie 1819, cu care relațiile nu s-au îmbunătățit în ultimii ani. Julie s-a întors la Paris în 1804, s-a separat de Nigris după opt ani de mariaj, a încercat să trăiască tot din pictură, s-a îndatorat, plătind și datoriile tatălui, în fine, a vândut tot ce era de valoare prin casă. În august 1820, moare Etienne Vigée, fratele drag, cel care, rămas acasă, a îmbrățișat cu entuziasm Revoluția la început,

pentru a abandona repede viața politică și a se concentra pe piesele lui de teatru.

Elisabeth varsă lacrimi de fericire la revenirea în țară a „prinților legitimi”, după abdicarea lui Napoleon. Ludovic XVIII (1814 – 1824) o primește la Tuileries cu mare respect, Carol X (1824 – 1830) îi oferă 200 de arbori din pepinierele lui pentru parcul casei de la Louveciennes, favoruri care o mișcă, atașând-o și mai mult de Bourboni.

Locuiește cu nepoatele ei, doamna de Rivière, fiica fratelui, și Eugénie Lebrun, devenită doamna Tripier-Lefranc, care îi continuă talentul de pictoriță. Îi fac vizite scriitorii, ca Balzac, iar ea rămâne aceeași femeie elegantă. Nepoatele o îndeamnă să-și scrie memoriile, ele redactează atent ceea ce povestește ea, sub povara emoțiilor. Lacome, cele două nepoate se vor înfrunța în jurul moștenirii. O cameristă și un notar sunt acuzați a-i fi sustras testamentul și a-i fi înșelată încrederea. Toate acestea pe fondul ei de lejeritate în materie de bani. Prea ocupată să picteze, nu și-a cunoscut niciodată cifra averii.

Vrea să fie înmormântată la Louveciennes, unde nepoata să-i sculpteze în relief pe o coloană de granit paleta cu pensulele și dedesubt să fie scris: „Aici în sfârșit mă odihnesc”, urmat de „toate numele mele: Elisabeth-Louise Vigée-Lebrun”.

Din iunie 1841 nu-și mai părăsește fotoliul de piele verde. Aproape oarbă, cu buza de jos atârând, un braț inert, repetă mereu nepoatei: „Minette, văd tulbure, nu mai văd deloc, mi se învârteste totul în cap”. Nu mai înțelege ce i se spune. Moare la 30 martie 1842, la aproape 87 de ani. ■

DINU LIPATTI UN DESTIN MUZICAL

ELIANA RADU

(Șef Serviciu Relații Publice, Marketing,
Proiecte Culturale și Educație Muzeală)

Dinu Lipatti, născut la 19 martie 1917 în București, este o figură emblematică a muzicii clasice românești, recunoscut pe plan internațional pentru sensibilitatea și profunzimea interpretărilor sale. Cariera lui Lipatti a fost una scurtă, dar extrem de intensă, fiind influențată atât de talentul său natural, cât și de o formație academică riguroasă, într-un mediu deopotrivă stimulat și prestigios. Viața acestui pianist de excepție a fost marcată de o boală necruțătoare, dar în pofida acestor dificultăți, Dinu Lipatti a reușit să cucerească scena internațională, lăsând în urma sa o moștenire muzicală de neprețuit.



George Enescu și Dinu Lipatti

Dinu Lipatti a crescut într-o familie muzicală, cu un tată violonist și o mamă pianistă, ceea ce i-a oferit un mediu perfect pentru dezvoltarea aptitudinilor. La o vârstă foarte fragedă, Lipatti a dat dovadă de o înclinație extraordinară pentru muzică, iar la patru ani a început să ia lecții de pian sub îndrumarea profesorului Mihail Jora. Talentul său a devenit rapid evident, iar la șapte ani a susținut primul recital public, o performanță care a atras atenția asupra viitorului său strălucit.

ANII DE FORMARE

Lipatti a urmat Conservatorul din București, unde a studiat pianul sub îndrumarea Floricai Musicescu, una dintre renumitele profesoare de pian din România. Musicescu a jucat un rol important

în modelarea tehnicii și sensibilității lui muzicale. Apoi, în 1934, tânărul Lipatti a plecat la Paris pentru a-și continua studiile la prestigiosul Conservator din Paris, unde a lucrat cu Nadia Boulanger și Alfred Cortot. Acești ani petrecuți în capitala Franței au fost decisivi pentru cariera sa, Lipatti devenind rapid cunoscut în cercurile muzicale europene.

Dinu Lipatti și-a făcut debutul internațional la mijlocul anilor '30, impresionând criticii și publicul deopotrivă prin interpretările sale remarcabile. A concertat în marile capitale ale Europei, colaborând cu orchestre de prestigiu și dirijori de renume. Stilul său, caracterizat de o claritate impecabilă și o sensibilitate rară, a fost rapid apreciat, iar în scurt timp a devenit unul dintre cei mai respectați pianiști ai generației sale.

Lipatti nu s-a limitat doar la interpretare, ci a fost și un compozitor talentat. Deși mai puțin cunoscută



*Dinu Lipatti
(stânga)
și
Clara Haskil*

decât cariera sa de pianist, activitatea sa de compozitor a inclus lucrări pentru pian, muzică de cameră și orchestră. Printre cele mai cunoscute compoziții ale sale se numără „Concertino în stil clasic pentru pian și orchestră” și câteva lucrări camerale apreciate pentru echilibrul lor formal și finețea melodiei. Compozițiile lui Lipatti reflectă influența tradiției clasice, dar și o sensibilitate personală, care le face să fie profund emoționante.

Dinu Lipatti a avut relații strânse cu numeroși muzicieni și compozitori de renume ai vremii, datorită atât talentului, cât și pregătirii sale internaționale. La Paris, sub îndrumarea Nadiei Boulanger, o figură influentă în lumea muzicii clasice, Lipatti a devenit rapid apreciat în cercurile muzicale franceze și europene. Boulanger, cunoscută pentru rigorile pedagogice și pentru sprijinul oferit tinerelor talente, l-a considerat pe Lipatti nu doar un student exemplar, ci și un prieten apropiat. Relația cu Alfred Cortot, un alt mare pianist și pedagog francez, a fost de asemenea importantă, Cortot oferindu-i lui Lipatti sfaturi valoroase privind rafinamentul tehnic și interpretativ. În plus, Lipatti a avut o legătură specială cu George Enescu, marele compozitor român, cu care împărtășea o admirație reciprocă profundă. Enescu a fost pentru Lipatti nu doar un mentor, ci și o sursă de inspirație în ceea ce privește înțelegerea profundă a muzicii. Colaborările și prietenii sale cu acești muzicieni l-au ajutat să-și definească stilul, iar sprijinul lor a fost esențial în ascensiunea sa pe scena internațională.

ULTIMUL RECITAL DE LA BESANÇON

Pe măsură ce cariera sa internațională înflorea, Lipatti s-a confruntat cu primele simptome ale unei

boli grave. În 1943, medicii i-au diagnosticat o formă rară de leucemie, o veste care i-a schimbat radical viața. După acest diagnostic, Lipatti s-a retras în Elveția împreună cu soția, Madeleine Cantacuzino, o cunoscută pianistă și profesoară. Cei doi s-au stabilit într-o vilă modestă din orașul Geneva, o reședință care a devenit nu doar un loc de refugiu, ci și un spațiu de creație și introspecție.

Reședința din Elveția a fost martora ultimilor ani ai vieții lui Lipatti, ani în care pianistul a continuat să lucreze și să înregistreze, în ciuda stării sale de sănătate tot mai precare. Aici, el a înregistrat câteva dintre cele mai importante lucrări din repertoriul său, inclusiv faimoasa serie de „Valsuri” de Chopin. Înregistrările din această perioadă sunt apreciate și astăzi pentru eleganța și claritatea interpretării, dar și pentru profunzimea emoțională pe care Lipatti a adus-o fiecărei piese.

Deși starea sa de sănătate se deteriora, Dinu Lipatti a continuat să susțină concerte, în ciuda oboselii și a durerii fizice, fiind hotărât să își continue activitatea artistică cât mai mult timp posibil. Ultimul concert, susținut la Besançon, la 16 septembrie 1950, a rămas în memoria iubitorilor de muzică drept un moment profund emoționant și simbolic.

Concertul de la Besançon a avut loc într-un context dificil pentru Lipatti, care deja se confruntau cu simptomele avansate ale leucemiei. Cu toate acestea, pianistul a urcat pe scenă și a oferit o interpretare extraordinară a unor lucrări de Bach, Mozart și Schubert. Publicul a fost martor la o performanță care, deși tehnic impecabilă, era încărcată de o emoție puternică, ca și cum Lipatti își simțea sfârșitul apropiat și voia să lase în urma sa un testament artistic.

După ce a interpretat toate piesele din program, Lipatti s-a pregătit pentru bis. A dorit să interpreteze „Valsul în la minor” de Chopin, o lucrare pe care o abordase adesea în concertele sale, dar

Cu soția





Ultimul concert

oboseala și boala l-au împiedicat să o finalizeze. În schimb, a ales să încheie concertul cu o piesă mai scurtă, coralul „Jesus bleibet meine Freude” (Iisus rămâne bucuria mea) de Bach. Această alegere a fost percepută de mulți drept un gest simbolic, un fel de adio muzical, o notă de pace și

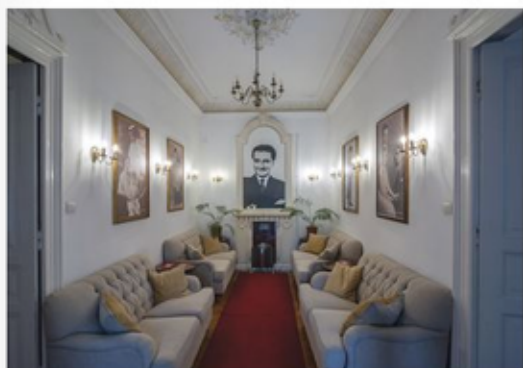
liniște cu care a înfruntat finalul vieții.

Dinu Lipatti a murit la 2 decembrie 1950, la doar 33 de ani, lăsând în urmă o carieră întreruptă prematur, dar și o moștenire muzicală impresionantă. Chiar și astăzi, înregistrările sale sunt considerate referințe pentru repertoriul de pian clasic, iar stilul său, caracterizat prin claritate, echilibru și profunzime emoțională, continuă să inspire noi generații de pianiști.

În prezent, numele lui Dinu Lipatti este sinonim cu excelența artistică. Diverse instituții și concursuri internaționale îi poartă numele, iar muzica sa este apreciată în întreaga lume. Pe lângă statutul de interpret remarcabil, Lipatti a rămas în memoria colectivă și ca un exemplu de perseverență artistică, un om care a ales să continue să își împărtășească talentul cu lumea, chiar și în cele mai dificile momente ale vieții.

Pianistul și compozitorul Dinu Lipatti nu a fost doar un muzician talentat, ci și un simbol al frumuseții și fragilității vieții. Concertele sale, inclusiv cel de la Besançon, rămân nu doar momente de excelență muzicală, ci și dovezi ale unei sensibilități profunde și ale unei lupte neobosite

Interior din casa memorială Dinu Lipatti



*Recitalul extraordinar omagial
susținut de Fabiani Gabriel Andrei Prcsina*

cu destinul. Moștenirea sa rămâne vie în fiecare notă pe care a așezat-o pe claviatură, iar muzica sa continuă să dăinuie în inimile celor care o ascultă.

Astăzi, memoria lui Dinu Lipatti este păstrată vie prin Casa Memorială Dinu Lipatti, parte din Muzeul Municipiului București. Această casă, situată pe Bulevardul Lascăr Catargiu nr. 12, este locul în care se creează o conexiune emoțională între generațiile de astăzi și geniul muzical al lui Lipatti. Spațiul servește ca loc de întâlnire pentru iubitorii de muzică, găzduind recitaluri și evenimente culturale care perpetuează spiritul artistic al celui care a fost una dintre cele mai luminoase figuri ale pianului românesc.

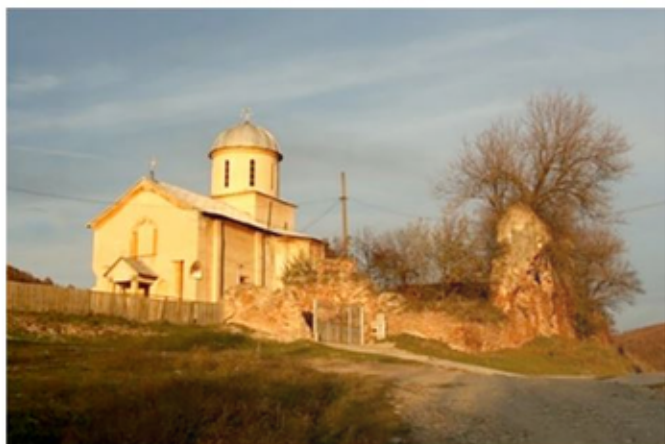
Printre evenimentele deja găzduite de Casa Dinu Lipatti, de când face parte din Muzeul Municipiului București, menționăm Recitalul extraordinar omagial care a marcat 74 de ani de la ultimul concert al marelui pianist Dinu Lipatti (16 septembrie 1950, Besançon), susținut de pianistul Fabiani Gabriel Andrei Prcsina, în data de 15 septembrie 2024, Recitalul „Tinere Talente”, organizat cu sprijinul Fundației Regale Margareta a României, cu ocazia Zilelor Bucureștiului, în 20 septembrie 2024, susținut de Iuliana Ioana (soprană), Olga Florea (soprană), Daniel Dumitrașcu (pian) – studenți la Universitatea Națională de Muzică București –, Spectacolul de muzică și poezie „Trăiri și iubiri – O poveste de dragoste” pe versurile poetului Paul Cișmigiu și improvizații pe teme de John Cage, din 5 octombrie 2024, cu actorii Alexandra Velnicu & George Ioan Hodor și Maria Chifu la fagot, precum și concertele de muzică clasică, parte din stagiunea „Remember Enescu”, realizate în parteneriat cu Fundația Remember Enescu. ■

MĂNĂSTIREA VIEROȘI, UN VECHI MONUMENT ISTORIC

SABINA DUMITRU

Monument evocator pentru istoria națională, Mănăstirea Vieroși, aflată în cartierul Făgetu, fost sat Vieroși, din orașul Mioveni, județul Argeș, a fost întemeiată la sfârșitul secolului al XVI-lea, respectiv între anii 1571 – 1573, de marele vornic Ivașcu Goleșcu și vel clucerul

Albu Goleșcu, fiul lui Radu Furcovici și ai jupânei Caplea, menționați în pomelnice. Întregul ansamblu mănăstiresc, alcătuit din biserică, biserica din cimitir, clopotniță, stăreție, chilii și zidul de incintă, a fost restaurat de marele vistiier Stroe Leurdeanu, un urmaș al boierilor din Golești, cum reiese din pisanie: „Această sfântă și dumnezeiască mănăstire, ce se cheama Verășu, care iaste hramul Ducerea în biserică a Maica Precistii, fost-au zidită din temelia ei de jupan Ivașcu Goleșcu ce au fost vornic mare în zilele lui Alexandru Vodă cel Bătrân, la leatul 7081. Iar, eu, Stroe vel vistiier de Leurdeni, dempreună cu jupâneasa mea Vișa, văzând-o veche și stricăță pân multe locuri, reînnoit-o-am cum am putut și cu ce ne-au dat Dumnezeu îndemână îndemn, de am dres și noi, am adaos, adecă cu ziduri și zugrăveala bisericeii cu moșii, râvnind pohtind întru toată inima noastră a ne chema ctitori ai acestei sfinte mănăstiri pentru pomana noastră și a părinților și a tot neamului nostru. Și acestea toate le-am auzit în zilele răposatului Matei Voevod, la leatu 7153 [1645]”.



Mănăstirea Vieroși devenise, în acea perioadă, un loc strategic. După cum a scris călătorul sirian Paul de Alep, „nu este decât un singur drum până la ea, care poate fi străbătut fie călare, fie cu trăsura; și când se dă vreo alarmă în ținutul înconjurător, locuitorii fug cu familiile lor în locul acesta și stau ascunși”.

ÎNTR-O DESĂVÂRȘITĂ RUINĂ

Puternic afectată de cutremurul din 1802, biserica a avut mult de suferit, fiind dărmată până la pământ. Lucrările de refacere au fost începute de egumenul Partenie Nica Buligeanu și continuate de vlădica Samuil Sinadon Tărtășescul, care a re-

construit-o din temelie – etapă semnalată prin inscripția de pe mormântul din pronaos: „Biserica cea veche, de mulțimea anilor dărapănându-să, s-au ridicat aceasta precum să vede de Samuil Tărtășescul, arhimandritul mitropoliei și năstavnicul acestei mănăstiri, la leat 1834“.

Următorul cutremur, cel din 1838, a avariat din nou biserica „reînnoită“, a cărei refacere a fost finalizată la 13 septembrie 1854. Refacerile din temelie i-au schimbat complet înfățișarea, astfel că noua ei imagine nu mai păstrează nimic din arhitectura vechiului lăcaș sfânt.

Un dezastruos incendiu a lovit din nou ansamblul mănăstiresc în 1862; imaginea ei, în 1885, relatată de istoricul Grigore Tocilescu, avea să fie astfel: „Afară de biserică, care se află în bună stare, casele din prejur sunt într-o desăvârșită ruină...“. Cărturarul Nicolae Iorga constata, la începutul secolului al XX-lea, că „monumentul se află într-un hal jalnic“.

La 4 martie 1977, mănăstirea a fost din nou grav afectată de cutremur. Consolidarea acesteia s-a făcut prin osârdia preotului de vrednică pomenire Constantin Lupășcu.

Aspectul exterior al monumentului s-a particularizat prin decorații neoclasece, sugerate de coloanele care încadrează accesul și de pilaștrii de pe zidurile laterale. Din punct de vedere arhitectural, la trapeza mănăstirii s-a folosit boltirea cu nervuri de cărămidă, procedeu întâlnit în Țara Românească doar la trapeza Mănăstirii Argeșului. Biserica are un plan în formă de cruce, cu absidele semicirculare în interior și poligonale în exterior, cu un pridvor deschis subdimensionat, sprijinit pe stâlpi de secțiune pătrată. Aspectul exterior este trilobat în stil bizantin, decorat neoclasic, de o parte și de alta a intrării



*Biserica mănăstirii
(fotografiile din primele două pagini și prima
din a treia pagină sunt preluate de pe
www.trecator.ro)*

având două coloane cilindrice din piatră împodobite cu motive florale. Pictura din interior este în parte cea originală.

Biserica are două clopote. Cel mare poartă o inscripție cu slove chirilice din anul 7156 (1648), din care reiese comanditarul: jupân Stroe vel vistier din Leordeni, clopotul fiind lucrat în cetate la Târgoviște. Cel mic poartă o inscripție cu caractere gotice.

Pe pardoseala bisericii se găsesc nouă pietre funerare cu inscripții slavone și române. O perioadă, aici s-a aflat cea mai veche dintre lespezile de mormânt voievodale cunoscute în România, piatra de mormânt a lui Nicolae Alexandru (1352 – 1364). Din motive necunoscute, lespezea a dispărut de la Mănăstirea Negru

*Stema Mitropoliei
Ungrovlahiei
din nișa
din exterior*



Vodă din Câmpulung, fie în vremea lucrărilor din 1819 –

1831, fie în urma secularizării averilor mănăstirești din 1863. A fost regăsită în naosul bisericii din Vieroși la 14 martie 1883 de D. Butculescu, descoperire asumată și de Grigore Tocilescu în 1887, și ulterior înapoiată.

Ruinele vechii biserici...



MORMINTELE CTITORILOR, PROFANATE

Biserica adăpostește și piatra tombală a lui Albu Goleșcu (Leurdeanu, 1574), decorată cu reprezentarea ecvestră în relief plat a acestuia, înfățișat călare pe un cal ager, cu un buzdugan în mână. Aici se



... din alt unghi

află și piatra funerară a soției sale, Iliana (1577), cea a lui Udrea logofătului Nicula (1633), a egumenului Ioasaf (1702) și a Stanei din Brâncoveni. Acestea marchează trecerea de la ornamentica geometrică la cea predominant florală în decorarea lespezilor funerare din Țara Românească.

Inscripția de la proscomidie precizează perioada și numele zugravilor care și-au adus contribuția la realizarea picturii: „Zugravi: Voicu, Petre, Gheorghe. S-au început iunie 8 și au luat bunsfârșit septemvre 13, leat 1834“.

În pronaos, există un tablou votiv care îi reprezintă pe cei doi frați Golești: Ivașcu și Albu. Mai există două tablouri murale în care sunt reprezentați domnitorii Grigore Dimitrie Ghica (1822 – 1828) și Alexandru Dimitrie Ghica (1834 – 1842). În nișele din exteriorul bisericii apar pictate stemele Țării Românești și Mitropoliei Ungrovlahiei.

La Vieroși mai există o capelă de cimitir cu hramul Adormirea Maicii Domnului, construită în arhitectura și stilul epocii, prin stăruința egumenului Samuil Tărtășescul, după 1834. În structura sa s-au folosit materiale recuperate din vechea biserică a Goleștilor, cum sunt și cele două coloane



Stroe Leurdeanu,
reproducere
de secol XIX după o frescă
din Biserica Leurdeni



Interiorul capelei ruinate

cilindrice din piatră cu baza și capitelul sculptate. Această capelă a fost refăcută integral în 1937, însă în prezent zidurile sunt crăpate și ruinate.

Săpăturile arheologice efectuate în interiorul bisericii au scos la iveală o multitudine de oase umane deranjate, inclusiv șase crani provenite

*Lespedea de mormânt
a lui Nicolae Alexandru,
însoțită de o inscripție
modernă,
la Mănăstirea
Negru Vodă
din Câmpulung*



de la înhumările din biserică, de unde reiese că în trecut s-a umblat la mormintele ctitorilor.

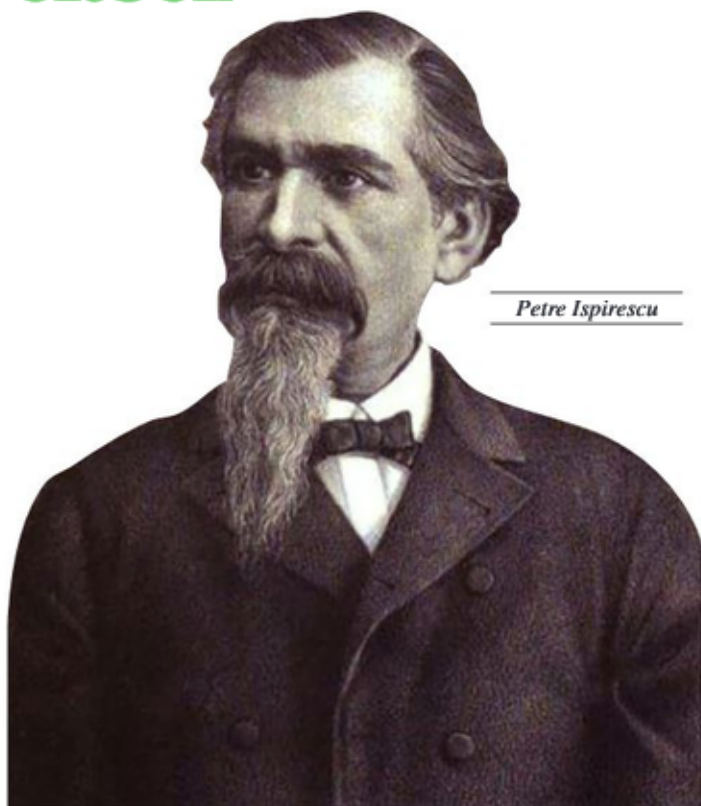
Fiind una dintre cele mai vechi mănăstiri din Țara Românească, a reținut atenția istoricilor, arheologilor, arhiviștilor și fotografilor. De-a lungul vremii a fost vizitată de mari personalități ale culturii române, care au contribuit la cunoașterea unor aspecte istorice legate de această veche mănăstire muntenească: Nicolae Iorga, Grigore Tocilescu, Stoica Nicolaescu, Petre-Vasilie Năsturel și Elie Nicolaescu. Actualmente, biserica mănăstirii și ruinele ansamblului sunt cuprinse în lista monumentelor istorice din județul Argeș.

După o lungă perioadă de dispariție a vieții monahale, dată de secularizarea averilor mănăstirești de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, când a devenit biserică de mir, Mănăstirea Vieroși a fost reînființată în anul 1998, cu obște de călugări. ■

UN RITUAL CU ORIGINI MEDIEVALE FRĂȚIA DE CRUCE

Dr. GEORGETA ROȘU

Unul dintre cei mai mari culegători de folclor și povestitori români, Petre Ispirescu, ne-a lăsat o mărturie inedită despre frații de cruce. Greuceanu, eroul basmului cu același nume, „luă cu dânsul pe fratele său și merse, merse, merse cale lungă, până ce ajunse la Faurul Pământului, cu care era frate de cruce“, pentru a aduce pe Cer soarele și luna furate de zmei.



Petre Ispirescu

Frația de cruce este socotită una dintre instituțiile medievale la români. Fratele de cruce devenea cel mai bun prieten, trebuia să fie loial unuia altuia, adesea să-și riște viața unul pentru celălalt. Această legătură se consolida prin jurământ și dura până la moarte. Fratele de cruce se mai numea fârtat, tovarăș, ortac și este înțeles de etnologi ca legătura de rudenie spirituală, voluntară, între persoane, consfințită printr-un jurământ, amestec de sânge, în viață și în moarte.

Adelphopoiesis fraternitas urata era ceremonia care se practica în unele biserici creștine (în Europa până în epoca modernă). Două persoane, doi tineri, două fete sau o fată și un băiat, deveneau frați sau

surate în timpul unei ceremonii, în fața altarului, ținând în mâini o cruce și *Sfânta Scriptură*. Cel mai tânăr stătea în stânga altarului, iar celălalt în dreapta. Apoi, rosteau rugăciuni pentru ca între ei să fie bună înțelegere, prietenie, respect și putere de sacrificiu la nevoie.

În condițiile economiei închise a satului tradițional, frația era o cale importantă de înțajutorare la muncile câmpului, în gospodărie sau la ridicarea unei case. În încheierea ceremoniei se rostea *Tatăl nostru*, primeau Sfânta împărtășanie și se citea din *Troparion*: „Doamne privește din Cer și vezi“, cuvinte care simbolizau puterea legăturii făcute în fața lui Dumnezeu.



*Martirii creștini Serghie și Vah
au fost uniți prin adelphopoiesis fraternitas urata
(Muzeul Național de Arte Hanenko, Kiev)*

Ceremonialul încheiat între două fete se numea însurărit și se petrecea în dimineața zilei de Dragobete. Acestea își zgăriau la încheietura mâinii semnul crucii, își suprapuneau mâinile și astfel își uneau sângele. Urmau îmbrățișările și rostirea legământului sfânt de a rămâne surate până la moarte. Frații sau suratele de cruce se ajutau unul pe altul toată viața, se sfătuiau în situațiile grele, se ajutau în momentele importante – nuntă, naștere, înmormântare –, nu se bărfeau între ei. În cazul frăției dintre un băiat și o fată nu se puteau căsători între ei. Erau socoțiți frate și soră de colectivitate. În satele din Muntenia se încheiau frății de cruce și atunci când se întâmpla ca într-o familie să moară mai mulți copii. Cel rămas în viață „se prindea” frate de cruce cu un alt copil sau tânăr, dintr-o familie care „avea noroc de copii, căreia îi trăiesc toți copiii”. Ritualul se petrecea la mormânt. După coborârea sicriului, fratele (sau sora) cobora și stătea în picioare pe el, iar cel cu care se înfrățea se apleca, îi întindea mâna și îl scotea deasupra. Se așezau apoi față-n față, ținând în mână un colac. După ce-l rupeau în două lua fiecare o

bucată, se îmbrățișau și erau socoțiți ca fiind din acel moment frați de cruce, fiind cunoscuți și de colectivitate ca atare (A. Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*).

Un alt moment prielnic pentru „legarea” unei frății de cruce era sărbătoarea Sf. Toader. În această zi, tinerii se puteau prinde frați de cruce (fărtați), iar fetele, surori de cruce (surate). Instituția frăției fiind foarte importantă în satul tradițional, în memoria colectivă, frații de cruce erau adesea mai importanți decât cei biologici. Secretele pe care le împărtășeau erau ținute până la moarte. Dacă unul dintre ei deceda, cel rămas participa la înmormântare ca în cazul unei rude apropiate: umbla cu

capul descoperit, ducea, alături de ceilalți bărbați, sicriul pe umeri, dacă rămăneau copii orfani se îngrijea de ei. Aceștia nu se puteau căsători însă cu copiii lui. De Sân-Toader (care se sărbătorește de obicei în prima zi de început a Postului Mare) „prinderea” ca frați se făcea ținând în mână pâine și sare, rostind împreună jurământul: „Eu ți-oi fi frate./ Până la moarte; M-oi lăsa de pâine./ Și de sare mai bine./ Decât să mă las de tine”. Își strângeau mâinile și astfel frăția era încheiată și recunoscută de colectivitate. În satele din Bihor, în zona Crișului Alb, cei doi frați de cruce se înțepau în deget cu un spin și apoi își uneau sângele ca semn al pecetluirii frăției. La fel procedau fetele din Banat când „se prindeau” surate. În Mureș, frații și suratele de cruce se numeau și veri sau verișoare.

Tinerii care deveniseră frați sau surate de cruce jucau hora în jurul unui pom (simbolul vieții, al renașterii naturii), rostind strigături: „Frate, frate./ Până când mi-oi fi tu frate?”

Alții răspundeau: „Ți-oi fi frate./ Pân’ la moarte!”. Frații de cruce schimbau între ei niște colăcei, numiți brăduleți, pe care apoi îi puneau pe ramurile

Frăția de cruce, un ritual încă prezent în România



pomilor roditori. Interesante sunt simbolurile prezente în această ipostază a ritualului – grâul, prin colaci, simbolizează viața, prosperitatea, reînvierea și perpetuarea naturii. Pomii plini de roade, în care se puneau colăceii, și bradul reprezentau revenirea la viață odată cu primăvara. Urma scuturarea pomilor, iar colăceii care cădeau erau luați de copii.

Frăția de cruce s-a practicat atât în Moldova cât și în Muntenia, Banat, Transilvania. În satele din Banat se făceau frați de cruce când un tânăr care nu-și împlinise viața murea. Prietenul cel mai bun își lega, simbolic, mâna dreaptă de cea stângă a celui decedat (cu un lăntșor cu lacăt). După slujba de înmormântare arunca obiectele cât mai departe de el, rostind cuvinte pentru propria protecție: „Să ajute Sf. Maria ca fratele mort să fie îndrumat undeva, departe de cel viu“ (S.F.I. Marian, *Trilogia vieții*). Tot în Banat, ritualul se practica la o săptămână după Paște, de Duminica Tomii, și poartă numele de Mătcălu. Tinerii își

provocau mici răni, pentru a sângera, putând astfel să-și unească sângele, devenind frați de cruce. Purtau în mâini crenguțe de măr înflorit, schimbau daruri între ei, ouă roșii, colăcei, vin roșu, simbolul sângelui, dar și al împărtășaniei. Fiecare ia sare în mână (simbolul prosperității, al sporului casei), gustă unul de la altul și rostesc de trei ori jurământul de a rămâne frați până la moarte. În satele din Valea Jiului, la populația de momârlani, frăția de sânge s-a practicat foarte activ și în secolul XX.

Biserica Ortodoxă îl consideră un ritual păgân. Deși adesea a fost asociată cu homosexualitatea și cu mișcarea legionară, instituția frăției de cruce în satul tradițional are rădăcini medievale și are la bază un fundament juridic străvechi (I. Chelcea, *Cu privire la hrana rituală a poporului român*, vol. 1), un cod al onoarei și al devotamentului reciproc, al întrajutorării, cod înscris în conduita morală a colectivității. Înțelepciunea și imaginarul popular au păstrat esența frăției de cruce în câteva cuvinte: „Adevărul și dreptatea sunt frați de cruce“. ■

O BIOGRAFIE SUB VREMI

(Urmare din p. 46)

Un decret al Guvernului Petru Groza, din 1945, prevedea că studenții care nu putuseră să-și finalizeze studiile (examele de licență) din cauza războiului, o puteau face. În baza acestui decret, Lenin Mănescu și-a dat examenele și licența în economie la Academia Comercială. Prof. D.R. Ioanițescu, titularul catedrei de Organizarea Muncii la această Academie, i-a reînnoit propunerea de a deveni asistent al său pentru seminarul „Politici ale muncii în lumea contemporană“. Lenin Mănescu a comunicat profesorului că, deocamdată, nu poate accepta propunerea.

După constituirea P.M.R. (februarie 1948), conducerea a decis verificarea tuturor mem-

brilor săi în toate organizațiile din țară, pentru a elimina pe unii dintre cei intrați în număr mare în P.C.R. după 1944, între care se numărau și legionari, precum și pe foștii membri ai P.S.D., al căror trecut și convingeri comuniste nu erau considerate sigure.

În septembrie 1949, la Ploiești, au început verificările de o comisie special constituită în acest scop. Dumitru Petrescu, ales membru al C.C. al P.M.R. și apoi chiar în Biroul Politic, era șeful Comisiei de la Ploiești. El a cerut să fie chemat de urgență la comisie Lenin Mănescu, fără să i se spună pentru ce. În fața comisiei, Dumitru Petrescu a reluat acuzația din 1945 de trădare pe front. Membrii comisiei, neștiutori sau obedienți și fricoși, au susținut decizia lui

D. Petrescu de excludere a lui Lenin Mănescu din P.M.R. și de a-și schimba numele de Lenin. Acesta a devenit Gheorghe Mănescu. Și-a pierdut și serviciul, își amintește Bujor Mănescu.

În anul 1956, Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al P.M.R., a considerat oportun să reabiliteze pe unii dintre vechii luptători socialiști. Gheorghe (Lenin) Mănescu a fost și el reabilitat și și-a recăpătat toate drepturile: gradul de ofițer, de veteran de război decorat cu „Virtutea Militară“. A fost încadrat în Direcția Centrală de Statistică și apoi ca director al Direcției farmaceutice din Ministerul Sănătății și reprezentant al României la Organizația Mondială a Sănătății. A murit în 1991. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ



● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNILOR: COLECȚIA EUDOXIU HURMUZAKI. SERIA A 3-A, VOLUMUL X: RAPOARTE DIPLOMATICE RUSE DIN ROMÂNIA (1909 – 1911)** (Editor coordonator **Flavius Solomon**. Editori: **Andrei Cușco, Alexandr Stâkalin**)

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2024, 545 pp.



● **Macrina Oproiu – CASTELUL PELIȘOR: REȘEDINȚA PRINCİARĂ ȘI REGALĂ (1903 – 1948)** (Prefață de **Sorin Liviu Damean**)

Editura Corint, București, 2024, 429 pp.



● **Adrian Stroea – ARTILERIA ROMÂNĂ ÎN RĂZBOIUL NEATĂRNĂRII (1877 – 1878)**

Editura Militară, București, 2024, 292 pp.



● **Robert R. Denndorf – PE URMELE VIZITATORILOR SCANDINAVIAI MOLDOVEI: SUITA REGELUI CAROL AL XII-LEA (1709 – 1714)**

Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2024, 347 pp.



● **ORDINE, MEDALII ȘI PLACHETE DIN PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL COTROCENI** (Catalog elaborat de **Ioana Drăgulin**)

Editura Muzeul Național Cotroceni, București, 2024, 174 pp.



● **„NICI UN ATENTAT!": ORGANIZAREA ANTITERORISMULUI ÎN ROMÂNIA (1948 – 1989)** (Editori: **Florian Banu și Luminița Banu**)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2024, 561 pp.



● **Lavinia Betea (coord.), Ana Benghia, Benedict Benghia, Cornel Ienășescu, Georgeta Pascu, Dimitrie Radu – ÎNVĂȚĂTORII: AUTOPORTRETUL UNEI GENERAȚII**

Editura Corint, București, 2025, 381 pp.



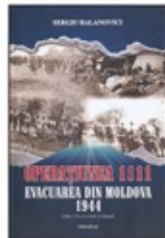
● **ISTORIE, GEOPOLITICĂ ȘI SPIRITUALITATE ROMÂNEASCĂ LA MAREA NEAGRĂ: LUCRĂRILE CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE (SFÂNTA MĂNĂSTIRE DERVENT, 12 – 14 AUGUST 2021)** (Volum îngrijit de **Marian Zidaru, Andrei Tudor, Stoica Lascu**)

Editura Etnologică, București, 2024, 499 pp.



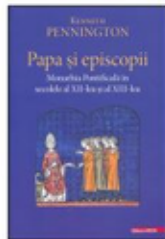
● **LEBĂDA NEAGRĂ DE PE BOSFOR: ROMÂNIA, UN PAȘALÂC VIRTUAL** (Coordonator **Romeo Couți**)

Editura Creator, Brașov, 2024, 387 pp.



● **Sergiu Balanovici – OPERAȚIUNEA 1111: EVACUAREA DIN MOLDOVA, 1944. EDIȚIA A II-A, REVIZUITĂ ȘI ADĂUGITĂ**

Editura PROSPEXI, Dorohoi, 2024, 261 pp.



● **Kenneth Pennington – PAPA ȘI EPISCOPII: MONARHIA PONTIFICALĂ ÎN SECOLELE AL XII-LEA ȘI AL XIII-LEA** (Traducere și glosar de termeni de **Cătălin Rusu și Tudor Ștefănescu**. Cu o postfață scrisă de **Șerban Turcuș**)

Editura Mega, Cluj-Napoca, 2023, 262 pp.



● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE** (Anul XXVII, nr. 4(106)/2024, 64 pp.)

„MARTIPANUL“ MOLDOVENESC

26 aprilie 1710. Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, un tânăr locotenent în armata regelui suedez Carol al XII-lea (Magazin istoric, nr. 12/1969, 9/1983, 2/2001) sosește alături de camarazii săi în Moldova. Fugăriți de ruși, transilvăneni și polonezi, oștenii își găsesc salvarea mulțumită unor haiduci din Carpații Orientali. Când reușesc să ajungă în Moldova, sunt sleiți de puteri și flămânzi. Descoperă în munți „cel mai minunat izvor de apă minerală“ (consemnează von Weismantel în jurnal), care însă îi înfometează și mai tare. Dau de locuitori, dar nu găsesc pâinea dorită. De foame sau neștiință, cumpără cu bani mulți un aliment nemaîntâlnit, pe care îl mănâncă „[ca și cum ar fi fost] marțipan“: mămăliga de mei.

Locotenentul von Weismantel și camarazii săi pribegiseră de aproape un an de zile. Staționați în Polonia, în sprijinul pretendentului filo-suedez la tron, vestea înfrângerii regelui Carol al XII-lea la Poltava (8 iulie 1709) îi pune pe fugă. Inițial, comandantul Iosif Potocki cere ajutorul principelui Transilvaniei, Francisc Rákóczi al II-lea. Acesta însă, aflat în război cu Habsburgii (Magazin istoric, nr. 12/1973, 3/1976), încearcă să îi coopteze pe suedezi cu forța. Îi manevrează în calea armatelor habsburgice, amenințându-i că, dacă nu luptă, îi vor preda rușilor. Suedezii reușesc să scape din încercuire, însă sunt urmăriți îndeaproape de adversari și hăituiți de tâlhari. Auzind vestea că regele Carol trăiește și se află cu resturile armatei sale la



Iosif Potocki...

Tighina (Magazin istoric, nr. 7/1970, 7/2003, 5 – 6/2020, 5/2024), Potocki își îndreaptă trupele rămase spre Moldova.

Odată ce și-au potolit foamea, suedezii își continuă fuga prin codrii din nordul Moldovei. Peste câteva zile, își dau seama că adversarii nu au trecut granița și că se află într-o „țară mai bună“, după cum o descrie inițial von Weismantel.

Ajunși în Botoșani, reușesc să obțină merinde de tot felul. Renunță atunci la mămăliga de mei, care li se pare „înepătoare și lipsită de gust“, regretă și prețul pe care l-au plătit în prima zi. Se minunează în schimb că reușesc să cumpere ieftin pâine bună, vin, rachie, mied și chiar și carne. Nu mai au nici grija hrănirii cailor, câmpiile sunt îmbrăcate cu „iarba cea mai frumoasă“.

Suedezii își continuă drumul spre Iași și campează la trei mii de distanță, unde reușesc să cumpere alimente și mai variate. Von Weismantel se minunează cel mai mult de muzica lăutarilor țigani, ce cântă „așa de frumos“. Reține și consemnează un vers ce i-a plăcut: „Brânză, brânză cu mălai, Bade Nicolai“. Peste câteva săptămâni, aflați cu tabăra în apropierea unei păduri, într-un loc „atât de plăcut, încât nu s-ar fi putut găsi unul mai bun“, suedezii se ospătează cu fructe: cireșe, mere, prune, pere și „tot felul“ de altele.

Peste ani de zile, von Weismantel își completează jurnalul cu o descriere mai structurată a Moldovei. Și după atâta timp, mâncarea bună și frumusețea locului sunt principalele sale amintiri, ocupând primul capitol al descrierii. În păduri, „comoara de poame și fructe ce cresc în ele nu poate fi nici socotită cu mintea și nici secată vreodată“. Pomii fructiferi sunt „cei mai frumoși“, pepenii „cei mai buni“, iar vinul este nemaipomenit de ieftin. Invocând pasajul biblic despre Canaan, spune despre Moldova: „într-adevăr, prin ea curge lapte și miere“. Aduugă ulterior, în marginea textului: „și vin“.

A. O.

... și Francisc Rákóczi al II-lea, portrete de pictorul ungur Ádám Mányoki



Călăreți ai lui Francisc Rákóczi al II-lea în timpul unui raid, gravură de Georg Philipp Rugendas cel Bătrân



Între proiectele pentru acest an ale Institutului Național al Patrimoniului se numără și aniversarea a 100 de ani de la înființarea Patriarhiei Române (Magazin istoric, nr. 3/2025). El este destinat să omagieze acest moment important din istoria noastră.

1925

RIDICAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA RANG DE PATRIARHIE

Arhimandrit **POLICARP CHIȚULESCU**
(Directorul Bibliotecii Sfântului Sinod)

Sacrificiul eroilor români săvârșit în Primul Război Mondial a făcut posibilă unirea românilor sub un singur sceptru și într-un singur suflet. Trupul țării a fost întregit la 1 decembrie 1918 prin memorabilul act care consfințea unirea cu România a Transilvaniei și a celorlalte provincii din nord-vest, în timp ce Basarabia și Bucovina deja făceau parte din România, după hotărârile de la 27 martie și 28 noiembrie 1918.



Miron Cristea, episcop al Caransebeșului, ascultă Declarația de Unire citită de Iuliu Hossu la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia...

După Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, etapa firească următoare era „unificarea bisericească” sub conducerea unui unic for superior: Sfântul Sinod. Biserica Ortodoxă Română avea nevoie ca misiunea și spiritualitatea creștină să îmbrace o altă haină, să își organizeze viața lăuntrică într-o mai mare autonomie față de stat și mai ales să își eficientizeze organismele administrative interne de funcționare.

UN PAS NECESAR

Unificarea bisericească a intrat, la doar câteva luni după Marea Unire, în atenția ierarhilor din Transilvania (întruniți în consfătuire la Sibiu, la 23 aprilie 1919), apoi a Sfântului Sinod de la București (întrunit la Mănăstirea Sinaia, în perioada 12 – 25 iunie 1919). Cu acest prilej a fost evidențiată necesitatea introducerii în România Mare a unei organizări

bisericești autonome pe baze constituționale, cu chemarea ierarhilor din toate provinciile în Sfântul Sinod, ca membri de drept istoric și canonic. Hotărârea a fost aprobată în unanimitate de ierarhii provinciilor istorice românești la 30 decembrie 1919. În ziua următoare, la 31 decembrie 1919, episcopul Caransebeșului, Miron Cristea, a fost ales Mitropolit primat (în scaunul vacant încă de la 1 ianuarie 1919) și investit la 1 ianuarie 1920. El era un simbol al unirii fraților transilvăneni cu România, ca unul ce fusese un participant implicat direct în Adunarea de la Alba Iulia, desfășurată la 1 Decembrie 1918.

După unificarea bisericească a provinciilor românești, între ierarhii, clerul și intelectualii români din România Mare s-a născut ideea de a se face un necesar pas înainte, acela ca Biserica Ortodoxă Română să fie ridicată la rangul de Patriarhie.

Primul care a ridicat problema a fost preotul academician Gheorghe Ciuhandu (1875 – 1947), renumit istoric, militant unionist, consilier eparhial la Arad, președinte al Asociației Clerului „Andrei Șaguna” din Transilvania. Lui i s-a alăturat savantul Nicolae Iorga, care arăta că, după Constituția din 1923, „Biserica noastră Ortodoxă Română era dominantă și, pe temeiuri logice, istorice și canonice, aceasta putea și trebuia să fie înălțată la rangul de Patriarhie autocefală”. Inițiativa a fost adusă în plenul Sfântului Sinod de mitropolitul Pimen al Moldovei și semnată de toți ierarhii provinciilor românești, la 4 decembrie 1924.

În ședința din 4 februarie 1925, desfășurată în sala sino-



.... și într-o imagine din vremea când era deja Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

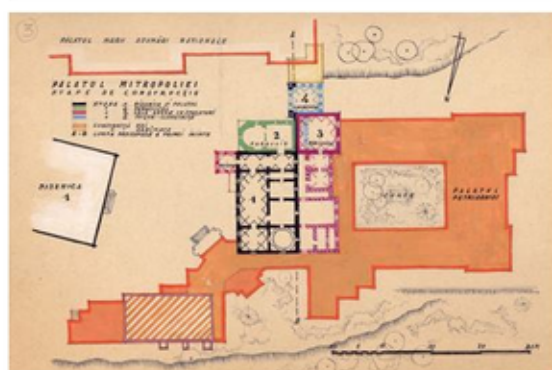
dală din Palatul Sfântului Sinod de la Mănăstirea Antim, Sfântul Sinod, constatând „vechimea creștinismului românesc și că România era o țară care număra 14 milioane de credincioși, cu o unică Biserică Ortodoxă organizată în cinci mitropolii și 14 episcopii, pentru a i se da acestei Biserici o nouă situație legală și canonică în rândul celorlalte Patriarhii Ortodoxe din Răsărit, în unanimitate și cu însuflețire”, a hotărât: „a. Se înființează în Țara Românească [România – n.n.] pentru Biserica Ortodoxă Autocefală Română demnitatea de PATRIARH; b. Arhiepiscopul și Mitropolitul Ungrovlahiei se ridică în calitate sa de Primat al României la rangul de PATRIARH; c. Înaltpreasfințitul D.D. Miron, actualul Arhiepiscop și Mitropolit, devine, în calitate sa de Primat al României, PATRIARH al Bisericii Ortodoxe Române; d. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române se va bucura de toate drepturile recunoscu-

Ion I.C. Brătianu

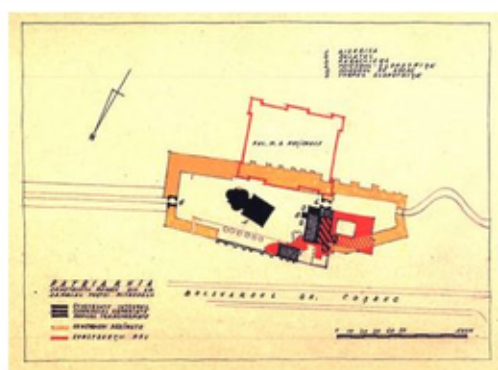
te de Sf. Canoane și legile țării; e. Hotărârea aceasta va fi înaintată Onor. Guvern spre legiferare printr-o lege specială și sancționată de M.S. regele; f. Alegerea, confirmarea și investirea viitorilor patriarhi se va face potrivit unei legi speciale; g. Nu vor putea fi eligibili la demnitatea de Patriarh decât Mitropoliții și Episcopii în funcțiune ai Sfintei noastre Biserici; h. Se va comunica această hotărâre și tuturor celorlalte Biserici Ortodoxe surori de Răsărit; i. Se delegă o Comisie specială alcătuită din Î.P.S. Mitropolit Nectarie (al Bucovinei) și P.P.S.S. Episcopi Vartolomeu al Râmnicului Nou-Șeverin și Lucian al Romanului, care să întocmească actul de notificare ce se va face celorlalte Biserici Ortodoxe surori și care se va înscrie în Condica sfântă”.

În aceeași ședință din 4 februarie 1925, Mitropolitul primat Miron Cristea, acum înălțat la rangul de Patriarh, a luat cuvântul și a mulțumit, arătând că prestigiul dobândit prin această hotărâre trece asupra Sfântului Sinod și credincioșilor Bisericii. Tot atunci, a ridicat problema





Etapele de construcție ale Palatului Mitropoliei:
1. Biserica și Palatul; 2. Paraclisul;
3. Sala anexă cu stucaturi; 4. Foișorul – clopotniță



Construcții rămase din ansamblul fostei Mitropolii:
Biserica, Palatul, Paraclisul, Foișorul – clopotniță,
Foișorul de acces și Turnul clopotniță

înălțării unei mărețe „Catedrale a Mântuirii Neamului“.

ADOPTAREA CADRULUI LEGISLATIV

La 12 februarie 1925, la Senat, aflat atunci sub președinția lui Mihail Pherekyde, în prezența lui Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, și a altor membri ai Guvernului, Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor și Artelor, a citit mesajul regelui Ferdinand (datat 11 februarie), care înainta spre deliberare „Proiectul de lege pentru ridicarea Scaunului Mitropolitan al Ungrovlahiei

la rangul de Scaun Patriarhal“. Alexandru Lapedatu a citit Expunerea de motive a proiectului de lege în discuție. Au luat cuvântul senatori din toate partidele și provinciile românești, iar proiectul a fost adoptat. La final, și-au exprimat susținerea cu entuziasm Ion I.C. Brătianu și președintele Senatului. Fiind de față ca senator de drept, Patriarhul Miron Cristea a mulțumit tuturor pentru „acest act de cinstire a Bisericii Ortodoxe Române strămoșești“.

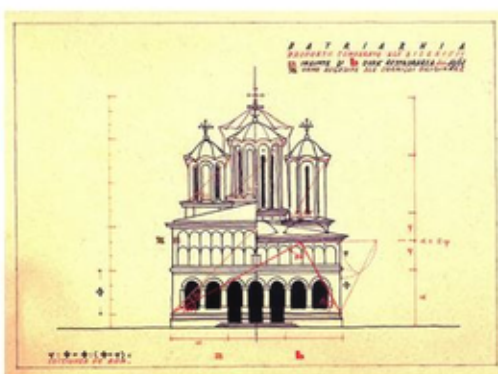
În ziua următoare, la Senat, ca senator de drept, mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, a formulat către Sf. Sinod, al

cărui președinte era, propunerea privind ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie. El absentase de la ședința Sf. Sinod din 4 februarie fiind bolnav, motiv pentru care își transmitea mesajul în mod solemn, la Senat. La 17 februarie, Adunarea Deputaților, sub președinția lui M.G. Orleanu, a votat legea privind ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie. Au cuvântat Petre Gârboviceanu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, preotul Ioan Lupaș ș.a. Peste șase zile, regele Ferdinand a sancționat „Legea pentru ridicarea Scaunului Arhiepiscopal și Mitropolitan

Mitropolia într-o imagine de epocă



Proporții comparate ale Bisericii Patriarhiei înainte și după restaurarea din 1961. Au fost regăsite urme ale cornișei originare



*Mitropolitul Moldovei,
Pimen Georgescu*

al Ungrovlahiei, ca Primat al României, la rangul de Scaun Patriarhal". Documentul a fost semnat de regele Ferdinand I, de ministrul Cultelor și Artelor, Alexandru Lapedatu, și de ministrul Justiției, George Gh. Mărzescu.

Legea a fost publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 44, miercuri, 25 februarie 1925. În momentul aprobării legii înființării Patriarhiei Române, regele



Ortodoxe Surori prin care se comunică ridicarea Bisericii

Ferdinand avea o problemă gravă de sănătate. Acest lucru l-ar fi împiedicat să participe la festivitățile care urmau, motiv pentru care investitura și întronizarea Patriarhului Miron Cristea s-au amânat pentru finele anului 1925.

Demersurile au continuat, astfel că la 12 martie 1925, Sfântul Sinod în frunte cu Patriarhul Miron Cristea a formulat o „Scrisoare irenică către Bisericile

Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie". În acest fel, se aducea la cunoștință Patriarhului ecumenic și tuturor întâistătătorilor ortodocși constituirea legală și pentru totdeauna a Patriarhiei Române, prin consensul unanim al Bisericii Ortodoxe Române și al statului român. La finele lunii, la 28 martie, Sfântul Sinod a aprobat noul Statut de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, care cuprindea acum toate provinciile istorice românești. Tot în aceea zi, proiectul de lege cu același conținut a fost susținut în Senat de Patriarhul Miron Cristea.

Luna mai a venit cu pecetlui-

Legea pentru ridicarea Scaunului Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungrovlahiei, ca Primat al României, la rangul de Scaun Patriarhal:

„Ferdinand I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională

Art. 1. Scaunul Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungrovlahiei se ridică ca Primat al României la rangul de Scaun Patriarhal.

Art. 2. Actualul Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Înaltpreasfințitul D.D. Dr. Miron Cristea, devine, în calitatea sa de Primat al României, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Art. 3. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române se va bucura de toate drepturile recunoscute de sfintele canoane și legile țării. Un regulament special întocmit de Sfântul Sinod va determina mai de aproape aceste drepturi.

Art. 4. Pe viitor, alegerea Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române se va face de un colegiu electoral compus din membrii Adunării, care după legea de organizare a acestei Biserici, va alege pe Arhiepiscopul și Mitropolitul Ungrovlahiei și din membrii de religie ortodoxă ai corpurilor legiuitoare.

Un regulament special întocmit de Ministerul Cultelor, de acord cu Sfântul Sinod și aprobat de Consiliul de Miniștri, va determina modul după care se va săvârși actul alegerii.

Confirmarea alegerii o face, la propunerea

Sfântului Sinod și a Guvernului, Maiestatea Sa regele care va da apoi investitura, potrivit datinelor țării pentru capii Bisericii Ortodoxe Române.

Art. 5. Nu vor putea fi aleși în demnitatea de Patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române decât Mitropoliții și Episcopii în funcțiune ai acestei Biserici.

Această lege s-a votat de Senat în ședința de la 12 februarie anul 1925 și s-a adoptat cu majoritate de 89 de voturi contra 2.

Președinte, Mihail Pherekyide; secretar, pr. Grigore Popescu-Breasta.

Această lege s-a votat de Adunarea Deputaților în ședința de la 17 februarie anul 1925 și s-a adoptat cu unanimitate de 156 voturi.

Președinte M.G. Orleanu; secretar Petre P. Gârboviceanu.

Promulgăm această lege și ordonăm ca să fie investită cu sigiliul Statului și publicată în *Monitorul Oficial*.

Dat în București la 23 februarie 1925.

s.s. FERDINAND

s.s. Ministrul Cultelor

și Artelor, Alexandru Lapedatu;

Ministrul Justiției G. Mărzescu

*Alexandru
Lapedatu*



Nr. 669

rea hotărârilor sinodale privind organizarea Bisericii Ortodoxe Române, în sensul că „Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române” au fost sancționate prin Decretul Regal nr. 1.402. Având în vedere că provinciile

Transilvania, Bucovina și Basarabia unite cu Regatul Român în 1918 făceau parte din diferite (foste) imperii, cu o organizare bisericească specifică, la care aceste Biserici locale țineau în mod tradițional, se impunea o armonizare (realizată prin această Lege) a organismelor bisericești, având în vedere noua demnitate a Bisericii Ortodoxe Române, aceea de Patriarhie.

La 2 iunie 1925, la Hotelul „Boulevard” din Capitală, a avut loc o masă festivă, oferită de „Societatea de studii social-creștine Solidaritatea” în cinstea noului Patriarh Miron Cristea și a ministrului Cultelor Al. Lapedatu, care coordonase proiectul de lege privind „Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române” (numită și legea „Unificării”); această inițiativă legislativă privea, așadar, organizarea unitară a Bisericii din Vechiul Regat și din provinciile alipite

Duminică, 1 noiembrie 1925, a avut loc ceremonia învestiturii la Palatul Regal din București și a instalării în Catedrala Patriarhală a lui Miron Cristea ca întâiul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Totul a fost organizat după un program bine stabilit din timp, care s-a și publicat; un exemplar al acestei broșuri, aparținând Pa-



Palatul Sfântului Sinod de la Mănăstirea Antim, astăzi Biblioteca Sfântului Sinod

triarhului Miron Cristea, legat în piele de Cordoba, se păstrează în Biblioteca Sf. Sinod.

UN MOMENT UNIC

După investitură, noul Patriarh, însoțit de membrii delegațiilor străine, de elita intelectuală și politică românească, sub privirile a zeci de mii de oameni, a pornit în procesiune de la Palatul Regal la Catedrala Patriarhală. Cu prilejul acestei procesiuni a fost expusă întâia oară crucea patriarhală (confectionată din argint, cu efigia Patriarhului Miron și portretul Sf. Mc. Miron) purtată de arhimandritul Teofil Ionescu, de la Catedrala Patriarhală. În după-amiaza aceleiași zile, Societatea Corală „Carmen”, cea mai renumită formație corală din țară, a susținut la Ateneul Român un concert în cinstea întâiului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea. Tot „Carmen” concertase și la încoronarea primilor suverani ai României Mari, în octombrie 1922. La finalul zilei, Patriarhul Miron Cristea a participat la dineul dat în cinstea sa de regele Ferdinand, la Palatul Regal din București. Monarhul și-a exprimat bucuria că „în acea zi memorabilă, întâiul rege al României întregite a consfințit pe întâiul Patriarh al creștinilor

ortodocși din întreaga Românie”.

La finalul lunii decembrie din anul providențial 1925, Regina Maria îi trimitea în dar Patriarhului Miron Cristea, pentru Catedrala Patriarhală, cinci acoperăminte pentru: iconostase, masa de

Tedeum și racla cu moaștele Sf. Dimitrie, brodate bogat cu fir de aur pe mătase roșie, „ca mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru însănătoșirea regelui Ferdinand”.

Marele act al ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie a beneficiat de cea mai mare atenție din partea statului român. Cele mai bune servicii au fost puse în slujba acestui unic moment din viața românească înnoită după Marele Război. România nouă și-a încoronat primii suverani după întregirea teritorială obținută cu atâta cheltuială de vieți omești în 1922. În 1925, aceeași Românie își întroniza primul Patriarh. Să amintim că artistul Costin Petrescu, care a proiectat mantia regelui Ferdinand și coroana reginei Maria, a realizat proiectul mitrei și mantiei Patriarhului Miron Cristea, care au fost țesute în aceeași casă de țesături artistice „Biais Frères” din Paris, ca și pentru regele Ferdinand.

Cel mai bun fotograf al timpului, Iosif Berman, a surprins în imagini spectaculoase întreaga procesiune de la 1 noiembrie.

Acest început a constituit pentru Biserica Ortodoxă Română un imbold nou pentru prezența sa benefică în spiritualitatea și cultura românească. ■

JURNALUL DE CĂLĂTORIE AL NEGUSTORULUI KLEEMANN (1768 – 1770)

ROBERT DENNDORF
(Germania)

Negustorul vienez Nikolaus Ernst Kleemann se afla în anii 1768 – 1770 în drum spre Crimeea cu un transport de marfă. Ne-a lăsat un jurnal al călătoriei – care a avut loc la începutul războiului ruso-otoman din 1768 – 1774 – ilustrat cu desene, gravate apoi de Johann Christoph Berndt cel Bătrân (1707 – 1798). Berndt a fost un gravor, realizator de oglinzi, de globuri cu cerul stelar și de aparate mecanice. Prietenia cu Berndt nu a fost întâmplătoare, întrucât o bună parte din marfa lui Kleemann consta din astfel de produse.



Frontispiciul jurnalului lui Kleemann, ediția Leipzig, 1773

În anul 1771, Editura Ehlenische Buchhandlung din Viena a publicat scrisori imaginare ale lui Kleemann adresate feld-mareșalului austriac conte Rüdiger von Starhemberg (1638 – 1701, comandantul garnizoanei Vienei în timpul marelui asediu din 1683; *Magazin istoric*, nr. 6/2009). Din prefața volumului, aflăm că acestea nu sunt altceva decât o redare a jurnalului de călătorie în forma a 42 de scrisori, o modă a acelor vremuri. Volumul este intitulat: *Călătoria lui Kleemann în Crimeea în scrisori adresate unui prieten*. Kleemann și Starhemberg nu s-au cunoscut, întrucât călătorul s-a născut la 35 de ani după moartea feld-mareșalului.

Ediția nu cuprinde întregul jurnal întrucât, precum scrie în introducere, cenzura vieneză i-a tăiat aproape jumătate din text. În plus, din pricina unei greșeli a zătarului, gravurile au fost puse invers pe placa de tipar. Toate acestea și încurajările unor „binefăcători” pe care nu i-a numit, l-au făcut pe Kleemann să scoată o ediție îmbunătățită, publicată la Leipzig de editorul Johann Paul Krauss (1700 – 1776), în anul 1773.

TOȚI NECUNOSCUȚII I SE PAR ARMENI

Despre biografia lui Kleemann se cunoaște foarte puțin. S-a născut în anul 1736, la Altdorf, lângă Nürnberg,

Germania. A studiat teologia la Nürnberg – unde probabil l-a cunoscut pe Berndt. Scriitorul și juristul austriac Ignaz de Luca (1746 – 1799) a scris că în anul 1776 Kleemann lucra la Praga ca manipulant într-o manufactură de tutun a monarhiei habsburgice. Istoricul și biograful german Johann Georg Meusel (1743 – 1820) menționa că se afla în anul 1786 cu marfă, într-o călătorie în Crimeea. Se pare că în anul 1800 mai era încă în viață, întrucât lexiconul lui Meusel (o listă a autorilor germani decedați între 1750 – 1800) nu-l include.

Kleemann nu s-a întors dintr-o călătorie făcută în Crimeea în anul 1787 și se presupune că a decedat acolo în



*Harta
călătoriei
desenată
de Kleemann
și gravată
de un artist
anonim*

anul 1801, bolnav de tuberculoză. Sunt izvoare care susțin că aceasta a fost a treia călătorie în Crimeea.

El s-a scuzat în prefață pentru felul cum a scris jurnalul, întrucât „sunt negustor, și nu scriitor și am pus preț pe o prezentare clară, și nu romanțată a lucrurilor”. Kleemann nu a reușit întotdeauna să facă deosebire între popoare și a scris uneori despre „națiuni turce”, explicând: „au aceeași fizionomie și îmbrăcăminte și pot fi deosebiți numai după felul cailor”. Termenul „moldoveni” nu-l folosește niciodată, deși o bună parte din drum îl petrece

în teritoriile locuite de aceștia și scrie textual despre Moldova. Este remarcabil cât de des scrie despre armeni. Face referiri la turci, tătari, greci, evrei și valahi, dar lasă impresia că atunci când nu poate încadra o persoană într-una dintre aceste categorii, scrie de armeni.

A pornit la drum, probabil cu o navă nu prea mare, pe Dunăre, de la Viena, la 6 octombrie 1768, la ora 09.00. A făcut escale la: Bratislava, Komárom, Győr, Esztergom, Vác, Buda, Semlin, Tolna, Mohács, Petrovaradin, Belgrad, Orșova, Vidin, Ruse, Silistra, Brăila, Galați, Isaccea, Ismail, Chilia, după care a urmat un traseu pe uscat. Avea la el scrisori de recomandare ale unor „personalități de vază”, mai multe pașapoarte și un firman al Înaltei Porți.

Călătorul a avut doi parteneri de durată pe drum: un tălmăcitor armean pe nume Kyriagos Hazadur, din Chilia sau Crimeea, și un negustor tot armean din Viena, pe nume Hadschi Mussa, care ducea marfă la Istanbul și de care s-a despărțit la Ismail. La bord se aflau temporar și alte persoane: contabilul patronului care l-a trimis în călătorie, pe nume Föhr (a debarcat la Batina, în Croația), doi cađeți austrieci, un nobil ungur, un preot ieșuit care s-a imbar-

cat la Bratislava și mai mulți ucenici meșteșugari (au debarcat la Buda).

Nava, marfa și mijloacele financiare i-au fost puse la dispoziție, cu largi împrumuturi, de un nobil din Viena cu rang de conte, al cărui nume nu-l dă și pe care îl citează *hochgräflichen Herrn Principalens* („înalte conte lord principal” – principal însemnând patron, stăpân, o persoană care însărcinează o altă). Echipajele au fost angajate pe trasee fixe și plătite de Kleemann la Buda, Semlin, Orșova și Ismail. Cu toate aceste cheltuieli și multe altele, călătorul a făcut afaceri bune și a vândut marfa în mare parte în Moldova, la Căușeni, la Tighina și în Crimeea, la Bahcisarai.

De la Viena a ajuns la Bratislava pe vremea și vânt favorabile, după nouă ore de drum, la ora 7 seara. A aprovizionat nava cu alimente și cu alte bunuri necesare. Nu se dormea întotdeauna pe navă și după plecarea din Bratislava pasagerii au înnoptat pe insula Schütt din Slovacia. Excepție a făcut numai Kleemann, care a rămas la bord, poate de grija mărfurilor aflate acolo. Erau probabil de volum redus, dar de valoare mare. Cei doi armeni au gătit pe drum mâncare „turcească”, pe care pasagerii au găsit-o foarte gustoasă.

PE URMELE LUI TRAIAN

Kleemann nu avea la el sume mari de bani, ci numai cât avea nevoie până la următoarea oprire majoră, unde procura din nou bani. Ajuns la Belgrad la 28 octombrie, a notat: „Am ridicat bani, m-am asigurat cu alimente,

*Stampă ce înfățișează un tatar,
gravată de artistul austriac
Franz Assner (1742–1810)*



dar îmi mai lipsesc valahii ca echipaj. Tocmeala cu valahii s-a încheiat cu bine.”

La intrarea pe traseul otoman al Dunării era obligatoriu ca navele străine să aibă la bord un ienicer. Ienicerul Hassan Paşa I-a costat până la Ruse – de unde acesta s-a reîntors la Belgrad –, pe lângă masă, cafea și tutun, 110 de piaștri (monetă otomană de argint), dar Kleemann a fost mulțumit de el.

La trei ore depărtare de Orșova, unde Dunărea era puțin adâncă, a fost sfătuit să nu străbată traseul cu echipajul lui, ci să-i aștepte pe valahii care tocmai pilotaseră o navă otomană prin zonă. Echipajul român s-a dovedit de mare folos la trecerea Porților de Fier, unde Kleemann a descris două insule. În fața insulei mai mari a observat un curent puternic, ce făcea un zgomot de cascadă și nu era navigabil. La limita puterilor umane, echipajul a încercat să schimbe direcția navei care, atrasă de vârtej, se îndrepta cu repeziciune spre acel loc periculos, căutând s-o piloteze spre un braț mai îngust, dar mai domolit.

Până la urmă, nava s-a împotmolit într-un banc de nisip al insulei aflate în amonte, în fața „marelui sat Burrotscha”, locuit de turci, evrei și valahi. Nava a început să ia apă, iar valahii au sărit cu bărne în Dunăre ca s-o elibereze și încercau să astupe găurile cu tot ce apucau. Ienicerul navei a plecat să aducă ajutoare de la Orșova, de unde s-a întors cu două bărci pline cu români. Neștiind cum avea să se



Orșova Nouă și Ada Kaleh, litografie din 1830

termine acțiunea, Kleemann și armeanul Mussa și-au adunat lucrurile de valoare și banii și au plecat cu una dintre bărci. Echipajul și cu cei sosiți, în total 24 persoane, au luptat și au eliberat nava. Era însă așa de deteriorată, încât nu mai putea continua drumul, dar marfa putea fi salvată. Kleemann a vândut nava la o treime din prețul de cumpărare, la valoarea scândurilor, apoi a închiriat una otomană cu echipaj cu tot, la un preț foarte avantajos, și a mutat marfa pe aceasta. Își luă rămas bun de la echipajul român, care a fost plătit „precum a fost înțelegerea” și fiecare dintre ei a mai primit și un cadou.

La o jumătate de oră depărtare de Orșova au ajuns la insula Ada Kaleh, pe care o vizitară și unde s-au aprovizionat cu vin, care era foarte bun. Acolo

se afla o cetate destul de mare, numită de otomani Kitab și în capătul acesteia era un castel, de unde se vedeau ambele maluri ale Dunării. Cetatea era neglijată de otomani. Au ancorat în apropierea unui sat, unde Kleemann se arată foarte interesat de ruinele existente: „Curiozitatea mă îndemna să urc

malul, pentru a vedea cât mai mult din drumul construit cu mare cutezanță în acel loc, unde curentul apei este atât de vicios, precum și ruinele podului construit de împăratul Traian.” Călătorul a fost impresionat de acele locuri și a rezervat descrierii zece pagini, la care a adăugat și un desen, gravat apoi de Berndt.

La 9 noiembrie au ajuns la Vidin, apoi la Sviștov unde au făcut aprovizionarea cu alimente. A urmat Ruse, unde era un castel, iar casele așezate în pantă alcătuiau o priveliște plăcută. Era locuit de armeni, greci și evrei, iar turcii erau cam o treime din populație. Kleemann a intenționat să rămână în acel loc un timp mai îndelungat, pentru a vinde marfă în Țara Românească și Moldova. Se gândea să se ducă la București, care se afla la o

depărtare de numai 12 ore, unde voia să se informeze care anume mărfuri erau mai căutate.

Galai, litografie din 1826 de Alois von Saar



**NECĂJIT
CĂ NU
L-A ÎNTÂLNIT
PE MARELE HAN**

Tălmaciul armean l-a convins însă să navigheze mai departe pe Dunăre la

Ismail, unde s-ar afla hanul tătar și consulul francez la Istanbul, personalități pe care Kleemann era foarte doritor să le întâlnească. Cu gândul la războiul ruso-otoman, care tocmai izbucnise, negustorii l-au avertizat în zadar despre primejdiile care îl așteptau pe lungul drum spre Crimeea. Prin toate orașele se aflau trupe otomane în trecere spre teatrul de război, care făceau regiunea periculoasă și nesigură. Acestea nu țineau cont de pașapoarte, nu acordau protecție, cereau bani și cadouri din marfă, nu se dădeau în lături de la jafuri și omoruri. Locuitorilor creștini li se luau armele de foc, pentru care nu primeau nici măcar o treime din valoare, și nu mai îndrăzneau să iasă din case după ora 16.00.

Kleemann a plecat din Ruse la 18 noiembrie și a ajuns, cu vânt favorabil, la Silistra, la 20 noiembrie. Orașul era plin de răufăcători turci, despre care se dusesse vestea privind jafurile și fărâdelegile făcute. Pentru a-l feri de primejdii, dar și pentru a nu plăti inutil taxa de intrare în port, nava a ancorat pe malul stâng al Dunării. Negustorul nostru nota că nu departe de Silistra se aflau „resturile unui zid foarte vechi, construit pentru a opri năvălirile popoarelor barbare, care pare a fi mai degrabă o construcție de origine romană decât turcă”.

La 22 noiembrie au ajuns la „Korsowa” sau „Hörsowa”, localitate



Isaccea, 1828,
litografie de Hector de Béarn

pe care a marcat-o pe hartă, pe care a desenat-o, pe malul drept al Dunării, la intersecția cu brațul Sfântul Gheorghe. Era bucuros că a scăpat de nava cu care plecase din Viena, întrucât valurile mari ale Dunării din acel loc și vântul puternic ar fi săltat-o ca pe o minge. La 23 noiembrie a navigat toată ziua și jumătate din noapte pe un braț îngust al Dunării, care avea mai multe meandre și s-a dovedit a fi nesigur.

În dimineața zilei de 24 noiembrie a ajuns la Brăila, unde a remarcat un castel cu șapte turnuri, aflat foarte aproape de râu. După câteva ore a văzut Galațiul, unde a fost impre-

sionat de privescerea pitorească, de numeroasele biserici creștine, dar nu a văzut vreo moschee. În ambele porturi erau nave mari cu trei catarge, care încărcau mai ales grâne cu destinația Istanbul. Vedea astfel de nave în construcție pe șantierul naval. A remarcat o activitate intensă de construcții de case și a apreciat că orașul era destul de bine construit, dar zidul de apărare care îl înconjura era slab. Locuitorii Galațiului, în majoritate de religie greacă (ortodoxă), erau oameni întreprinzători, care beneficiau de mai multe libertăți decât cei din alte locuri.

De la Galați, Kleemann a plecat spre Isaccea, unde nava a ajuns în seara aceleiași zile. Așezarea nu era prea întinsă, dar a remarcat citadela veche și faptul că era un nod de comunicație pentru cei care doreau să ajungă pe uscat la Istanbul. Mulți locuitori din Moldova, Bugeac și alte ținuturi dunărene veneau în acest scop la Isaccea. Distanța până la Istanbul era de cca 60 mile germane, un drum care dura cam șase zile.

Din cauza unei furtuni, Kleemann a plecat din Isaccea la 25 noiembrie, la 22.00, și a ajuns a doua zi dimineața la Ismail. Acesta era un oraș mare unde se făcea negoț îndeosebi cu marfă turcească. S-a necăjit că nu l-a putut întâlni pe marele han tătar Qîrîm Giray (1758

Chilia Nouă



– 1764, 1768 – 1769), precum sperase, de la care dorea un firman de liberă trecere cu marfa până în Crimeea. Acesta plecase cu două zile înainte, însoțit de consulul francez, baronul François de Tott, la Căușeni, reședința hanilor din Bugeac.



Ismail în timpul asediului rus din 1790, gravură de S. Schiflyar

mis de vameși, care îi ceru lui Kleemann anumite obiecte pentru șeful lor, contra cost. Unele dintre acestea i-au fost trimise înapoi, altele însă nu. I s-a spus că cele neînapoiate trebuia considerate cadouri și să se bucure, întrucât „lucrurile făcute cadou sunt scutite de vamă”.

CADOURILE OBLIGATORII NU SE VĂMUIESC

De la Ismail, drumul ducea mai departe spre Chilia, dar nava, din cauza unei alte furtuni, a trebuit să aștepte într-un loc mai ferit. Asta a fost poate spre norocul lui Kleemann, întrucât a alunecat pe punte, s-a lovit la cap și a căzut în Dunăre. Bun înotător, a ajuns la nava ancorată unde, după mai multe încercări, reuși să se agățe de un colac. Cu ultimele puteri s-a ținut până când a fost observat de două persoane aflate la bord, care l-au tras pe punte.

Nava a ajuns la 30 noiembrie la ora 09.00 la Chilia, un drum care dura de obicei numai opt – nouă ore. Kleemann notă că de la Viena la Chilia a făcut 56 de zile, dar s-a bucurat că era sănătos. Orașul era construit foarte aerisit, avea o așezare pitorească, era predeterminat navigației maritime și împodobit cu moschei frumoase. Armenii schismatici (vechii-credincioși, lipovenii, de fapt imigranți din Rusia) țineau două biserici. Zidul orașului era slab, dar locul avea un castel solid construit și mare.

Tălmaciul armean care l-a însoțit pe Kleemann și care avea

în Chilia o locuință l-a invitat să stea la el acasă. Kleemann dorea să aducă marfa de pe vas și s-o depoziteze în oraș. Vameșii otomani, sub pretextul că voiau să se convingă dacă nu s-au adus cumva arme sau alte produse interzise pentru a fi vândute rușilor, au cerut să examineze fiecare marfă în parte, ceea ce el a refuzat. Negustorul a propus vameșului șef ca mărfurile să stea în vamă până la sosirea firmanului marelui han, care atesta că erau destinate exclusiv teritoriilor țătare.

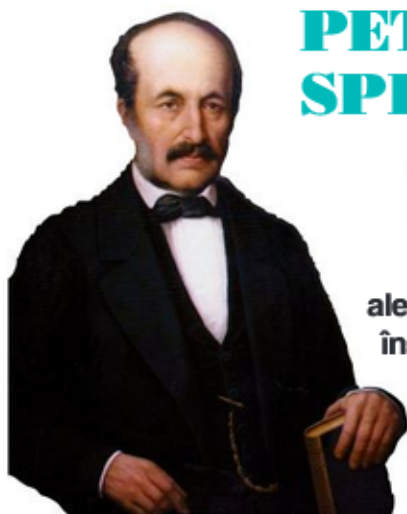
Călătorul se simțea cuprins de panică, întrucât o parte din marfă se afla în vamă, iar alta pe vas, iar el era unul singur. Era înconjurat de o mulțime de „plebe curioasă”, care îl tot fura. Rugă un vameș, care părea mai cumsecade, să îndepărteze mulțimea. Acesta a chemat ieniceri, care însă nu răzbiră să-i izgonească. Ca urmare, vameșii dădură poruncă ca marfa să fie adusă și depozitată într-un loc mai ferit, acoperit, unde fiecare ladă a fost desfăcută și conținutul examinat, numărat și înregistrat. Procedura dură o zi întreagă, „iar noi am muncit o noapte întreagă ca să împachetăm și să punem totul iar în ordine”.

A doua zi a sosit un om tri-

În final i s-au cerut 300 de plăști vamă, fiind înștiințat că nu va primi marfa înapoi până nu plătește. Ca să întârzie puțin, s-a declarat bolnav și și-a învelit capul în cârpe. A fost întrebat dacă dorea să plătească sau nu, la care a răspuns că nu era dispus să plătească în Imperiul Otoman vama de două ori și, în afară de asta, nu dispunea de banii necesari. Ceru pașapoartele confiscate înapoi, unde se putea vedea că plătitese deja vama la Belgrad.

Tălmaciul plecă de grabă la Căușeni cu pașapoartele ca să se plângă marelui han și să-i ceară un firman de liberă trecere a mărfii. Întrebat de vameși unde a plecat, Kleemann le-a spus, ca să-i deruteze, că la Tișghina. Tălmaciul s-a întors de la Căușeni cu firmanul, care atesta scutirea de la plata vămii, și o scrisoare de prezentat autorităților, prin care se recomanda tratarea cu bunăvoință a călătorului pe drumul spre Căușeni. După multă târguială cu vameșii, care afirmau că „locul este un teritoriu al marelui sultan, și nu al hanului”, primi marfa înapoi în schimbul unei vămi de 60 de plăști.

(Va urma)



PETRACHE POENARU SPIRIT ÎNNOITOR

OLIMPIA NOVICOV

Numele lui Petrarhe Poenaru, cunoscut astăzi mai ales ca inventatorul român al stiloului, se găsește înscris și pe câteva dintre foile volante aparținând colecției Bibliotecii Academiei Române. Sunt documente din perioade diferite ale activității susținute și prodigioase a celui care a marcat evenimente-cheie din istoria culturală a României de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Petrache Poenaru se naște la 10 ianuarie 1799 în Benești, Vâlcea, trăgându-se pe linie paternă „din părinți de neam, dar scăpați”, iar după mamă din vechea și însemnata familie a Otetelișenilor. Elev al școlii Obdeanu din Craiova, din nevoi materiale intră ca „scriitor” în cancelaria Episcopiei de Râmnic, sub povătuirea gramaticului Neofit, viitor mitropolit între 1840 – 1849. La 20 de ani, Petrarhe Poenaru vine la București și este primit de Mitropolitul Dionisie Lupu cu simbrile la școala Mitropoliei, unde îi ia locul lui Eufrosin Poteca, ca dascăl de clinică.

În 1821 este angajat de Tudor Vladimirescu în calitate de gramatic. Caracter tenace și interesat de tot ce este nou, anii 1822 – 1826 îl găsesc student la Viena, audiind prelegeri de greacă, latină, istorie universală, psihologie, logică, morală, dar și de metafizică, matematici pure și aplicate, fizică, pentru ca la începutul lui 1827 să ajungă la Paris, unde urmează cursuri de geodezie și agricultură practică. Tot aici obține un brevet de invenție pe cinci ani pentru „un condei portăreț, fără sfârșit, alimentându-se însuș cu cerneală”, după cum consemnează istoricul Ioan C. Filitti. În 1831 din Franța se îndreaptă spre Anglia, documentându-se cu privire la învățământul public, dar și la industrie și transport, funcționarea mașinilor cu aburi, iluminatul public.

Reîntors în țară peste un an, este numit de generalul Kiseleff (*Magazin istoric*, nr. 1 – 2/2024) director al Eforiei Școalelor. Devine și provizor (director) al Colegiului de la „Sf. Sava”, unde fusese el însuși elev al lui Gheorghe Lazăr, și predă geometria, algebra, trigonometria, geodezia și observațiile astronomice.

Documentarea europeană îi este de folos pentru participarea la elaborarea, în 1833, a Legii Școalelor din Țara Românească, ocazie de a pune în practică pe mai departe idealul răspândirii cul-

Regulile pensionatului din Colegiul „Sf. Sava”, 1838 – 1848 (Mapa Țara Românească, donație Petre Vasiliu-Năsturel; stânga) și „Tablă de învățătură ce se urmează în colegiul din București”, 1838 (Mapa Țara Românească)

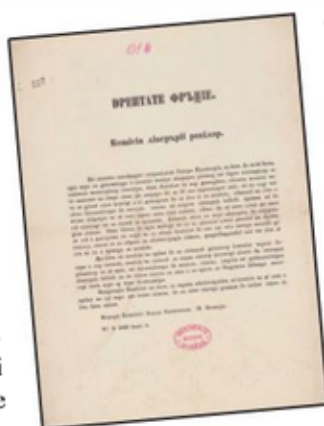


turii în rândul maselor, orientând, dintr-o perspectivă modernă pentru acele vremuri, școli, biblioteci, programe și metodici școlare. Școlile naționale aveau să fie împărțite în patru ramuri, și anume: 1) Școale începătoare; 2) Clase umanioare; 3) Învățăture complementare; 4) Cursuri speciale.

În 1835 figurează cu rangul de comis, ca membru în Comitetul Filarmonic pentru „zidirea palatului” unui Teatru Național la București, alături de colonelul Ion Câmpineanu, comisul Ion Manu și Ion Heliade-Rădulescu.

În 1838 participă pe teren la investigarea științifică a celor 22 de artefacte din tezaurul de la Pietroasa. În 1840 publică împreună cu profesorii Florian Aaron și George Hill *Vocabular francesoromânesc*, iar peste cinci ani îl găsim membru al Asociației Literare a României. Documentul care îl surprinde în această ipostază, aflat în posesia Bibliotecii Academiei Române, este scrisoarea clucerului Petrache Poenaru – rang la care fusese ridicat încă din 1841 –, în care acesta își arată entuziasmul pentru cartea *Prietenul Tinerimei*, tipărită din fondurile Asociației Literare, constatând „cu bucurie că această carte este într’adevăr foarte bună de a se da în mâinile copiilor de prin școlile populare”. Petrache Poenaru mulțumește cinstiului comitet pentru înțelepciunea alegerii tipăriturilor „ce se fac din sacrele acele fonduri care vin în ajutorul întinderii luminilor în limba patriei”.

În 1840, perspectiva umanistă largă îl făcea să declare că „nicio legiuire din Regulamentul



„Dreptate Frăție.
Comisia liberării robilor”,
1848 (Mapa Țara Românească)

Organic nu oprește pe țigani de a se bucura și ei de dreptul ce au toți locuitorii acestei țări, să învețe carte și să se lumineze, ca să cunoască mai bine datoriile lor de creștini și de oameni în societate. De aceea toți copiii de țigani, ce se vor trimite la școală, să fie primiți deopotrivă cu ceilalți.” Anul revoluționar 1848 îl găsește membru în Comisia pentru liberarea robilor, alături de arhimandritul Ioasaf Snagoveanu și Cezar Bolliac.

Unul dintre punctele gramatice ale Proclamației de la Islaz – „Desrobirea țăganilor prin despăgubire” – avea să fie îndeplinit, ca o primă etapă,

pentru ca în 1855 Petrache Poenaru să contribuie la actul propriu-zis de dezrobire. „Nobilă sarcină și demnă de un spirit adăpat cu ideile umanitare ale țărilor celor mai culte! [...] Proiectul de lege din 15 decembrie 1855, care hotărăște că «Robia este desființată de veci în Țara Românească», este, pare-se, conceput și redactat de Petrache Poenaru. Încă o dovadă de statornicia acestui om de merit și de caracter, mai ales când e vorba de idei practice și de fapte drepte!” – avea să scrie discipolul său, Alexandru Odobescu.

Către sfârșitul vieții este ales membru al Academiei Române (1870), prilej cu care va scrie discursul de recepție „Gheorghe Lazăr și școala română”, ce va fi citit în Adunarea Academiei de Alexandru Odobescu.

Petrache Poenaru se stinge acum 150 de ani, în ziua de 2 octombrie 1875. ■

CASA BANILOR OLTENI (Biverb: 4, 6)



Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **UNIREA BASARABIEI**,
din nr. 3/2025

MOLDOVENESC – ALISTAR – ACR
– RTL – IMNUL – I – GEIA – AEN – BM –
HAASE – STERE – INCULET – VAE – LU –
PFU – ARTA – O – AR – RADEI – MELIKOV
– IAR – AVERI – RUINA – NESELSON – UU

Soluția jocului **ALEXANDRU MACEDON**
ÎN 334 – 327 î.H., din nr. 3/2025

CUCEREȘTE PERSIA
(CU – CE – R – ESTE – PE – R – SI – A)

ULTIMUL DUEL PENTRU ONOARE ÎN PATRIA CAVALERILOR

ANA DARIE

21 aprilie 1967: în grădina unei vile din Neuilly-sur-Seine, doi francezi stau față în față, gata de... duel. Avea să fie ultima dată când se răspundea astfel la o ofensă în istoria Republicii. Protagonistii episodului, care părea rupt din vremurile poveștilor cu muschetari, au fost doi parlamentari: Gaston Defferre, primarul Marsiliei, și membru al Secției Franceze a Internaționalei Muncitorești, un important partid socialist, ministru în mai multe guverne, respectiv gaullistul René Ribière, ales al departamentului central Val-d'Oise.



Cei doi dueliști în acțiune

Gaston Paul Charles Defferre s-a născut la 14 septembrie 1910 într-un orașel din sudul Franței, într-o familie protestantă. În primii ani de viață, mama, Suzanne Causse (1882 – 1971, moștenitoarea unui bogat viticultor din Nîmes), a fost cea care s-a ocupat cu educarea celui de-al doilea născut.

UN AVOCAT SOCIALIST, MEMBRU AL REZISTENȚEI...

Aventura intervine în viața liniștită de provinciali a familiei Defferre când tatăl, Paul (1882 – 1961), avocat de meserie, hotărăște să își deschidă un cabinet tocmai în îndepărtatul Dakar (pe atunci colonie franceză). După cum o

indică unele studii, nu fusese o decizie luată din plăcere, ci din necesitate: pasiunea pentru jocurile de noroc îl transformase într-un personaj nedorit și numai depărtarea îl mai putea scăpa...

Gaston rămâne impresionat de noua lume pe care o descopere, atât de diferită de cea din Franța natală. Și tocmai acea diferență o determină pe Suzanne să își ia băiatul și să se reîntoarcă acasă. Urmând tradiția familiei, Gaston se înscrie și finalizează cu brio studiile de Drept. Se înscrie ca avocat, în 1931, în baroul din Marsilia. Alegerea orașului se datorează prezenței acolo a celei mai mari dintre surori, Marie-Louise, care se căsătorise cu un bogat industriaș protestant, André Cordesse, implicat în producția de uleiuri și săpunuri. Viitor

președinte al Camerei de comerț a Marsiliei, se pare că tocmai cumnatul l-a introdus pe tânărul avocat Defferre în mediul burgheziei bogate, asigurându-i o clientelă serioasă.

Și Gaston nu avea să îi nesocotească încrederea. Spirit de luptător, a avansat rapid. A ales afacerile comerciale, devenind, în câțiva ani, un nume cunoscut atât printre oamenii de afaceri din oraș, cât și printre sindicaliști, care descopereau că puteau avea în el un bun apărător.

Astăzi poate părea destul de ciudat cum un membru al burgheziei înstărite a început să fie atras de politica socialistă. Se pare că tot mama l-ar fi îndrumat să descopere libertatea spiritului, dreptul la revoltă, marca Jean Jaurès, dar și scriitura suprarrealistă. În 1933, Gaston Defferre se alătură SFIO (Secția Franceză a Internaționalei Muncitorești). Anii ce au urmat au fost unii în care mișcarea socialistă din Marsilia avea să înregistreze numai victorii. La sfârșitul anului 1936 îl găsim secretar al unei secțiuni a partidului, militând chiar pentru apropierea de mișcarea comunistă locală. Pe fundalul războiului civil din Spania necesitatea unei asemenea mișcări politice începe să devină decisivă în mentalitatea tânărului Defferre și a grupului său de prieteni socialiști. Mai ales că, la 13 septembrie 1935, își unise destinul cu o doctoariță de origine iudaică, născută în Alger, Andrée Aboulker (1912 – 1993), care, încă din anii studenției, se remarcase printre cele mai vocale membre ale Federației Tineretului Comunist din Franța. Pasiunea politică se pare că îi fusese inoculată tinerei Andrée de primul soț, François Baron, un funcționar francez din Dakar, cu înclinații de poet suprarrealist, admirator al revoluției ruse, retras în îndepărtatul continent african pentru a scăpa de consumul de droguri.

O problemă medicală îl scutește de front,

Prima soție a lui Defferre, Andrée Aboulker



Madeleine Darce îi îngrijește rana lui René Ribière

odată izbucnit Al Doilea Război Mondial. Rămâne la Marsilia, unde a fost demobilizat la 27 iulie 1940. Întreține, în ascuns, relații strânse cu cele mai importante personalități ale mișcării socialiste locale și, un an mai târziu, ajunge să participe la lucrările comitetului executiv al partidului socialist clandestin, organizație ale cărei baze au fost puse de cunoscutul, în epocă, militant socialist (și francmason) Félix Gouin (1884 – 1974), viitor președinte al Guvernului provizoriu al Republicii Franceze (ianuarie – iunie 1946) și președinte al Adunării Constituante (noiembrie 1945 – februarie 1946). Defferre a susținut și cu aceea ocazie crearea unui Consiliu Național al Rezistenței.

Odată cu ocupația germană, familia Defferre e obligată să ia calea clandestinității. După arestarea, la sfârșitul anului 1943, a celor mai importante figuri ale mișcării socialiste din oraș, Gaston Defferre va prelua conducerea rețelei.

Vara anului următor, eliberarea Marsiliei îl va propulsa și mai sus în ierarhia socialistă. Preia, alături de câțiva camarazi, conducerea celei mai populare gazete din oraș, *Petit Provençal* (Micul provensal), pe care o vor reboteza simplu *Le Provençal*. În scurt timp, avea să și asigure conducerea federației SFIO pentru unul dintre cele mai importante departamente ale țării, Bouches-du-Rhône (situat în sudul Franței, compunându-se din regiunea Provența – Alpi – Coasta de Azur), dar și a primăriei Marsiliei (1944 – 1945).

Și viața sa personală avea să cunoască importante schimbări: divorțează de Andrée, la 13 septembrie 1945 (după o perioadă destul de îndelungată în care cuplul a stat separat din cauza exilului forțat al doctoariței, urmărită de Gestapo) și se recăsătorește cu o infirmieră de



Félix Gouin (în centru) și guvernul său

origine olandeză, Marie-Antoinette Swaters (1906 – 1992).

În 1953, redevine primar al Marsiliei, funcție pe care avea să o păstreze până la moarte, aproape 33 de ani (9 mai 1953 – 7 mai 1986).

... ȘI UN ALT TÂNĂR AVOCAT, APROPIAT GENERALULUI DE GAULLE

Dacă Gaston Defferre avea state vechi în politică, fiind implicat în mișcarea socialistă încă din anii de dinainte de al doilea conflict mondial, nici mai tânărul René Ribière (1922 – 1998) nu era mai departe, cu toate că își câștigase poziția de deputat abia la alegerile din noiembrie 1958.

Provenit dintr-o familie cu tradiție politică, străbunicul, bunicul și tatăl ocupând poziții importante în Franța ultimului veac (ultimul, Marcel Ribière, fiind chiar șef de cabinet al premierului Raymond Poincaré), René a urmat tot studii de Drept.

Defferre cu Mitterrand



La doar 20 de ani, în 1942, a devenit adjunctul șefului de cabinet, apoi ocupându-se de legătura cu prefectura regională Montpellier. Anul următor îl găsim șef de cabinet al prefectului departamentului Basses-Pyrénées. La 22 septembrie 1943 este arestat de forțele germane de ocupație.

S-a alăturat, încă de la început, formațiunii politice conduse de generalul de Gaulle, Adunarea Poporului Francez (înființată în 1947). Din poziția de sub-prefect al departamentului Gironde, pe care abia o preluase, a participat, în costum oficial, la o manifestație publică a celui partid, fapt care i-a adus suspendarea din funcție.

I-a rămas mereu fidel generalului, devenind una dintre cele mai active figuri din secretariatul general al mișcării gaulliste, ocupând poziția de delegat regional (1947 – 1948, 1949 – 1951), apoi consilier național (1952 – 1953). Între 1951 – 1958, a ocupat funcția de secretar general al Camerei sindicale din domeniul fabricanților de produse farmaceutice. Revenirea generalului de Gaulle, în 1958, avea să reprezinte adevărata trambulină politică pentru Ribière.

La alegerile legislative din noiembrie 1958 a fost implicat direct, participând și la organizarea lor. De atunci, a reușit să își obțină realegerea în mai multe rânduri ca deputat.

O DISPUTĂ APRINSĂ

În primăvara anului 1967, societatea franceză era împărțită, ca și deputații partidelor principale reprezentate în Adunarea Națională. Fuseseră câteva zile complicate de dezbateri aprinse cu privire la mersul politicii guvernamentale. Prim-ministrul Georges Pompidou lansa un nou discurs menit a susține modernizarea țării. Din sală, una dintre cele mai cunoscute figuri ale opoziției față de reîntoarcerea generalului de Gaulle în politică, François Mitterrand (deputat încă din 1946), îl întrerupe. Gestul provoacă indignare în rândul majorității. Iar cel mai vocal se dovedește a fi... René Ribière, pe atunci deputat al departamentului Val-d'Oise. Și tabăra socialistă ia atitudine și își apără omul. Defferre, recunoscut pentru spiritul combativ, dar și ca veteran primar al Marsiliei și președinte al grupului socialist, ia atitudine și îi strigă, coleric, colegului parlamentar: „Taci, idiotule!”.

Chiar dacă ședința parlamentară s-a terminat



Jacques Chaban-Delmas

la scurt timp după aceea, conflictul dintre cei doi a continuat. Mai tânăr și hotărât să își apere onoarea, Ribière și-a așteptat colegul să părăsească aula și i-a cerut socoteală. O asemenea ofensă, în fața a peste 200 de deputați, nu putea fi trecută cu vederea. Vechea idee de duel a fost readusă la viață tocmai în patria muschetarilor.

Ambii nu erau necunosători în domeniu. Gaston Defferre se mai duellase odată, în urmă cu două decenii, cu pistolul, la 29 martie 1947, pentru a înfrunta un jurnalist care l-ar fi creionat negativ în descrierea unei afaceri, mai puțin curate, cu vin. În timp ce bunicul lui Ribière, primul Marcel al familiei (1860 – 1922), participase, la rândul-i, la un duel, în 1910.

Avocatul Ribière și-a trimis doi martori la ofensator și a propus utilizarea spadei. Defferre a răspuns ferm: „Trebuie să o facem cât mai rapid, deoarece mâine după-amiază trebuie să mă întorc la Marsilia!”

Vestea nu avea cum să nu ajungă și la urechile

generalului de Gaulle, președinte al statului (aflat la al doilea mandat). A discutat imediat cu președintele Adunării Naționale, Jacques Chaban-Delmas, să încerce să îi calmeze pe cei doi parlamentari. În ciuda faptului că Chaban-Delmas a depus toate eforturile, întâlnindu-se, pe rând, cu martorii celor două tabere, duelul a rămas confirmat. Ribière și Defferre urma să se întâlnească în seara următoare, într-un loc păstrat secret, din cauza ilegalității faptei.

Informația a făcut vâlvă în rândul jurnaliștilor; fiecare cotidian cât de cât serios a încercat să îi surprindă în fapt. Așa că, atunci când s-au aflat față în față, în grădina unei reședințe private din Neuilly-sur-Seine, inclusiv un cameraman a fost prezent, imortalizând momentul.

Pentru a arbitra întâlnirea, a fost ales deputatul gaullist de origine poloneză Jean de Lipkowski (1920 – 1997). Inițial, Defferre a refuzat spadele care i-au fost prezentate. I s-au părut prea... boante. Așa că a cerut unele „adevărate”!

Confruntarea a început în forță: o lovitură bine ținută și Ribière a și fost rănit la braț. Dar a cerut continuarea. Defferre a fost într-o zi bună și a prins o lovitură și mai bună. Rana părea urâtă, așa că arbitru a pus capăt duelului după doar cinci minute.

Viitoarea mireasă, Madeleine Darce, a fost cuprinsă de teamă: oare iubitul avea să scape cu viață?! Intervin medicii și totul se termină cu bine: rănilor erau superficiale, doar sângerau puțin mai consistent. Ca un adevărat gentilom, Ribière ar fi mers să dea mâna cu adversarul, după cum a declarat într-un interviu acordat publicației *Parisien libéré* (Parizianul eliberat). Însă Defferre a părăsit terenul fără să-l salute.

Odată cu trecerea vremii, își amintea un coleg din politică, André Petit, primarul orașului Eaubonne (departamentul Val-d'Oise, între anii 1965 – 2001), cei doi se pare că s-au reconciliat. ■



**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

CÂND FLANDRA SE REVOLTĂ...

MARIA BACA

„Începând cu secolul al XV-lea, Occidentul, tocmai ieșit din idealul unitarismului creștinătății, avea să elaboreze proiectul unei noi Europe. Trei națiuni – Anglia, Spania, Franța – au suferit în timpul acestui proces una dintre cele mai profunde crize, determinate de tensiuni atât sociale, cât și politice. Aproape peste tot, rezultatul a fost unul negativ. Dar nu acesta a fost și rezultatul în ceea ce privea domeniile conților de Flandra” – era concluzia la care avea să ajungă istoricul francez Léon Mirot (1870 – 1946), atunci când recenza una dintre cele mai cunoscute istorii ale interconexiunii dintre Franța și Anglia în Evul Mediu, cea aparținând lui Joseph Calmette și Eugène Déprez (1944).

Și, după cum același Mirot avea să continue, în ciuda tuturor obstacolelor care li s-au ivit în cale, locuitorii Flandrei, în mai puțin de un secol, aveau să se ridice la un nivel, atât economic, cât și social, mult mai înalt decât cel la care alții ar fi sperat vreodată.

Dar, pentru a înțelege spectaculoasa transformare, trebuie să aruncăm o privire asupra istoriei tumultuoase a acestei regiuni, care, în ciuda faptului că a fost sub conducere străină, a reușit să ajungă să dicteze aproape întregii Europe în domeniul economic.

Comitatul Flandrei, fostă parte integrantă a Imperiului Carolingian, devenit pion important în Regatul Francez, a reprezentat, încă de la începuturi, motivul multora dintre disputele dintre englezi și francezi. După cum avea să sublinieze Bart Van Loo, autorul



Portretul lui Filip al III-lea,
realizat de pictorul flamand Rogier van der Weyden
(1400 – 1464)

una dintre cele mai apreciate istorii ale Casei de Burgundia (*Les Téméraires*, Temerarii, 2020), totul a pornit de la Filip al II-lea cel Îndrăzneț, ducele de Burgundia (1363 – 1404) și fratele regelui Franței, Carol al V-lea. La 19 iunie 1369, la Gent, al doilea mare oraș la nord de Alpi, după Paris, un eveniment monden, care, inițial, părea unul simplu, avea să schimbe radical istoria nu numai a unei întregi zone, ci și a Europei...

O CĂSĂTORIE MENITĂ SĂ SCHIMBE O SOARTĂ

În acel început de vară Filip o lua în căsătorie pe Marguerite de Male (1350 – 1405), contesă de Flandra, o uniune care, după același Van Loo, reprezenta nu numai o lovitură politică, ci și una menită să restabilească unitatea dintre Franța și Flandra,

unul dintre comitatele vasale cu care nu existaseră legături prea strânse.

Viitoarea soție, Marguerite, nu era la prima uniune matrimonială. În tinerețe, viitorul îi fusese legat de cel al lui Philippe de Rouvres (1349 – 1361), ultimul duce de Burgundia. La moartea lui fără urmaș, regele Franței Ioan al II-lea a inclus ducatul în regat și l-a numit duce de Burgundia pe fiul său, Filip al II-lea cel Îndrăzneț. Apariția Casei de Burgundia în Flandra, aveau să considere specialiștii în Evul Mediu, a avut loc într-un context marcat, în principal, de revolta îndreptată statului, revoltă pornită de un anumit segment al populației urbane. Filip cel Îndrăzneț, dând dovadă atât de simț al diplomației, cât și de realism politic, reușise să potolească conflictul și, prin Pacea de la Tournai, din 18 decembrie 1385, deschisese o perioadă de calm în relațiile cu orașele. Dar perioada de acalmie era una precară, tendința era spre centralizare, în timp ce comunitățile urbane își apărau privilegiile și interesele locale.

Odată cu Filip al III-lea (supranumit cel Bun, 1419 – 1467), devenit duce de Burgundia după asasinarea părintelui, Ioan cel Neînfriat (10 septembrie 1419, pe podul de la Montereau, în urma unui conflict cu moștenitorul tronului Franței, viitorul Carol al VII-lea), politica avea să se schimbe. Era nevoie de mai mult decât de sprijinul Angliei pentru a rezista Franței. Așa că ochii s-au îndreptat spre vecina Flandra. Era ceea ce gândise, cu decenii înainte, și Filip al II-lea. Cu o asemenea viziune, care îngloba, între altele, și comitatele de Namur, Olanda, ducatele de Brabant, Limbourg sau Luxembourg și marchizatul de Anvers, gândea că putea ajunge departe... Căci doar astfel putea să se autointituleze „mare duce al Occidentului“, după cum



Filip al II-lea, copie de secol XVI după un portret mai vechi...

limitrofe, precum a fost în cazul asediului orașului Marcigny (între valea Loarei și Roanne, 1438) sau al abației Saint-Martin d'Autun, unul dintre cele mai vechi stabilimente benedictine din zonă, datând din secolul VI.

FLANDRA – CENTRUL PUTERII

Cu ani în urmă, părintele, Ioan cel Neînfriat (1404 – 1419), odată devenit conte de Flandra, a descoperit că de acolo îi poate veni susținerea de care nu avusese parte până atunci. După cum consemnau Joseph Calmette și Eugène Déprez, Flandra devenise atunci centrul puterii. Ea îi furnizase tatălui puterea

armată; și tot acolo și-a putut găsi Ioan refugiul, ascunzându-se de cei care îl urmăreau. Până în momentul revoltei, Ioan părea că își câștigase sprijinul supușilor.

În marile orașe din Flandra (Bruges, Gent sau Ypres) sau în cele aparținând ducatului de Brabant (Bruxelles, Louvain, Anvers) începuse de ani buni să se formeze o burghezie din ce în ce mai puternică. Ea era alcătuită din reprezentanții întreprinzătorilor, comercianților și artizanilor din zonă și reușise să

... și miniatură ce înfățișează căsătoria lui cu Marguerite de Male



În Bruges, multe dintre afacerile importante erau legate de hanuri. Era un oraș de legătură, așa că acesta era un lucru firesc... Van der Beurse a fost una dintre familiile care s-au aflat la cârma unuia dintre cele mai cunoscute asemenea stabilimente (*Ter Beurse*) mai bine de cinci generații, încă din 1285.

În veacul al XIV-lea, în piața din fața hanului – *Beursplein* – a început să se dezvolte centrul comercial și financiar al orașului. Era un spectacol aparte! Comercianții se adunau acolo în fiecare zi, pentru a face afaceri. Pe atunci, ei nu tranzacționau acțiuni, cum se întâmplă acum, ci cambii (ordine de plată), mărfuri și informații comerciale importante. Începând cu anul 1370, cursurile de schimb ale mai multor orașe au fost publicate în mod regulat în acest loc. Apoi, după 1400, au fost adăugate și cele ale principalelor centre comerciale și bancare din Europa, precum Barcelona, Veneția, Londra și Paris.

Pentru a facilita tranzacțiile, notarii și cei care schimbau valută și-au înființat birouri. Cei mai de frunte comercianți străini și-au unit apoi forțele, pentru a forma asociații pe națiuni (*Beursplein*). Acestea au fost folosite și pe post de consulate, dar și ca săli de ședințe sau depozite.

Deși *Beursplein* ocupa, în fond, un spațiu public, intrarea era interzisă pentru câteva categorii, precum cerșetorii și vagabonzii.

Din păcate, nu se cunosc prea multe detalii despre organizarea practică sau regulile de guvernare și supraveghere a activităților desfășurate la *Beursplein*. Și aceasta, deoarece aproape nimic nu a fost înregistrat în mod oficial. Bursa de valori din Anvers a fost prima care a ținut evidențe scrise, începând cu secolul al XVI-lea.

Primul care a menționat *Beursplein* într-o scriere a fost Hieronymus Muenze (1437/1447 – 1508), un geograf și umanist german din Nürnberg, care a călătorit mult prin Europa în 1494 – 1495. Jumalele sale de călătorie arată că, în acel an, a stat la o pensiune din piața din fața *Ter Beurse*.

Într-un paragraf, notează: „Există o piață în Bruges unde se adună comercianții; se numește *De Beurs*. Acolo se adună spanioli, italieni, englezi, germani, orientali, pe scurt, toate națiunile”. Când, în veacul următor, Bruges a scăzut în importanță, activitatea financiară s-a mutat la Anvers. Oamenii de acolo au vorbit curând despre „noi beurs”, cu referire la piața în care se adunau negustorii din celălalt oraș.

Și, de acolo, din Anvers, cuvântul *beurs* și-a făcut drum mai departe, în Franța, Italia, Spania și Germania, unde a devenit *bourse*, *borsa*, *bolsa* și *Börse*.



Bursa din Bruges...

acumuleze o putere financiară destul de importantă, astfel încât reprezentanții lor să se simtă îndreptățiți să pretindă accesul la dregătorii importante.

Până atunci alegerile erau organizate pe baze corporatiste sau în funcție de parohie, așa că doar cei potenți financiar puteau să accedă la aceste funcții. Pentru a avea controlul asupra lor, Filip era nevoit să își infiltreze oameni în acele structuri. Dar aceasta a reprezentat o sarcină extrem de dificilă, deoarece multe dintre figurile reprezentative ale momentului proveneau din burghezie, dar și, mai nou, dintre meseriașii care cuceriseră zona. Ei erau chemați să lupte împotriva tuturor celor care ar fi dorit să le naționalizeze câștigurile. Și lupta părea să fie una pe viață și pe moarte...

... și cea din Anvers



Pe un asemenea fundal tensionat, la Bruges a izbucnit o revoltă împotriva stăpânului nedorit, Filip cel Bun. Revolta era provocată de nemulțumirea față de centralizarea puterii de către Filip, de noile taxe impuse și de amestecul Burgundiei în treburile locale, exacerbat de dificultățile economice și amenințarea autonomiei cetățenilor.

La 10 ianuarie 1447, Filip s-a decis să părăsească orașul Gent. Reacția celor pe care îi avea în grijă i s-a părut neverosimilă. Cum să se revolte?! Ei se arătau nemulțumiți, cu toate că el făcuse tot ce îi era în putință pentru a-i ajuta...

În regiune, de ceva timp, o nouă forță începea să își afirme puterea: băncile...

UN CONFLICT ARMAT, INEVITABIL

Încercând, cu toate mijloacele, să câștige elita locală, Filip a pus la bătaie tot ce a putut. În zadar s-au dovedit toate, indiferent de tentativă (intervenție ilegală în cursa electorală, bazată pe forță fizică; suprimarea unor drepturi istorice; încarcerarea opozițiilor etc.). Într-un final, la sfârșitul anului 1451, s-a ajuns la conflictul armat.

Locuitorii Gentului mai trăiseră așa ceva cu câțiva timp în urmă, pe vremea patriotului Philippe van Artevelde (1340 – 1382), fostul guvernator al Flandrei (1382).

Începând cu vara anului 1452, soarta confruntării s-a schimbat radical. Izbânda a trecut de partea lui Filip, în fruntea unei armate mult superioare numeric.

Dar implicarea regelui Franței, Carol al VII-lea (1422 – 1461), a schimbat, din nou, soarta. În fond,

Filip al III-lea, înconjurat de Consiliul ducal, primește Cronicile comitatului de Hainaut, pe care l-a anexat; miniatură realizată de Rogier van der Weyden



Bătălia de la Roosebeke (miniatură de Jean Froissart, din 1405), a avut loc la 27 noiembrie 1382, între o oaste flamandă, condusă de Philippe van Artevelde, și una franceză; flamanzii au fost înfrânți, Artevelde ucis și corpul lui a fost expus spre aducere aminte

Flandra nu reprezenta altceva decât o altă posesiune a Coroanei. În calitate de suzeran, monarhul a intervenit. După încheierea tratatelor de la Lille (4 septembrie 1452), Filip s-a aflat într-una dintre cele mai ingrate situații. Chiar dacă locuitorii din Gent erau nevoiți să plătească despăgubiri împovărătoare, pentru a acoperi daunele produse lui Filip, ducele nu era sigur câștigător.

Într-un asemenea context a apărut Pacea din 28 iulie 1453. Una dintre miniaturile epocii conține elementele definitorii ale momentului: ducele, călare și înarmat, primește reprezentanții orașenimii din Gent, desculți, veniți să își ceară iertarea.

După acel moment, din punct de vedere politic, Filip a avut cel mai mult de câștigat. De atunci, a putut să intervină în alegerile din provincii, dar și în aplicarea reglementărilor urbane efective.

Însă câștigul avea mai multe fațete! Când unul dintre apropiați l-a întrebat de ce nu desființează orașul Gent pur și simplu, deoarece îl trădase, Filip ar fi răspuns sec: „Și dacă îl distrug, cum să mai am parte de unul asemenea...?!“. Era clar, pierderea unui asemenea fief avea repercusiuni uriașe asupra finanțelor întregului ducat.

Însă pentru locuitorii Flandrei, spiritul revoltei nu avea cum să dispară. Dispunând de o asemenea putere financiară, nu putea să se lase supusă de alte puteri. Dar asta este cu totul altă poveste! ■

MĂNĂSTIREA DIN EMIRATELE ARABE UNITE

Arheologii au descoperit ruinele unei mănăstiri creștine în Emiratele Arabe Unite, pe insula Siniyah, la malul Golfului Persic. Pe baza analizelor fundațiilor, se pare că a fost ctitorită între anii 534 – 656. Pe aceeași insulă se află ruinele unui sat, considerat cea mai veche comunitate de pescari de perle de la Golful Persic.

Biserica mănăstirii avea o singură încăpere, unde se afla și un cuptor pentru pâinea folosită la împărțășanie și o cristelniță. În apropiere se afla o clădire cu patru încăperi, numită de arheologi palatul episcopului sau abatelui. Au fost descoperite și mai multe potire din sticlă.

Este a doua mănăstire veche descoperită pe teritoriul Emiratelor Arabe Unite și datează aproximativ din aceeași perioadă ca și prima, aflată pe insula Sir Bani Yas. Biserici și mănăstiri vechi așezate la malul mării au fost descoperite din Irak până în India.



ARGINTUL VIKINGILOR



În timpul săpăturilor de la așezarea vikingă din Taby, aproape de Stockholm, Suedia, arheologii au descoperit un tezaur de argint impresionant. Se afla ascuns sub podeaua de lemn a unei case, într-un vas mic de ceramică și într-o pungă din pânză de in. În total, au fost descoperite opt coliere (realizate dintr-o singură bucată de metal, având un aspect împletit), două brățări, un inel, două mărgele și 12 monete ce erau folosite pe post de pandantive.

Obiectele au fost bine păstrate; arheologul Maria Lingström a spus că „arată aproape ca noi”. Monetele provin din mai multe regiuni ce aveau legături comerciale cu vikingii, precum Anglia, Boemia, Bavaria și spațiul musulman, inclusiv un exemplar deosebit de rar din Normandia.

PALATUL SURPRIZĂ

În timpul construcțiilor pentru Olimpiada de iarnă ce a avut loc în China, în 2022, au fost descoperite urmele unui palat din timpul dinastiei Jin (1115 – 1234), lângă satul Taizicheng, provincia Hebei.

Se știa deja că există ruine în apropierea satului, dar abia după ce au început cercetările, și-au dat seama arheologii de importanța sitului. Este vorba de reședința de vară a împăratului Zhangzong (1189 – 1208), primul palat din vremea dinastiei Jin care a fost cercetat. Arheologii au descoperit ziduri împrejmuitoare, șanțuri, 14 drumuri și 67 de fundații de clădiri, precum și mai multe porțelanuri albe, fragmente de sculpturi de dragoni și bucăți de ceramică. ■



Din dispoziția Patriarhiei, începând de luni, 2 martie, a doua zi de Lăsata secului, nu va mai fi îngăduit niciun bal mascat, nicio serată dansantă, iar vineri seara nu vor cânta muzici în restaurante. Din 8 martie și până în Duminica Floriilor nu se vor mai permite baluri mascate, dar pot fi organizate serate dansante. După Duminica Floriilor vor fi din nou interzise. În săptămâna Paștilor, joi, vineri și sâmbătă, teatrele și cinematografele vor suspenda reprezentațiile și nu va cânta muzica în restaurante.



ROMÂNIA, ACUM 100 ANI

nescu începe o serie de trei conferințe despre filosofia idealistă a lui Kant. La Liceul „Mihai Viteazul” L. Leonida vorbește despre telegrafia și telefonul fără fir. La Casa Școalelor D. Pompeiu explică „Utilitatea generală a științei”.

Luni 23 martie sosește la București profesorul Jérôme Carcopino, de la Facultatea de Litere din Paris, care va conferența la Universitate despre Imperiul Roman. Va sta în România o lună. Cursurile profesorului Carcopino, organizate de Institutul Francez de Înalte Studii din România, despre expansiunea romană între al doilea și al treilea război punic, continuă trei zile pe săptămână, până la 9 aprilie. Un mare prieten american al românilor, Charles Upson Clark – din 1923, membru de onoare al



La 5 martie are loc un grav accident de cale ferată, soldat cu morți: două garnituri se ciocnesc între Chitila și Mogoșoaia

Academiei Române – și Jérôme Carcopino au fost oaspeții Academiei Române, unde au fost salutați de Vasile Pârvan.

La sfârșitul lunii aprilie, la Ateneu, are loc primul recital al violonistului francez Jacques Thibaud. A fost deschis cu „Sonata a doua în fa minor”, de George Enescu. „E neîndoios că până azi cel mai de seamă făclier al civilizației noastre în lume e marele nostru Enescu – scria cu o lună

Lipsiți de binefacerile TikTok-ului și ale altor asemenea minunate invenții, românii de acum 100 de ani se consolau cum puteau. De exemplu, mergeau la conferințele organizate de Gruparea „Poesis”, care își începea ciclul din acest an la Fundația „Carol”, cu expunerea lui Tudor Vianu, intitulată „Clasicism și romantism”. Era urmată de cea a lui Nae Ionescu despre romantismul filosofic. Tot la Fundația „Carol” Alice Voi-

*Punct de control
instalat la Focșani,
la intrarea
în sala de judecată,
și, în medalion,
prefectul
Constantin Manciu,
împușcat mortal
de Corneliu
Zelea-Codreanu,
la 25 octombrie 1924,
la Iași*



înainte *Universul*. Aproape zilnic primim – prin cotidienele americane – vești de toate succesele triumfale pe care le dobândește în actualul său turneu în America.“

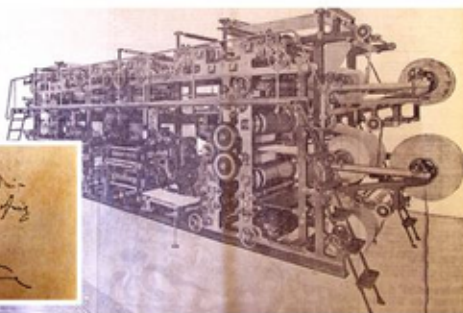
Acelăși ziar semnală una dintre eternelle noastre probleme: „Pentru protejarea industriei țara noastră a adoptat protecționismul. [...] Nu merita oare cultura românească sacrificiul minim al dumpingului cultural? [...] În vremea războiului, Franța a trimis la New York pe filosoful Bergson, iar acum, la Tokio, are pe poetul Paul Claudel. La noi, din cauza principiului «nepotismului» și a «fiilor de bani gata», niciun scriitor n-a trecut granița să-și servească țara prin propagandă, care va fi infinit superioară celei făcute de «nepoți, băieți buni, poate, dar găngavi intelectualicește». Dumpingul cultural s-ar putea realiza în chipul următor, ceea ce nu-i, de altfel, decât o înșirare de propuneri. Participarea la toate congresele culturale și științifice internaționale, savanților noștri nelipsindu-le decât mijloacele materiale ca să ne reprezinte; a lua parte la toate expozițiile de

artă plastică cultă și populară, în fiecare an, în câte una dintre capitalele țărilor apusene, apoi în cele de peste ocean. În țară a crea mai multe edituri de stat, care să publice cărți și reviste pentru țărănime. Dezvoltarea gustului de citit la publicul orășenesc, prin înmulțirea de manifestațiuni culturale care să-l intereseze și prin tipărituri care să-l atragă. [...] Orașele să organizeze «Filarmonice orășenești» după modelul unor orașe transilvănene. [...] Înființarea unei industrii de filme, care să pună în valoare, prin filme cu subiecte din cele mai românești, tot pitorescul naturii de la noi și obiceiurile noastre specifice.“

Nicolae Iorga a primit titlul de *doctor honoris causa* al Universității din Strasbourg.

S-au strâns până acum 924.685 lei pentru Monumentul Eroilor Sanitari. Suma este prea

*Ziarul Universul și-a inaugurat, cu mare fast,
la 12 aprilie, noua mașină rotativă:
între cei care au adresat mesaje de felicitare
s-a numărat și George Enescu (în medalion)*



*Doamna din suflet ca se dă-
rebla dintr-o naștere de bucurie
și așteptăm*
George Enescu

mică, costul fiind de aproape 3 milioane lei. Comitetul pus sub președinția reginei Maria a intervenit pe lângă facultățile de medicină și alte autorități care au în serviciu medici ca aceștia să renunțe la leafa pe o zi în folosul ridicării monumentului.

Conflict la Craiova între liderul partidului de guvernământ, P.N.L., și directorul Teatrului Național din oraș, Gr. Drăgoescu, tot liberal. Șeful a cerut bugetul să îl examineze și abia apoi să poată fi aprobat. Directorul a refuzat. Drept urmare, bugetul nu a fost aprobat nici până acum.

Tribunalul Ilfov a admis acțiunea făcută de Societatea „Teatrul Mic” contra companiei dramatice „Elvira Puiu Iancovescu” și reziliază contractul de închiriere prin culpa chiriașului, ordonând evacuarea companiei dramatice din sala de spectacol și din anexe. Chiriașii sunt obligați să plătească 232.277 lei chirie restantă și cheltuieli de judecată. Temeiul acțiunii a fost, pe lângă neplata chiriei, și faptul că Elvira Popescu a încălcat art. 10 din contract prin care era obligată să-și închine toată activitatea artistică Teatrului Mic, și nu turneele prelungite în Franța.

La începutul lunii martie se votează Legea reintroducerii Bacalaureatului. Peste o lună, școlile se plâng că nu au timp să organizeze bacalaureatul chiar din acest an școlar.

La 5 martie moare geologul Gheorghe Murgoci, iar la 2 aprilie chimistul Petru Poni.

În vederea extinderii palatului ei, Banca Națională va ceda Primăriei Capitalei terenul din jurul clădirii, din spre străzile Karagheorghe-vici, Smârdan, Lipscani, cu condiția ca primăria să îi dea



La 15 aprilie este prezentat principelui Carol avionul românesc conceput de maiorul Protopopescu. Este construit în țară, la uzinele „Astra” din Arad. Cu excepția motorului și a unor piese metalice, restul este lucrat în țară. Este un avion cu două locuri. Având rază mare de acțiune, poate escorta bombardierele; în imagine: inventatorul (în uniformă) și constructorii

spațiul ocupat de strada Băncii Naționale. Cum unul dintre imobilele din spatele Băncii (fostul Teatru Modern) e proprietatea ei, Banca își va întinde clădirea, astfel încât să formeze o singură construcție.

Societatea comunală de tramvaie din București realizează că nu poate satisface nevoile populației cu tracțiunea animală și va electrifica mai multe linii de tramvai. Prima linie, Obor – Cimitirul Sf. Vineri, are deja cablurile electrice întinse, rămânând să se așeze stâlpii. Primăria însă se opune ca această linie să traverseze Calea Victoriei. Călătorii ar trebui să se transbordeze în dreptul respectivei artere.

La Paris apare de câțiva timp foaia *România muncitoare*. La începutul lunii martie publică un articol în care se ocupă de situația din Basarabia. „Strigătul de durere al poporului basarabean înălțat și terorizat neconținut de stăpânirea românească a determinat pe basarabenii refugiați în Franța să se grupeze și să denunțe în fața lumii civilizate barbaria regimului impus Basarabiei”. Singura soluție – consideră foaia – este dreptul la autodeterminare națională, iar condiția primordială este retragerea administrației și armatei române din Basarabia. Nu e greu de ghicit cine finanța fișuca.

Este adevărat, nu toate mergeau cum trebuie în provincia de

curând revenită acasă. Garniturile de tren care vin și pleacă din și în Basarabia sunt formate din cele mai nenorocite vagoane pe care le are C.F.R. Aparatele de încălzit sunt stricate, iar când funcționează, mașinile nu au destul abur să le încălzească, așa că vagoanele mai toate merg neîncălzite. Murdăria din vagoane, chiar și cele de clasa a II-a și I, este de nedescris. Mai toate lămpile de iluminat cu rapiță sunt defecte și în timpul mersului picură uleiul pe hainele călătorilor. În schimb, la Chișinău au început lucrările la soclul pe care va fi așezată, în grădina publică, statuia lui Ștefan cel Mare.

La jumătatea lunii martie, au sosit cu trenul, la Focșani, unde începe procesul lui Corneliu Zelea-Codreanu, A.C. Cuza și mai mulți studenți ieșeni. Cuza s-a urcat într-o trăsură și a pornit prin oraș. Jandarmii au încercat să îl oprească, i-au deshămat caii de la trăsură. Studenții au reînhamat caii și A.C. Cuza și-a continuat drumul. Ajuns la casa unui cunoscut, a intrat în curte și a ținut un discurs. Marți, 17 martie, începe procesul. Peste trei zile, Curtea s-a pronunțat contra eliberării lui Corneliu Zelea-Codreanu. După aflarea veștii, studenții aflați în oraș au provocat dezordini. S-au operat 20 de arestări. Au fost devastate sinagogile. În săptămânile care au urmat, la Focșani au rămas

numeroși studenți, care sunt anchetați în legătură cu incidentele. S-au adus acuzații și armatei că ar fi pârținit pe manifestanți în ziua procesului. Patrule militare sunt pe toate străzile. Pe Strada Mare, sunt grupuri de soldați, din loc în loc, cu puști-mitralieră și mitraliere.

La începutul lunii martie, au loc congresele Partidului Național Român (Iuliu Maniu) și Partidului Naționalist al Poporului, care ratifică unirea celor două formațiuni. Venea după unificarea ratată a Partidului Național Român cu Partidul Țărănesc. Iuliu Maniu și Nicolae Iorga au convenit să prezideze împreună partidul.

Din cauza greutăților în aprovizionarea cu grâu, s-a decis să se întrebuițeze la fabricarea pâinii secară, ovăz și mălai. S-a prohibit exportul grâului, secarei și orzului. Dacă va fi nevoie, se va introduce și o zi când se va consuma doar mămăligă.

Ministrul Transporturilor, generalul Arthur Văitoianu, a desființat biletele de călătorie ale ziariștilor pe C.F.R., pentru economii bugetare. În schimb, unui tren de șapte vagoane i s-au atașat trei vagoane ministeriale pentru trei miniștri diferiți și un vagon platformă care să transporte automobilul unui al patrulea ministru.

Un locotenent (a doua zi, același ziar îl retrogradează sublocotenent) de jandarmi, Popescu, l-a lovit de mai multe ori pe Pan Halippa, în prezența subprefectului de Soroca. Incidentul se adaugă unei lungi liste de frunțași politici molestați de autorități: Dem Dobrescu, dr. Lupu, Ion Mihalache, Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod. ■

Rubrică realizată
cu sprijinul Bibliotecii
Academiei Române



PĂLĂRIILE PANAMA

THEO STĂNESCU-STANCIU

Ceea ce cunoaștem astăzi ca o pălărie Panama a luat naștere, în fond, ca un simplu sombrero de origine ecuadoriană, realizat din frunzele unei plante asemănătoare palmierului, Carludovica palmata, cunoscută în zonă sub numele de Toquilla sau Jipijapa. Cu toate că planta se regăsește în cea mai mare parte a continentului sud-american, doar soiul care crește într-o regiune restrânsă din Ecuador – mai precis, la sud de regiunea costieră Manabi (vestul țării) și la nord de Sf. Elena (sud-vest) – este mult mai flexibilă și ușor de prelucrat.

Dacă luăm în calcul cronicile primelor expediții spaniole în zonă, care descriu, cu încântare, splendorile acoperămintelor de cap ale indigenilor, se poate considera că pălăria de paie cu boruri largi ar fi fost confecționată cu mult înainte de debutul secolului al XVI-lea, însă date exacte nu s-au păstrat.

Interesantă este denumirea primită de palmierul atât de răspândit în zonă. Căci europenii nu s-au mulțumit să preia varianta locală, ci prestigioșii botaniști Hipólito Ruiz López (1754 – 1816, directorul expediției spaniole organizate în Peru și Chile, între 1777 și 1788) și José Antonio Pavón (1754 – 1840) – cei care au descoperit-o – au botezat-o, în 1798, în onoarea regelui Carlos al IV-lea (1788 – 1808) și a soției, Maria Luisa de Parma (1751 – 1819) *Carludovica*.

Și soarta numelui pălăriei în sine a fost una aparte. Asemenea tuturor mărfurilor ce trebuia să părăsească continentul american, și ea a trecut prin zona Panama – un important punct de tranzit pentru mărfuri și călători, fie spre America de Nord, fie spre Asia sau Europa. Un francez ce locuise o

vreme în Panama s-a gândit să o prezinte la Târgul Internațional organizat la Paris, în 1855 (15 mai – 15 noiembrie). În catalogul expoziției ea apărea ca o piesă realizată din paie, cu o durabilitate și rezistență ieșite din comun – atuuri care, se pare, au cântărit greu în câștigarea unei popularități aproape imediate. Însă nicăieri nu a fost adnotată originea sa ecuadoriană.

Încetul cu încetul, pălăria a început să se

Pălărie pliată în cutie



transforme dintr-un simplu sombrero de Toquilla, într-o pălărie Panama.

Implicarea spaniolilor nu s-a oprit doar la inventarea denumirii latine a plantei ce reprezenta sursa fabricării, ci și-a pus amprenta și pe fabricarea în sine. De astă dată, la scară mult mai mare!

Manuel Alfaro y González (1796 – 1871) – cel care astăzi este considerat un fel de străbunic al pălăriei Panama – sosea în Ecuador undeva în jurul anului 1835. Părăsise Spania natală din cauza viziunilor sale politice prea radicale. Odată ajuns pe tărâm ecuadorian, nu a luat calea revoluției, după cum se așteptau mulți, care considerau țara ca pe un tărâm al făgăduinței pentru spiritele non-conformiste. Manuel Alfaro a ales un orașel liniștit din provincia Manabí – Montecristi –, unde a pus bazele unui proces mult simplificat de fabricație de pălării cu boruri largi din *Carludovica*.

Popularitatea i-a crescut și mai mult odată cu debutul războiului hispano-american (declanșat în aprilie 1898), când guvernul S.U.A. a cumpărat 50.000 de exemplare pentru dotarea trupelor ce se îndreptau spre Caraibe. Achiziția a fost determinată de caracteristicile aparte ale pălăriilor, fibrele oferind atât protecție la razele solare, cât și respirabilitate, dar și posibilitatea de a fi pliate și transportate ușor, fără a se deteriora.

Câțiva ani mai târziu, și muncitorii implicați în construirea Canalului Panama au adoptat-o. Lucrările, care au debutat în 1881, au fost destul de complicate; după șapte ani de activitate intensă, din cauza lipsurilor financiare, au fost stopate. Un episod controversat a avut loc după ce Congresul american l-a autorizat pe președinte să cumpere concesiunea acordată anterior companiei franceze de construcție și să obțină controlul perpetuu asupra unei suprafețe de teren între Atlantic și Pacific. După un pseudo-conflict armat, s-a ajuns la formarea statului independent Panama și s-a semnat acordul mult râvnit de nord-americani (noiembrie 1903). După ani de muncă, la 3 august 1914 avea să aibă loc ceremonia de inaugurare (*Magazin istoric*, nr. 10/1982; 12/1999).

În 1904, pe când vizita șantierul de-abia demarat, președintele Theodore Roosevelt a etalat în fața presei tocmai o pălărie Panama. Doi ani mai târziu, regele Marii Britanii și împărat al Indiei Edward al VII-lea (1901 – 1910) a ales să poarte, la cel mai important eveniment al verii,

După cum avem în București strada Parfumeriei, unde nu miroase deloc a parfum, sau după cum Târgul Frumos e tocmai altfel decât îl arată numele, tot așa și pălăriile Panama nu se fabrică în Panama.

Industria lor e răspândită în Columbia, în Peru și, mai cu seamă, în Ecuador. Paiul, de asemenea, nu-i deloc pai, cum se crede. Materia primă sunt foile unui palmier sălbatic, *Carludovica palmata ruis*, înalt de 2 – 3 m. Aceste foi sunt mai întâi opărite în apă clocotită, în care s-a pus puțină zeamă de lămâie. În urmă, sunt uscate la umbră și apoi la soare.

Se capătă astfel niște foi lungi de 55 – 60 cm. Și late de 1 – 2 m. Prețul acestui pai, care este foarte schimbător, n-are nicio influență asupra prețului pălăriei, deoarece pentru o singură pălărie e nevoie numai de 230 g de pai.



Pălăriile de Panama sunt scumpe, fiindcă se lucrează greu și fiindcă așa cere și moda.

Un lucrător lucrând șase ceasuri pe zi face o pălărie ordinară de 5 lei în șase – șapte zile, una de 6 – 15 lei, în două săptămâni, iar una scumpă, de peste 100 de lei, într-o lună și jumătate.

Pălăriile cele mai căutate sunt cele Montecristi, care întrec pe toate celelalte, fiind fine, ușoare și perfect lucrate. O Montecristi ordinară se vinde între 12 și 20 de lei, iar una bună de tot, 250 de lei.

După Montecristi, vine Santa Elena, mai puțin fină, dar cu mult mai albă și mai curată la pai, mai trainic și mai regulat lucrată și cu marginile fine.

În 1905, s-au exportat 600.167 pălării de Panama.

(*Natura: Revistă științifică de popularizare*, volumul IV, octombrie 1908 – iulie 1909)



Dificila operațiune de împletire a unei pălării

cură hipică *Glorious Goodwood*, un costum de în, asortat cu o pălărie fină Panama.

Și nu au fost singurele personalități care au apreciat textura și lejeritatea pălăriei de *Toquilla*. Au purtat-o, cu eleganță, staruri ale marelui ecran, precum Clark Gable (în *Pe aripile vântului*, 1939), Sydney Greenstreet (în *Casablanca*, 1942), Gregory Peck (în *Să ucizi o pasăre cântătoare*,

1962) sau Sean Connery (în *Omul care voia să fie rege*, 1975).

De asemenea, a fost un accesoriu care nu lipsea din garderoba multor scriitori obișnuiți să își petreacă clipele de relaxare în locuri însoțite. Mark Twain prefera tipul Montecristi (mai fină și mai scumpă; la acest tip, producția este aproape exclusiv artizanală și se acordă foarte mare atenție detaliilor; legendele spun chiar că maeștrii lucrează doar la lumina lunii, pentru a crea pălăria perfectă!). Graham Greene a învățat să o îndrăgească datorită celor patru călătorii în Panama (1976 – 1983). Truman Capote o purta adesea, mai ales în timpul lecturilor itinerante prin America, după cum își amintea un contemporan care l-a întâlnit în Jacksonville, Alabama, în martie – aprilie 1975: „un bărbat micuț..., purtând o cămașă deschisă la gât, fără cravată, cu pantalon gri și pantofi de vară, de culoare închisă [...] Domnul Capote stătea în picioare, respectuos, tăcut, jucându-se cu pălăria Panama pe degetele unei mâini“ (Theron Montgomery, *Driving Truman Capote: A Memoir*, Alături de Truman Capote: o amintire, 2017).

Începând cu anul 1944, atât de faimoasă devenise pălăria ecuadoriană în lume, încât s-a transformat în obiectul cel mai exportat, întrecând, la distanță, piața bananelor – până atunci produsul numărul unu al țării.

Din 6 decembrie 2012, împletitul pălăriilor de paie ecuadoriene a fost inclus de UNESCO în Patrimoniul cultural imaterial al umanității. ■

Cât e de cald sub o pălărie?! La Londra s-a măsurat zilele trecute temperatura aflată sub o pălărie, pusă pe cap. Afară erau 23°C căldură.

După cinci minute, au fost scoase termometrele de sub o pălărie de Panama, termometrul înregistra 30°C; sub o pălărie de fetru, gris-deschis, 88°F [31,11°C – *n. red.*]; sub un joben gris, 89°F [cca 31,67°C – *n. red.*]; o pălărie de fetru maro, 94°F [34,45°C – *n. red.*]. Un cloș de fetru albastru (pălărie de damă) [*cloche*, după termenul francez ce desemna clopotul, datorită formei sale specifice, rotunjite – *n. red.*] a înregistrat 98°F [36,67°C – *n. red.*], pe când un joben negru a înregistrat cea mai mare temperatură, 103°F sau 39°C [exact, 39,44°C – *n. red.*].

(*Realitatea ilustrată sau Lucrurile așa cum le vedem cu ochii*, nr. 30, 11 august 1928)

SCRISORI DIN EXIL

Iată noi pagini din documentul a cărui prezentare am început-o în nr. 2/2025. Este vorba despre o ciornă, nesemnată, adresată de membrii Comitetului Național regelui Mihai, în 1953. Provine din fondurile aflate la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Le mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

Din nefericire însă, acest organ nu mai este în funcțiune. Regretăm această absență. Privită însă mai de aproape, pierderea se vedește a fi numai de formă, nu de fond. Consiliul nu a fost niciodată o forță politică în sine, ci o metodă de colaborare în problemele fundamentale ale acțiunii de eliberare a reprezentanților celor trei partide democratice românești, care ele au fost și sunt realități și factori politici. Părerile și vederile reprezentanților acestor partide se cunosc. Exprimate separat, ele au aceeași valoare și angajează aceeași răspundere, ca și când ar fi consemnate într-o declarație comună, sub o etichetă care nu are alt conținut decât partidele componente.

Părerea reprezentanților politici ar putea fi cerută fie pe partide, fie individual. Formalitatea ar fi însă cu totul de prisos, dar fiind că, fără excepție, ei solicită o schimbare a Comitetului, unii dintre ei mobilizând o adevărată campanie de agitație în acest scop. De asemenea, se cunoaște dorința lor de a vedea și noul Comitet pus sub prezidenția d-lui C. Vișoianu. Nimeni nu a propus până acum alt nume și ar fi greu, în strâmtorarea exilului, să găsească altul. Faptul că toți fruntașii cu răspundere și calificați ai acestor partide s-au declarat gata să facă parte din formațiunea propusă și prezidată de dl C. Vișoianu este o manifestare de voință mai elocventă decât semnarea unei hârtii. O astfel de formalitate este, de altfel, străină procedurilor constituționale din țară.

Credem, în consecință, Majestate, că atât sentimentul public sănătos al emigrației, cât și părerile elementelor cu răspundere politică – cum e în primul rând Comitetul acum în funcțiune, apoi fruntașii autorizați ai partidelor politice democratice românești – sunt în plin acord în a recomanda constituirea unui nou Comitet Național mai larg, întemeiat pe criteriile ce stau la baza actualului Comitet și prezidat de dl C. Vișoianu.

A începe consultări vaste, complicate și îndelungate asupra acestei probleme fundamentale ar fi nu numai de prisos, ci și păgubitor cauzei naționale. Ele ar tulbura și mai adânc emigrația românească și ar zădărnici formarea în timp util a organului de conducere care să aibă șanse de mai rodnică activitate decât actualul Comitet. În clipa când s-ar ști că s-a intrat pe această cale a consultărilor, Comitetul Național, oricât ar dori, n-ar mai putea rămâne „în deplină funcțiune” [subliniat în original] (punctul C, 6). El ar fi considerat, cu ori fără voia noastră, virtual căzut și ar putea continua cel mult ca girant al afacerilor curente, cum se obișnuiește în general. Timpul de interregnum va produce cu siguranță o dăunătoare răscolire de patimi și agitații în rândurile emigrației, favorizând constituirea de organizații adverse, care ar diviza și mai mult pe români, slăbind șansele de colaborare cu factorii politici străini, al căror concurs dorim să-l mobilizăm pentru eliberarea României.

(Va urma)

ÎMPĂRATUL IUSTINIANUS (527 – 565)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Sora lui Iustinianus,

mama urmașului lui la tron, Iustinus al II-lea.

2) Peninsula din sud-vestul Europei, pe care împăratul a încercat să o recucerească, trimițând

mai multe expediții împotriva vizigoților și ocupând porțiunile sudice – Început de enunț! 3)

Trecătoare strategică din Lazica, regat georgian supus Imperiului Bizantin, străpunsă de perși în

553, o înfrângere în urma căreia regele lazic s-a plâns lui Iustinianus de incompetența generalilor

bizantini. 4) Erezia creștină adoptată de goți și vandali, provocând tensiuni cu populația romană

ortodoxă supusă, un *casus belli* folosit de Iustinianus. 5) Codul IATA al aeroportului Linate

din Milan – Leon Șimanschi – Leo Augustus.

6) Zeul Lunii în credința poporului Kamaiura – Primul rege creștin al francilor (cca 481 – 511),

Iustinianus încercând să cumpere sprijinul fiilor și nepoților lui împotriva ostrogoților. 7) Disprețul

cronicarului Procopius față de Iustinianus din pricina *Istoriei secrete*, o operă nepublicată de

autor ce-l înfățișează pe împărat ca pe un demon, în contrast cu celelalte scrieri ale sale ce-l elogiază (imperf.). 8)

Nicolae Edroiu – Drept legal acordat cetățenilor romani – Codul ISO al limbii Waima. 9) Titlatura lui Eudaimon,

oficialul care a poruncit execuția unor criminali refugiați într-o mănăstire, Iustinianus refuzând apoi să le acorde clemență, un gest care a provocat răscoala Nika (prefect...) – Dobândit de mai mulți filosofi păgâni din Atena

în Persia, după ce Iustinianus a închis școlile de filosofie păgâne din imperiu. 10) Bazilică din Ravenna, Italia, unde se află cele mai cunoscute portrete ale lui Iustinianus, soției lui și suitelor lor, realizate în mozaic (... Vitale) – Termenul modern pentru soldatul însărcinat, în epoca lui Iustinianus, cu săparea de tuneluri sub fortificații.

VERTICAL: 1) Influent general care s-a răsculat împotriva împăratului Anastasius (491 – 518), iertat apoi de Iustinus I (518 – 527), care a sfârșit asasinat în 520, în timpul mandatului de consul, probabil din porunca lui Iustinianus. 2) Regat georgian supus perșilor, aspru controlat de aceștia în urma unei răscoale nereușite din 523,

un teritoriu contestat cu Imperiul Bizantin – Epocă, domnia lui Iustinianus (poreclit „ultimul roman“, întrucât a fost ultimul împărat care vorbea latina la nivel nativ) reprezentând un moment important în tranziția de la cea romană la cea bizantină. 3) Ultimul rege vandal, care și-a detronat predecesorul susținut de Iustinianus, ceea ce l-a convins pe împărat să trimită o oaste care a cucerit regatul – Bellicus Natalis. 4) A rămas visul de *renovatio imperii* al lui Iustinianus, nereușind să recucerească în totalitate vechile teritorii romane din Apus – Acesteia în

final! 5) Genă umană – Mutilat, persoană care, în teoria politică bizantină, nu putea deveni împărat. 6) Numele grecesc al războinicului aheu aproape invulnerabil din Iliadă, statuia călare a lui Iustinianus din vârful columnei sale din Constantinopol fiind îmbrăcată în costumul eroului. 7) Cetatea unde s-a născut unchiul lui Iustinianus, împăratul Iustinus I, restaurată de nepot – 536, considerat unul dintre cei mai catastrofați din istorie, când cenușa rezultată dintr-o erupție vulcanică masivă a ascuns Soarele, în imperiu băntuia ciuma, iar recoltele au fost foarte slabe. 8) Samuil Micu – Echipa de curse de care din Constantinopol ce nu îi plăcea împăratului, care îi prefera pe Albaștri. 9) Bluză femeiească caracteristică portului național românesc – Garda de corp a generalului Belisarius, considerat de Procopius un bețiv caraghios, care l-a omorât din greșală pe Ioannes Armeanul, un ofițer favorit al lui Iustinianus și al lui Belisarius. 10) Reprezentantul echipei de curse de care neplăcute împăratului, care, crezând că Iustinianus poruncise uciderea unor alți susținători, a scandat împotriva împăratului cu două zile înaintea răscoalei Nika – Râu din România, unde, în apropierea gurilor de vărsare în Dunăre, Iustinianus a reconstruit cetatea Sicudava.

Dicționar: LIML, IAE, RRO, LIPN.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

MANDATE POȘTALE

Îi rugăm pe cititori să trimită mandatele poștale pe adresa: Gheorghiță Puiu Anghel, O.P. Tunari, Strada Mihai Eminescu, nr. 1, com. Tunari, jud. Ilfov.

VESTE TRISTĂ

Am primit nefericita veste că domnul NICOLAE CHIVĂREAN, autorul articolului Expediție etnografică la Facultatea de istorie din București, apărut în numărul 2/2025 al revistei, a decedat anul trecut. Fiul său, RADU CHIVĂREAN, a avut amabilitatea să ne transmită câteva date biografice despre tatăl său și o fotografie: Nicolae Chivărean (1935 – 2024) s-a născut la



Oroiu, jud. Mureș, din părinți învățători originari din Oltenia. După ce a absolvit Facultatea de Istorie la Universitatea din București, a fost profesor la școala din Șinca Nouă, Liceul Șercaia, Liceul Teoretic Sighișoara, Școala specială din Codlea, Liceul C.F.R. Brașov și școala din Ghimbav, fiind director la Șinca Nouă și Ghim-

bav. A activat ca muzcograf și inspector cultural la Sighișoara.

A fost un colecționar pasionat de numismatică, cărți poștale și a deținut colecția completă *Magazin istoric*. Pasionat de teatru, a obținut premii naționale, ca actor amator. În 2015, a fost numit cetățean de onoare al orașului Ghimbav.

A fost persecutat politic și deportat, fiind arestat de două ori.

STRĂMOȘII LUI HRISTOS

Domnul DUMITRU MARIN, din București și-a exprimat nedumerirea referitor la legenda copertii 4 din numărul din martie al revistei: Cine a fost Ieseu, de unde vine originea lui Hristos? În Biblie, Ieseu este tatăl regelui David, iar Sfântul Iosif, soțul Fecioarei Maria, este descendentul lui. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei *Magazin istoric* prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) A. Gorovei Easter customs: the paska ● **I.A. Mizgan**

Interview with Ioan-Aurel Pop regarding Șerban Papacostea ● **M. Manea** History as a subject in the Romanian schooling system ● **C.M. Florian** The memories of Gustl Süss, of the Brandenburg Division, regarding the mission on the Prahova Valley, 1939 – 1940 ● **P. Otu** How the Soviets destroyed the last fortifications of the Focșani – Nămolosa – Brăila line ● **G.-V. Rusu** Murder in the Cehal Forest, 150 years ago ● **D. Noveanu** Behind the scenes of king Carol I's enthronement (II) ● **C. Șumuleanu** Falsifying food, 100 years ago ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XXV) ● **M. Ioniță** The National Orthodox Society of Romanian Women and primary school learning ● **T.D. Lazăr** Short biography of a brother of former prime minister Manea Mănescu ● **S. Rădulescu, D. Preda** Negotiations with Russia before entering the First World War (II) ● **E. Radu** Stories of Bucharest: Dinu Lipatti and his memorial house ● **S. Dumitru** The Vicoșii Monastery ● **G. Roșu** Once upon a time, there was: adelphopoiesis, spiritual brotherhood ● **P. Chițulescu** Raising the Romanian Orthodox Church to the rank of a Patriarchate ● **O. Novicov** An invitation to the Romanian Academy Library: Petrache Poenaru ● In Romania, 100 years ago ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXXVIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) А. Горовой Пасхальные традиции: творожная

пасха ● **И.А. Мизган** Интервью, взятый академику Иоану Аурелу Попу, о Шербане Папакостея ● **М. Маня** Предмет история в румынской школе ● **К.М. Флориан** Воспоминания Густла Зюсса, члена Дивизии Бранденбург, о миссии на Долине Прахова, 1939 – 1940 гг. ● **П. Оту** Как разрушили советские последние укрепления линии Фокшаны – Нэмолоаса – Брэила ● **Г.-В. Русу** Преступления в лесу Чехал 150 лет тому назад ● **Д. Новяну** Восшествие Кароля I на престол Румынии – за кулисами (II) ● **К. Шумуляну** Фальсификация продуктов сто лет назад ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XXV) ● **М. Ионицэ** Национальное Православное Общество Румынских Женщин и начальное образование ● **Т.Д. Лазэр** Краткая биография брата бывшего премьер-министра Маня Мэнеску ● **С. Рэдулеску, Д. Преда** Переговоры с Россией перед вступлением в Первую мировую войну (II) ● **Е. Раду** Истории Бухареста: Дину Липатти и его мемориальный дом ● **С. Думитру** Монастырь Виерош ● **Дж. Рошу** Жили-были: побратимство ● **П. Кицулеску** Возведение Румынской Православной Церкви в ранг Патриархата ● **О. Новиков** Приглашение в Библиотеку Академии: Петраке Поенару ● В Румынии 100 лет тому назад ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXXVIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul





magazin istoric

